

EESTI
STATISTIKA

Eesti põllumajandustoodete
eksportijate käekäik 1993–2013

Millest koosneb tööjõukulu?

Viimaste aastate muutused
Eesti põllumajanduses

Eesti Statistika Kvartalikirj 4/2014

QUARTERLY BULLETIN OF STATISTICS ESTONIA

Eesti Statistika Kvartalikirj 4/2014
QUARTERLY BULLETIN OF STATISTICS ESTONIA

MÄRKIDE SELETUS

EXPLANATION OF SYMBOLS

- ... andmeid ei ole saadud või need on avaldamiseks ebakindlad
data not available or too uncertain for publication
- .. mõiste pole rakendatav
category not applicable
- nähtust ei esinenud
magnitude nil

Väljaandes on kasutatud Statistikaameti andmeid, kui ei ole viidatud teisiti.
The publication is based on Statistics Estonia's data, unless specified otherwise.

Toimetuskolleegium/*Editorial Council*: Yngve Rosenblad, Riina Kerner, Siim Krusell, Mihkel Servinski,
Aavo Heinlo, Anu Tõnurist, Robert Mürsepp

Toimetanud Ene Narusk
Inglise keele toimetanud Helen Loode
Küljendus Uku Nurges

Edited by Ene Narusk
English edited by Helen Loode
Layout by Uku Nurges

Kirjastanud Statistikaamet,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Trükkinud Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

Detsember 2014

Published by Statistics Estonia,
Tatari 51, 10134 Tallinn
Printed by Ofset OÜ,
Paldiski mnt 25, 10612 Tallinn

December 2014

ISSN-L 1736-7921
ISSN 1736-7921 (trükis / *hard copy*)
ISSN 2346-6049 (PDF)

Autoriõigus/*Copyright*: Statistikaamet, 2014

Väljaande andmete kasutamisel või tsiteerimisel palume viidata allikale.
When using or quoting the data included in this issue, please indicate the source.

SISUKORD

Uudisnopeid statistika vallast	4
I Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksportijate käekäik aastail 1993–2013	8
Mirgit Silla, Evelin Puura	
II Tööjõukulu ja selle muutus aastail 2008–2012	27
Mare Kusma	
III Olulisemad muutused Eesti põllumajanduses pärast 2010. aasta loendust	42
Eve Valdvee, Andres Klaus	
Põhinäitajad	60
Eesti, Läti ja Leedu võrdlusandmed	68
Eesti Statistika Kvartalikirjas avaldatud artiklid 2009–2014	72

CONTENTS

News picks from the field of statistics	6
I Activity of exporters of agricultural products and food preparations in 1993–2013	20
Mirgit Silla, Evelin Puura	
II Labour costs and their change in 2008–2012	37
Mare Kusma	
III Main changes in Estonian agriculture after Agricultural Census 2010	54
Eve Valdvee, Andres Klaus	
Main indicators	60
Comparative data of Estonia, Latvia and Lithuania	68
Articles published in the Quarterly Bulletin of Statistic Estonia, 2009–2014	72

UUDISNOPPEID STATISTIKA VALLAST

Aavo Heinlo
Statistikaamet

Nopete allikaiks on värskemad Eurostati pressiteated (http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/news_releases).

Konkurentsivõimelt kuulub Eesti Euroopa Liidu regioonide keskmike hulka

Eurostati hiljuti avaldatud regionaalne aastaraamat 2014 annab võimaluse võrrelda Eestit mitte suurriikidega, vaid Eesti saab teistega mõõtu võtta omas kaalukategoorias. Teadupoolest jaguneb Euroopa Liidu ala 272-ks teise taseme regiooniks (NUTS 2), kusjuures kuus väikeriiki (Baltimaad, Vahemere saareriigid ja Luksemburg) moodustavad parasjagu seda tüüpi regioonid. Hoolikalt valitud 73 näitajast, mis kirjeldasid 11 konkurentsivõime mõõdet, pandi kokku koondnäitaja, regionaalne konkurentsivõime indeks ehk RCI, mille 2013. aasta väärtuseks kujunes Eesti jaoks $-0,18$. See EL-i keskmisele vastavast nullväärtusest veidi madalam näitav paigutas meid regioonide pingereas 157. kohale ehk teise poole algusse Põhja-Iirimaa, Liguuria ja Masoovia naabrusesse. Kui regioonide reastamise aluseks võtta näiteks SKP elaniku kohta, siis oleks Eesti alles 223. kohal. Sestap pole põhjust tulemust laita, seda enam, et paar Itaalia regiooni, kus SKP elaniku kohta on Eesti omast kaks korda suurem, pidid rahulduma tublisti madalama RCI väärtusega. Kõige konkurentsivõimelisemaks hinnati Utrechti, esikümnesse mahtusid ka London ja Stockholm. Helsingi ja Lõuna-Soome võis leida kolmanda kümne lõpust. Oodatavalt olid nõrgima konkurentsivõimega mitmed Rumeenia, Kreeka ja Bulgaaria regioonid.

RCI 11 mõõdet olid omakorda jagatud kolme rühma, et arvutada RCI alamindekseid. Neist baasindeks võttis muu kõrval arvesse makromajanduslikku stabiilsust ja infrastruktuuri ning tolles pingereas asetus Eesti koguni 82. kohale Dresdeni kõrvale. Innovatsiooniindeks oli Eestil kergelt negatiivne, mis andis 141. koha Cornwalli ja Lombardia ees. Kõige viletsam positsioon (295.) oli Eestil efektiivsusindeksi pingereas (siin läks mõõdetest arvesse ka turu suurus), kus olime võrreldavad selliste regioonidega nagu Lääne-Sloveenia või Pomorskie.

Taanis on sigu elaniku kohta kaheksa korda rohkem kui Eestis

Taani on tõepoolest ainuke EL-i liikmesriik, kus sigu on elanikest rohkem. Jagades sigade arvu elanike arvuga saame 2013. aastal Taani jaoks suhtarvuks 2,21, Taanile järgnevad Holland ja Belgia (vastavad suhtarvud 0,72 ja 0,57). Eestis oli 2013. aastal elaniku kohta 0,27 siga, ehk pisut vähem kui EL-is keskmiselt (0,29). Eriti madalalt hinnatakse sealiha toidupoolisena Kreekas, Bulgaarias ja Suurbritannias, kus see näitaja jäi vahemikku 0,07–0,09. Kreeka sead on ka kõige lahjemad – tapamajas sai ühest seast vaid 69 kg sealiha, Taanis juba 83 kg ja Eestis 87 kg. Muidugi sõltub see näitaja tapale viidavate loomade vanusest ja kesiku või põrsaliha eelistamine vähendab kaalu. Lätis ja Leedus oli see näitaja pisut üle tsentneri ning Sloveenias EL-i kõrgeimana 130 kg.

Eestis on vähi osatähtsus surmapõhjuste seas Euroopa Liidu keskmisest väiksem

2011. aastal oli vähemalt 65-aastaste elanike hulgas vähi osatähtsus surmapõhjuste seas Euroopa Liidus ja Eestis peaaegu võrdne – vastavalt 24% ja 23%, kuid nendest nooremate elanike hulgas juba üsna erinev: Euroopa Liidus 37%, Eestis 26%. Kuidas sellist uudist

tõlgendada? Piik teiste riikide andmetele paljastab tõe. Hollandis oli kuni 65-aastaste hulgas vähi osatähtsus surmapõhjuste seas 48%, Prantsusmaal 40%, Rootsis 37%, nii ka teistes jõukamates riikides. Niisiis ei peegelda selle näitaja väärtus niivõrd vähi levikut, kuivõrd teiste surmapõhjuste, nagu igat laadi õnnetused ja muud haigused, prevaleerimist konkreetsetes riigis. Vähi leviku hindamiseks tuleb vähisurmade arvu võrrelda elanike arvuga. Siis saame tulemuseks, et kuni 65-aastaste hulgas ulatus EL-i skaala neljast vähisurmast 10 000 elaniku kohta Küprosel 15-ni Ungaris. EL-i keskmiseks oli kaheksa vähisurma 10 000 elaniku kohta, Eestis ühe võrra rohkem – üheksa. Jätakuvalt on suurimaks nuhtluseks kopsuvähk, Hollandis põhjustas see iga neljanda vähisurma, Euroopa Liidus iga viienda, Eestis oli 2011. aastaks kopsuvähi osatähtsus vähisurmade põhjuste hulgas kahanenud 2002. aasta 20%-st 18%-ni.

Lennureisijate arv vähenes kõige rohkem Eestis

Euroopa Liidus kasvas lennureisijate arv 2013. aastal 2012. aastaga võrreldes 1,7% ja jõudis 840-miljonilise rekordnäitajani. 28 liikmesriigist vaid kuues täheldati reisijate arvu kahanemist ja suurim oli see Eestis – 11,1%. Eesti elanikke selles kahanemises süüdistada ei saa, sest nemad moodustasid vaid 1% lennureisijate arvust. Nagu ikka toimusid drastilisemad muutused väiksemates riikides. Nii järgnes Eestile lennureisijate arvu vähenemise poolel Küpros – 4,3%, kuid kasvupoolse pingerea tipus troonisid Luksemburg (14,5%), Malta (10,5%) ja Leedu (10,0%). Poolas, Kreekas ja Sloveenias jäi lennureisijate arvu kasv kuue ja seitsme protsendi vahemikku.

Puudega inimeste tööhõive on Eestis Euroopa Liidu keskmise tasemel

Üks näitajatest, mis iseloomustab puudega inimeste olukorda riigis, on erinevus puudega ja ilma puudeta 15–64-aastaste elanike tööhõives. Euroopa Liidus oli 2011. aastal puudega inimeste tööhõive määr 47,3% ja ilma puudeta inimeste puhul oli see 66,9% ehk „käärid“ ulatusid 19,6 protsendini. Eesti näitajad olid üsna samaväärsed ehk vastavalt 49,5% ja 68,6%, mis andsid tööhõive vaheks 19,1%. Kõige väiksem oli erinevus Luksemburgis – ainult 2,4%. Pisut alla 10% jäi erinevus Rootsis ja Prantsusmaal, kusjuures Rootsis oli puudega inimeste tööhõive näitaja EL-i kõrgeim – 66,2%. Koguni 18 liikmesriigis oli erinevus suurem kui Eestis ning suurim vahe puudega ja puudeta inimeste tööhõives mõõdeti Hollandis ja Ungaris – 37,4%. Jõuka Hollandi puhul oli erinevus põhjustatud ennekõike üldisest kõrgest tööhõive tasemest, sest ka puudega inimeste tööhõive määr ei olnud madal – 42,7%, seevastu Ungaris oli see näitaja EL-i madalaim – vaid pisut vähem kui üks neljast puudega inimesest oli selles riigis tööga hõivatud.

NEWS PICKS FROM THE FIELD OF STATISTICS

Aavo Heinlo
Statistics Estonia

*The picks are based on the recent news releases of Eurostat
(http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/publications/collections/news_releases).*

Regional competitiveness places Estonia in the middle among EU regions

The recently published Eurostat regional yearbook 2014 allows us to compare Estonia not with large countries but Estonia can compete with countries in its own weight category. As is known, the EU is divided into 272 level 2 regions (NUTS 2), and six small countries (the Baltics, Mediterranean island states and Luxembourg) qualify as regions of that level. A composite indicator – the regional competitiveness index or RCI – was constructed based on 73 carefully chosen indicators describing 11 dimensions of competitiveness. The Estonian RCI value for 2013 turned out to be –0.18. This slightly lower value than the zero value corresponding to the EU average placed us at the 157th position among EU regions, i.e. at the beginning of the second half of the ranking list, close to Northern Ireland, Liguria and Masovia. If the regions were ranked by GDP per inhabitant, Estonia would place merely 223rd. So there is no reason to criticise the result, especially when some Italian regions with double the GDP per inhabitant value compared to Estonia had to settle for a considerably lower RCI value. Utrecht qualified as the region with the highest level of competitiveness, London and Stockholm were also among the top 10. Helsinki and Southern Finland placed at the end of the third ten. As expected, several regions of Romania, Greece and Bulgaria were counted as the least competitive regions.

The 11 dimensions of the RCI were divided into three groups to calculate the RCI sub-indices. Besides everything else, the basic sub-index took account of macroeconomic stability and infrastructure. In that ranking, Estonia placed as high as 82nd, next to Dresden. The value of the Estonian innovation sub-index was slightly negative and it was ranked 141st, in front of Cornwall and Lombardy. Estonia had the most inferior position (295th) in the efficiency sub-index ranking (here, the market size was one of the dimensions taken into account), where we were comparable with West-Slovenia or Pomerania.

In Denmark, there are 8 times more pigs per inhabitant than in Estonia

Denmark is truly the only EU Member State with more pigs than inhabitants. Dividing the number of pigs by the number of inhabitants, the ratio for Denmark was 2.21 in 2013. Denmark was followed by the Netherlands and Belgium (0.72 and 0.57, respectively). In 2013, there were only 0.27 pigs per inhabitant in Estonia, i.e. slightly fewer than in the EU on average (0.29). Pork is in especially low esteem in Greece, Bulgaria and the Great Britain, where the ratio remained between 0.07–0.09. Grecian pigs were also the leanest – one pig yielded only 69 kg of pork in slaughtered weight, in Denmark the amount was 83 kg and in Estonia 87 kg. Naturally, this indicator depends on the slaughter age of the animals and the preference for the meat of piglets lowers the weight. In Latvia and Lithuania, the indicator slightly exceeds a quintal, and the highest value of the EU – 130 kg – was found in Slovenia.

In Estonia, share of cancer among death causes is lower than EU mean

In 2011, among the population aged 65 and over, the share of cancer among death causes was nearly equal in the EU and Estonia –24% and 23%, respectively. But for persons aged less than

65 it was quite different: 37% in the EU, 26% in Estonia. How to interpret such news? A glimpse at the data of other countries reveals the truth. Among the population aged less than 65, cancer was the cause of death in 48% of deaths in the Netherlands, 40% in France, 37% in Sweden; other wealthy countries had similar shares. So, the value of this indicator does not reflect the spread of cancer but rather the prevalence of other causes of death (e.g. accidents or different diseases) in a certain country. To assess the spread of cancer, the number of deaths caused by cancer is to be compared with the population number. The resulting EU scale among the population aged less than 65 ranged from 4 cancer deaths per 10,000 inhabitants in Cyprus to 15 in Hungary. The EU mean was 8 cancer deaths per 10,000 inhabitants, in Estonia it was one higher – 9. Lung cancer continues to be the biggest nuisance with every fourth cancer death being caused by lung cancer in the Netherlands, and every fifth in the EU. In Estonia, the share of lung cancer among causes of cancer deaths had dropped from 20% in 2002 to 18% in 2011.

Decrease in number of air passengers largest in Estonia

In 2013, the number of passengers travelling by air rose by 1.7% compared with 2012 and reached a record number of 842 millions. A decline was observed only in six out of 28 Member States and it was the largest in Estonia – 11.1%. There is no reason to accuse Estonian residents for the decline as their share among air passengers was only 1%. As usual, more drastic changes took place in smaller countries. So, Cyprus followed Estonia at the losing end with a 4.3% decline, but the ranking list was topped by Luxembourg (14.5%), Malta (10.5%) and Lithuania (10.0%). In Poland, Greece and Slovenia, the rise in the number of air passengers remained between six and seven percent.

Employment rate of disabled people in Estonia on same level as EU mean

One of the indicators characterising the position of disabled people in a country is the difference in the employment rate in the age group 15–64 for persons with disabilities and with no disability. In 2011, the EU employment rate for persons with disabilities equalled 47.3% and that of persons with no disability for 66.9%, leaving a 19.6-percent gap. The Estonian indicators were quite equivalent, being 49.5% and 68.6%, respectively, and resulting in a 19.1-percent employment gap. The difference was the smallest in Luxembourg – only 2.4%. The gap was slightly smaller than 10% in Sweden and France, with the employment rate of disabled persons in Sweden being the highest in the EU – 66.2%. In as many as 18 countries, the employment gap was larger than in Estonia, and the largest difference (37.4%) between the employment shares of persons with disabilities and with no disability was measured in the Netherlands and Hungary. For the wealthy Netherlands the difference was caused primarily due to the generally high level of employment, as the employment rate of disabled persons was not low – 42.7%. In Hungary, on the other hand, the indicator value was the lowest one in the EU – in this country, only slightly less than one in four persons with disabilities was employed.

EESTI PÕLLUMAJANDUSSAADUSTE JA TOIDUKAUPADE EKSPORTIJATE KÄEKÄIK AASTAIL 1993–2013

Mirgit Silla, Evelin Puura
Statistikaamet

Artiklis käsitletakse põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljavedu aastatel 1993–2013 ja analüüsitakse üksikasjalikumalt aastaid 2008–2013. Antakse ülevaade majandusüksuste arvust, ekspordi sihtriikidest ja maakondade ekspordist, samuti sellest, missugused Eesti põllumajandussaadused ja toidukaubad on maailmaturul konkurentsivõimelised.

Sissejuhatus

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade tootmine on olnud aegade jooksul üks tähtsamaid Eesti majandusharusid. Nende kaupade osatähtsus Eesti koguekspordis on aastatel 1993–2013 olnud vahemikus 10–20%, kusjuures väljavedu on suuresti mõjutanud sanktsioonid, kvoodid, toetused, majanduslangus ja poliitilised arengud. Selles analüüsis vaadeldakse põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordiga tegelenud majandusüksuste arvu, ekspordi peamisi sihtriike ja muutusi ekspordi struktuuris. 2013. aasta andmete alusel antakse ülevaade põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveost maakondades, tuues ekspordijate arvu kõrval esile ka peamised eksporditooted. Samuti vaadeldakse 2013. aasta ekspordi sihtriike nii väljaveo rahalise väärtuse kui ka peamiste toodete järgi ning näidatakse, millistel tegevusaladel tegutsevad peamised põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordijad. Vaadeldakse, missuguseid kaupu on aegade jooksul eksporditud ja kuidas on muutunud väljaveoartiklid, samuti seda, missugused asjaolud on muutusi põhjustanud. Veel on 2013. aasta andmete alusel analüüsitud, millised Eesti tooted võiksid olla maailmaturul konkurentsivõimelised. Andmeid on kõrvutatud eelnevate uuringute tulemustega.

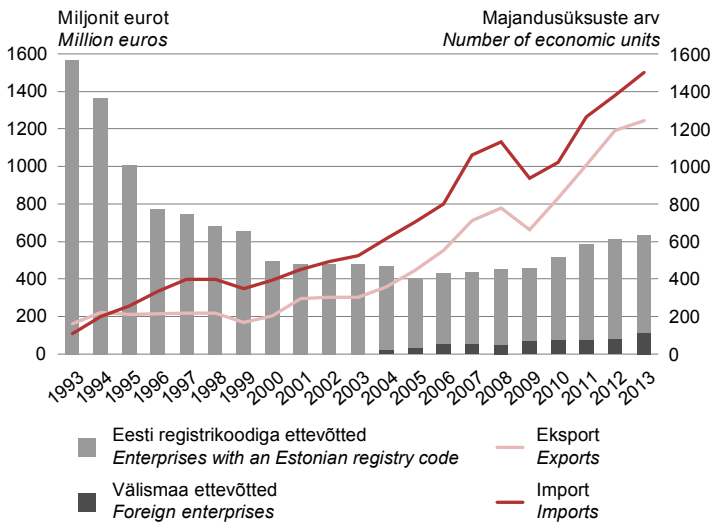
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 1993–2013

Eesti viljeles aastail 1991–2000 põllumajanduses ja toiduainetööstuses arenenud riikidega võrreldes vastupidist poliitikat. Valitsus ei eraldanud 1998. aastani nendele majandusharudele riiklikke toetusi ega rakendanud kuni 2000. aastani halbade välismõjude eest kaitseks piiranguid ja barjääre (Tamm, Reiljan 2005a). Siseturg oli esialgu kaitstud (fikseeritud vahetuskurs 1 Saksa mark = 8 Eesti krooni toetas väljavedu ja tõkestas sissevedu, sest importkaubad olid Eestis toodetud kaupadest kallimad) ning põllumajandussaaduste väliskaubanduse saldo oli 1994. aastani positiivne. 1992. aasta rahareformile – rubla asemel võeti kasutusele Eesti kroon – järgnenud inflatsioon suurendas siseturul tootmiskulusid ja hinnad mitmekordistusi. Järk-järgult kadus siseturu monetaarne kaitse, väliskaubanduslikke kaitsemeetmeid (impordikvoodid ja -tollid, tehnilised regulatsioonid) Eestis kasutusele ei võetud ning põllumajandussaaduste turg avanes ühepoolselt väliskonkurentidele. Üha rohkem tuli Eestisse välisriikide, eelkõige Euroopa Liidu (EL) subsideeritud toiduaineid, millega Eesti tootjad ei suutnud hinnas konkureerida. Välisriikidest pärit enamasti subsideeritud toodete impordivoog on 1995. aastast alates ületanud rahaliselt üha enam Eesti põllumajandustoodete väljavedu (joonis 1). Peamiselt liberaalse väliskaubanduspoliitika tõttu kujunes kogu Eesti väliskaubanduse, sealhulgas põllumajandustoodete väliskaubanduse bilanss negatiivseks. (Tamm, Reiljan 2005b)

Üheksakümnendate aastate algul oli ettevõtete loomise kõrgega, siseturg oli siis tühi ja majanduskeskkond tegeliku konkurentsita. Valdavalt tegutsesid väikesed ja keskmise suurusega kaubandus- ja teenindusettevõtted. 1990.–1995. aastal asutatud ettevõtete keskmine eluiga oli 1,6 aastat. Näiteks 1993. aastal oli kõigist Eestis tegutsevatest ettevõtetest 65,9% ning 1994. aastal juba 73,6% asutatud samal aastal (Aastatel ... 1997). Et ettevõtteid järjest tekkis ja kadus, oli ka nende arv aastatel 1993–1995 suur (joonis 1).

Joonis 1. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade sisse- ja väljaveedu ning neid kaupu eksportivate majandusüksuste arv Eestis, 1993–2013

Figure 1. Imports and exports of agricultural products and food preparations and the number of economic units exporting these goods in Estonia, 1993–2013

1993. aastal oli Eestis 1566 põllumajandussaadusi ja toidukaupu eksportivat ettevõtet. Järgmistel aastatel oli eksportijate arv langustrendis. Selle põhjuseks võis olla, et 1995. aastal alustati äriregistri loomisega ning 1997. aasta septembriks pidid ettevõtted kandma end äriregistrisse (Kesk-Euroopa ... 2003). Suuresti mõjutasid ettevõtete tegevust 1999. aasta äriseadustiku muudatused, millega muudeti ettevõtte osa- või aktsiakapitali ettenähtud suurust ning paljud aktsiaseltsid lõpetasid tegevuse.

Venemaa rahakriisi tõttu 1998. aasta augustis (rubla devalveeriti enam kui 70% ulatuses) saabus põllumajandustoodete väljaveos madalseis (Tamm, Reiljan 2005a).

2000. aastal muutus põllumajandussaaduste kaubandusreežim Eesti ja Euroopa Liidu vahel Eestile soodsamaks, sest EL loobus mõne toiduaine eksporditoetustest Eesti turule sisenemisel ja suurendas Eesti toiduainete tollivaba impordi kvoote. Samal ajal kehtestas Eesti imporditollid toiduainete sisseveole vabakaubanduslepingutega hõlmamata riikides. Selle tulemusel kasvas aastail 2000 ja 2001 põllumajandussaaduste eksport veidi kiiremini kui import. Rakendatud meetmed ei olnud jätkusuutlikud ning aastail 2002 ja 2003 eksport vähenes (Tamm, Reiljan 2005a).

Pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga 2004. aastal paranes ka põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi olukord. Alates 2004. aasta maist ilmusid põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksportijate hulka välismaa ettevõtted, kes ekspordisid oma toodangut Euroopa Liidu piiririigist Eestist kolmandatesse riikidesse. Mõnel juhul ekspordivad välismaa ettevõtted ka Eestis toodetud kaupa kolmandatesse riikidesse. Viimase kümne aasta jooksul on välismaa ettevõtete osatähtsus põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis oluliselt kasvanud. Enamasti on välismaa ettevõtted seotud jookide ja alkohoolsete jookide taasväljaveo ehk reekspordiga.

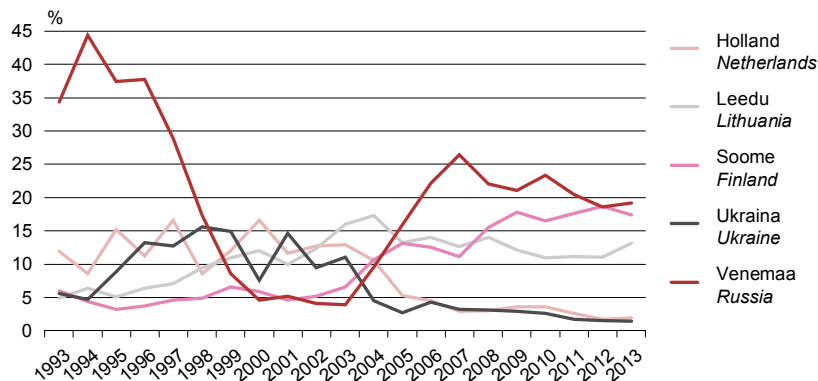
2008. aastal alanud majanduslangus asetas väga raskesse olukorda põllumajandustootjad, kes pidid vähenenud tulude ja lisandväärtuse tingimustes suurendama kuluefektiivsust ning leidma võimalusi tasuta kasutatud tootmistegurite (sh tootmisvahendid, tööjõud, maa) eest. Viimastel aastatel on toidukaupu ja põllumajandussaadusi hakatud uuesti hoogsalt välja vedama. (Põllumajandus ... 2012).

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveo peamised sihtriigid

Kuni 1998. aastani veeti põllumajandussaadusi ja toidukaupu peamiselt Venemaale, kelle osatähtsus Eesti vastavas ekspordis ulatus 1994. aastal koguni 44%-ni (joonis 2). Tähtsad ekspordi sihtriigid üheksakümnendatel aastatel olid veel Holland, Läti, Leedu ja Ukraina. Venemaa osatähtsus hakkas kahanema koos rubla väärtuse vähenemisega ja 1999. aastaks kahanes Venemaa osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis 9%-ni. Samal ajal suurenes väljavedu Hollandisse ja Läti. Läti osatähtsus põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis on 1998. aastast alates olnud 15–20%. Madalseis Venemaale ekspordis jõudis kätte 2003. aastal, kui väljavedu sinna moodustas vaid 4% Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordist. 2004. aastal elavnes eksport Venemaale taas ning 2007. aastaks oli selle osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveos kasvanud juba 26%-ni. 2013. aastal oli Venemaa kõige tähtsam Eesti põllumajandustoodete ja toiduainete ekspordi sihtriik, kuid tema osatähtsus selles ekspordis oli langenud 19%-ni.

Joonis 2. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveo peamised sihtriigid ja nende osatähtsus ekspordis, 1993–2013

Figure 2. Main countries of destination for the exports of agricultural products and food preparations and the share of these countries in exports, 1993–2013

Euroopa Liiduga ühinemise tulemusena hakkas Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport suurenema. Kuna Euroopa Liidus oli põllumajandustoodetele kehtestatud interventsioonihind, siis rakendus see ka Eestis. Interventsioonisüsteem seisnes selles, et kehtestatud hinnast madalamat hinda ei maksta, tooted ostetakse kokku interventsioonihinnaga seni, kuni toote hind saavutab taas nõutud taseme. Selline meede aitab hoida tootjate sissetulekud stabiilsena. Teiseks alustati ühtse pindalimakse maksmist ehk toetuse maksmist kogu kasutatavale põllumajandusmaale (Riik jt 2002).

Pärast 2004. aastat on oluliselt suurenenud Soome ekspordi osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveos. Kui 1993. aastal oli Soome osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis 6%, siis 2004. aastal oli see 11% ning 2013. aastal juba 17%. Samas on vähenenud Hollandisse, Saksamaale ja Ukrainasse väljaveo osatähtsus – see on nende riikide puhul kahanenud vähemaks kui 5%. Ekspordi vähenemist Ukrainasse mõjutas oluliselt vabakaubanduslepingu katkemine. Kui enne EL-iga liitumist eksporditi peamiselt Hollandisse ja Saksamaale, siis pärast seda on kasvanud lähiturude – Leedu ja Soome – osatähtsus Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis.

Pärast 2009. aasta majanduskriisi on Eesti põllumajandussaadustele ja toidukaupadele otsitud aktiivselt uusi turgusid. Suurenenud on eksport Aasia ja Aafrika riikidesse (tabel 1). Olulisteks uuteks sihtriikideks on saanud Saudi Araabia ja Iraak, kuid kaupu on välja veetud ka sellistesse eksotilistesse maadesse nagu Fääri saared, Aruba, Singapur, Egiptus, Gröönimaa. Euroopas on uueks sihtturuks kujunenud Bosnia ja Hertsegoviina.

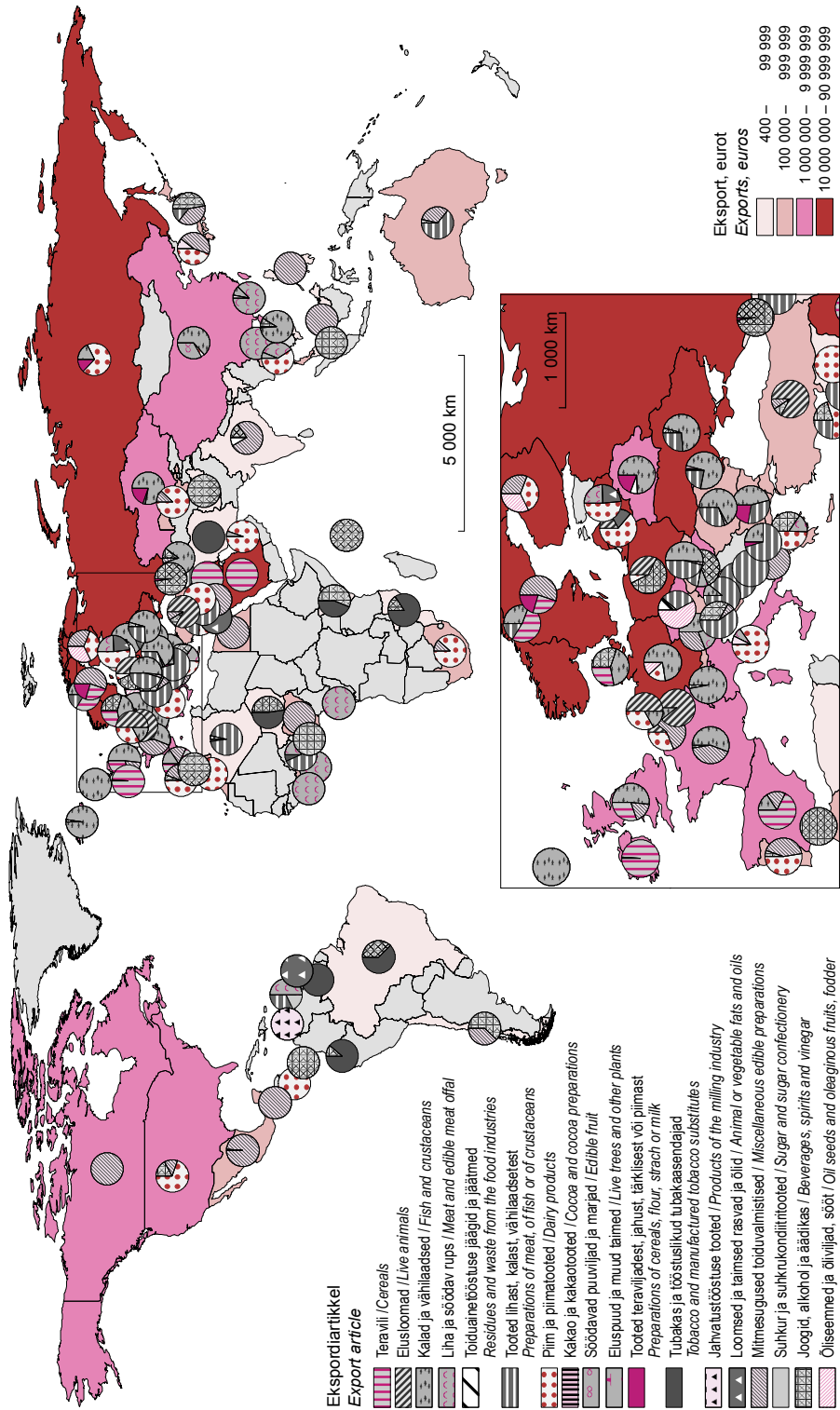
Tabel 1. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveo uued sihtriigid ja eksport nendesse, 2010–2013

Table 1. New countries of destination for the exports of agricultural products and food preparations and exports into these countries, 2010–2013
(tuhat eurot – thousand euros)

Riik	Eksport – Exports				Country
	2010	2011	2012	2013	
Afganistan	0,7	69,6	429,8	2,0	<i>Afghanistan</i>
Araabia Ühendemiraadid	-	0,1	435,4	99,2	<i>United Arab Emirates</i>
Aruba	-	-	-	207,3	<i>Aruba</i>
Bosnia ja Hertsegoviina	66,8	99,7	315,1	304,1	<i>Bosnia and Herzegovina</i>
Egiptus	74,0	77,1	34,3	168,7	<i>Egypt</i>
Fääri saared	-	-	-	484,7	<i>Faroe Islands</i>
Guyana	-	-	115,1	0,9	<i>Guyana</i>
Gröönimaa	1,0	1 273,8	220,1	-	<i>Greenland</i>
Iraak	-	-	4,7	15 437,5	<i>Iraq</i>
Iraan	165,9	-	-	0,7	<i>Iran</i>
Kenya	3 437,0	-	0,6	1,7	<i>Kenya</i>
Laos	-	237,3	-	77,8	<i>Laos</i>
Liibüa	-	5 553,3	-	-	<i>Libya</i>
Mehhiko	-	147,7	264,2	172,6	<i>Mexico</i>
Niger	-	177,5	1,4	0,8	<i>Niger</i>
Saudi Araabia	-	4 903,0	18 953,8	23 833,3	<i>Saudi Arabia</i>
Singapur	2,9	387,6	479,3	265,4	<i>Singapore</i>

2013. aastal eksporditi Eesti päritolu põllumajandussaadusi ja toidukaupu sagesse, 2010. aastal 82 riiki (kaart 1). Ekspordi peamiseks sihtriikideks on meie lähiriigid, kuid kaupu veetakse peaaegu kõikidesse maailmajagudesse. Kui vaadata kaardilt, siis Euroopa 51 riigist on katmata vaid mõni väike laik – Liechtenstein, Andorra, Kosovo, Vatikan ja Monaco, kuhu 2013. aastal ei eksporditud ühtegi Eesti päritolu põllumajandussaadust ega toidukaupa. Aasias asuvast 49 riigist on Eesti tooteid eksporditud 27-sse, Aafrika 59 riigist 13-sse. Ameerika 53 riigist 13-sse viiakse Eesti päritolu tooteid. Austraaliat ja Okeaniat vaadates on näha, et Eesti ekspordib vaid Austraaliasse ning 2013. aastal Antarktikasse Eestist põllumajandussaadusi ja toidukaupu ei eksporditud.

Kaart 1. Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport maailmas, 2013
Map 1. Exports of Estonian agricultural products and food products in the world, 2013

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade peamised väljaveoartiklid

Aastail 1993–2013 on Eesti tähtsamateks eksporditartikliteks olnud piim ja piimatooted ning kalad ja vähilaadsed (enamasti krevetid) (joonis 3). Kõige suurem – 37% kogu vastava ekspordi väärtusest – oli piima ja piimatoodete ekspordi osatähtsus põllumajandussaaduste ja toidukaupade väljaveos 1997. aastal. 2013. aastal oli see osatähtsus langenud 17%-ni. Selles kaubagrupis olid 2013. aastal peamised eksporditartiklid piim ja röõsk koor (eksport 86,8 mln eurot) ning juust (70,3 mln), teisi tooteid – vadakut, jogurtit ja võid – müüdi ligikaudu 10 miljoni euro väärtuses. Kalade ja vähilaadsete ekspordi osatähtsus oli suurim 2000. aastal – 29%. Kõige raskem oli kalade ja vähilaadsete eksportijatele 2008. aasta, mil selle kaubagrupi toodete ekspordi osatähtsus põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis oli vaid kaheksa protsenti. 2013. aastal oli vastav osatähtsus 13%. Selle kaubagrupi peamisteks eksporditartikliteks olid 2013. aastal külmutatud kala (eksport 59,6 mln eurot), kalafilee (39,8 mln), kuivatatud, soolatud ja suitsutatud kala (34,3 mln) ning krevetid (24,1 mln).

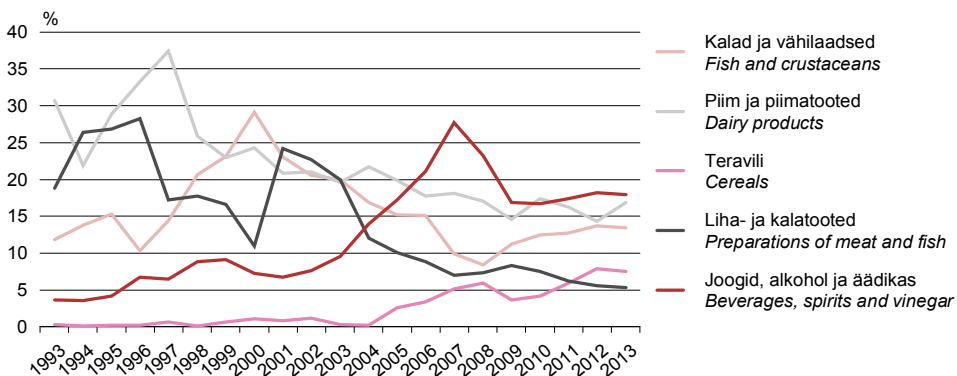
Enne Euroopa Liiduga liitumist veeti Eestist märkimisväärses rahalises väärtuses välja lihast ja kalast tooteid. Nende osatähtsus kogu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis oli 1996. aastal 28%, kuid 2013. aastaks oli see osatähtsus vähenenud viie protsendini. Selle kaubagrupi toodetest eksporditi 2013. aastal enim kalatooteid ja -konserve (23,4 mln eurot), lihast ja rupsist konserve (17,3 mln) ning vorste (14,6 mln).

Suurima kasvuga on pärast Euroopa Liiduga liitumist olnud jookide, alkoholi ja äädika kaubagruppi kuuluvate toodete eksport. Selle kaubagrupi toodete ekspordi suurim osatähtsus põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis – 28% – oli 2007. aastal. Majandussurutise tingimustes aga väljavedu järsult vähenes ning 2008. aastal oli selle kaubagrupi toodete osatähtsus kogu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordis 18%. Viimastel aastatel ei ole selle kaubagrupi toodete väljavedu oluliselt suurenenud. Samas tuleb märkida, et näiteks Eesti päritolu õllele on leidunud majandussurutise järel uusi turge ja selle müük on kasvanud.

Oluliselt on pärast EL-iga liitumist suurenenud teravilja (nisu, oder) ja toiduvalmististe, (sh pärm, kastmed, supid, puljongid) eksport. Teravilja ning toiduvalmististe ekspordi osatähtsus oli 2013. aastaks kasvanud kaheksa protsendini.

Joonis 3. Peamiste põllumajandussaaduste ja toidukaupade osatähtsus ekspordis, 1993–2013

Figure 3. Share of main agricultural products and food preparations in exports, 1993–2013

Peamised tegevusalad, kus eksportijad tegutsevad

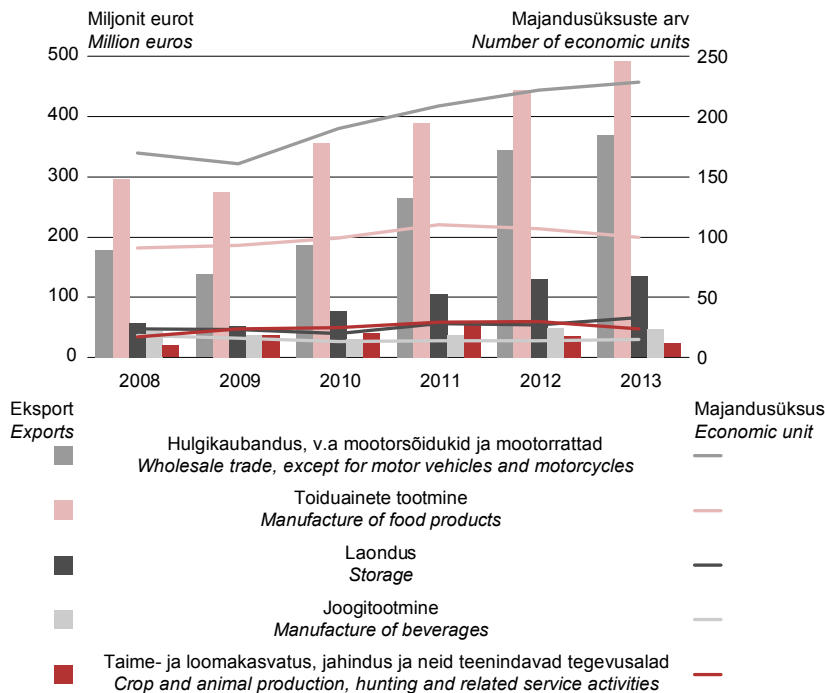
Kõige rohkem ekspordivad põllumajandussaadusi ja toidukaupu toiduainete tootmise ning hulgikaubanduse tegevusala majandusüksused (joonis 4). Tendents on, et toiduainete tootmise, hulgikaubanduse ja laonduse tegevusala vastavate majandusüksuste eksport rahalises väärtuses suureneb, samuti kasvab nendel tegevusaladel majandusüksuste arv, kes põllumajandussaadusi ja toidukaupu ekspordivad. Erandiks on toiduainete tootmise tegevusala, kus 2011. aastast alates on eksportijaid küll vähemaks jäänud, kuid väljavedu on rahalises väärtuses kasvanud. Selle põhjuseks on asjaolu, et suured eksportijad on oma turuosa kasvanud ning ettevõtted on ka ühinenud. Toiduainete tootmise tegevusala majandusüksuste hulgas oli 2013. aastal 100 eksportijat, kes vedasid kokku välja 492,8 miljonit euro eest kaupa, mis teeb keskmiselt 4,9 miljonit eurot üksuse kohta.

Hulgikaubanduse tegevusalas on pärast 2009. aasta majandussurutist suurenenud nii põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi rahaline väärtus kui ka neid kaupu eksportivate majandusüksuste arv. Väga paljud hulgikaubandusettevõtted (2013. aastal 229 ettevõtet) ekspordivad põllumajandussaadusi ja toidukaupu, kuid nende igäihe keskmine eksportkäive oli 2013. aastal 1,6 miljonit eurot, mis on väiksem kui toiduainete tootmise tegevusala majandusüksustel keskmiselt.

Alates 2010. aastast on enamikul tegevusaladel põllumajandussaadusi välja vedavate majandusüksuste eksport rahaliselt suurenenud. Vähenenud on kalapüügi ja vesiviljeluse ning taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade majandusüksuste vastav eksport.

Joonis 4. Põllumajandussaadusi ja toidukaupu eksportivate majandusüksuste arv ja eksport tegevusala järgi, 2008–2013.

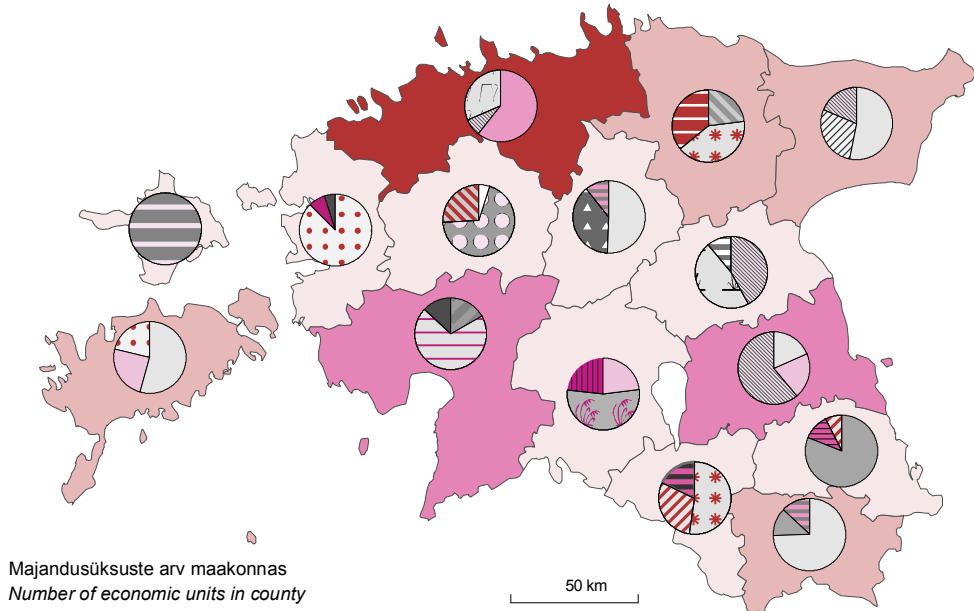
Figure 4. Number and exports of economic units exporting agricultural products and food preparations by economic activity, 2008–2013

Kaart 2. Põllumajandussaadusi ja toidukaupu eksportivate majandusüksuste arv ning peamised tooted maakonnas ja kolmes linnas, 2013

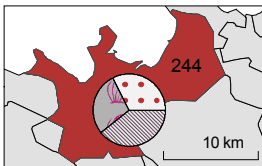
Map 2. Number of economic units exporting agricultural products and food preparations and main products in a county and three cities, 2013

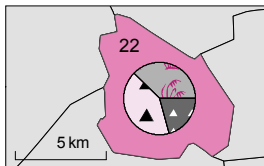
Majandusüksuste arv maakonnas
Number of economic units in county

- 1 – 9 (8)
- 10 – 19 (4)
- 20 – 49 (2)
- 328 (1)

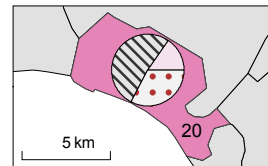
Tallinn

Tartu

Pärnu

244 Majandusüksuste arv linnas / Number of economic units in city

Inimtoiduks kõlbmatu jahu Flours unfit for human consumption	Piim ja rööskkoor, kontsentreerimata Milk and cream, not concentrated
Juust / Cheese	Pärmid / Yeasts
Kaer / Oats	Rapsiseemned / Rape seeds
Kalafilee / Fish fillets	Rapsiõli / Rape oil
Kastmed ja maitseainesegud Sauces and mixed seasonings	Sealiha / Meat of swine
Elussead / Live swine	Taimetehed, oksad jm taimeosad Foliage, branches and other parts of plants
Elusveised / Live bovine animals	Teraviljatangud / Cereal groats
Kalakonservid / Preserved fish	Tooted krevettidest / Prepared prawns
Kodulinnuliha / Poultry	Töödeldud teravilii / Worked cereal grains
Külmutatud kala / Frozen fish	Vadak / Whey
Mineraalvesi / Mineral waters	Vorstid / Sausages
Muu liha ja rups / Other meat and offal	Väikelaste toidud / Preparations for infant use
Nisu / Wheat	Värske või jahutatud kala / Fresh or chilled fish
Nisujahu / Wheat flour	Ölikoogid / Oilcake
Oder / Barley	Õlu / Beer
Pagaritooted / Bakers' wares	

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksportijad maakondades ja peamised eksporditartiklid

Eestis on enamikel maakondadel kujunenud oma olulised eksporditartiklid (kaart 2). Näiteks kalandusega tegeletakse peamiselt Pärnu ja Lääne maakonnas, piimandusega Ida-Viru, Järva ja Võru maakonnas, lihatootmisega Lääne-Viru ja Valga maakonnas ning teraviljakasvatusega Viljandi maakonnas. Samuti on mitmeid maakondi ja linnu, kus on ainult sellele maakonnale või linnale omane ja suure osatähtsusega eksporditoode, näiteks Jõgeva maakonnas rapsiõli, Pärnu linnas kalafilee ning Rapla maakonnas pärm.

2013. aastal oli kõige rohkem – 328 – põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksportijaid Harju maakonnas ja Tallinnas. Järgnesid Tartu maakond koos Tartuga ning Pärnu maakond koos Pärnuga (20–49 eksportijat), seejärel Ida-Viru, Lääne-Viru, Võru ja Saare maakond (10–19 eksportijat). Ülejäänud maakondades oli 2013. aastal alla 10 põllumajandussaaduste ja toiduainete eksportija.

Kaubavahetuse suhtelist eelist omavad Eesti kaubad

Et analüüsida riigi ekspordi konkurentsivõimet, tuleb hinnata kauba ekspordi osatähtsust nii riigi koguekspordis kui ka maailma impordis.

Erinevate kaubagruppide konkurentsivõime väljaselgitamiseks on 2013. aasta andmete põhjal arvatud suhtelise ekspordieelise (RXA – *relative exports advantage index*), suhtelise impordi asendamise (RMP – *relative imports penetration index*) ja kaubavahetuse suhtelise eelise (RTA – *relative trade advantage index*) indeksid^a (tabel 2). Arvutuste tulemustes ja hinnangutes Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade konkurentsivõimele on nende indeksite puhul mõningaid erisusi (Tamm, Reiljan 2005b). Suhtelist konkurentsieelist on teadlased arvanud 2003. ja 2007. aasta kohta. Võrreldes varasemaid arvutusi 2013. aasta andmetega, saab võrrelda indeksite muutust.

Suhtelise ekspordieelise indeksi (RXA) põhjal saab väita, et 2013. aastal oli Eestil suhteline konkurentsieelis kondenseerimata piima, rukki, kaera, odra, suitsukala, jogurti ja hapupiima, külmutatud kala, kalafilee, juustu ja kohupiima ning vorstitoodete osas.

Suhtelise impordi asendamise indeksi (RMP) põhjal on Eestil konkurentsieelis hoopis nisu, odra, kaera, kondenseeritud piima, jogurti ja hapupiima, vadakutoodete, või jm piimarasvade, juustu ja kohupiima, veise-, lamba- ja kitseliha, külmutatud kala ning vähilaadsete osas.

RXA- ja RMP-indeks võivad anda vastakaid tulemusi, mistõttu on võetud kasutusele kaubavahetuse suhtelise eelise indeks RTA.

2013. aasta andmete põhjal tehtud arvutustest selgus, et Eestil on kaubavahetuse suhteline eelis (RTA) enamiku piimatoodete puhul, v.a kondenseeritud piim, samuti teravilja, vorsti ja lihakonservide ning kalatoodete osas (tabel 2). Kõige väiksem on Eesti kaubavahetuse suhteline eelis veiseliha, lambaliha, piimapulbri, sealiha ja linnuliha puhul.

Tabelist on näha, et 2013. aastal oli maailmas põllumajandussaaduste ja toidukaupade hulgast suurim nõudlus nisu, veiseliha, juustu ja kohupiima, sealiha, kalafilee, vähilaadsete, külmutatud kala, piimapulbri järele (tabeli teine veerg, import). Meie põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubanduse bilanss oli hästi positiivne piima ja rõõsa koore, juustu ja kohupiima, nisu ja külmutatud kala puhul ning negatiivne sealiha, linnuliha, piimapulbri, veise- ning lamba- ja kitseliha osas.

Maailma nõudlust vaadates on meie väliskaubanduse bilansis positiivsel poolel nisu, juust ja kohupiim ning külmutatud kala. Maailmas on suur liha ja piimapulbri vajadus, mõlemat tuuakse ka Eestisse rohkem sisse kui me siit välja viime, kuigi mõned aastad tagasi tehtud uuringutes oli nendel toodetel konkurentsieelis.

^a Vt artikli lõpus olevat metoodikat

Varasematel perioodidel tehtud uuringutes leiti, et 2003. aastal oli kaubavahetuse suhteline eelis Eesti kondenseeritud piimal, jogurtil ja hapupiimatoodetel, juustul ja kohupiimal, sealihal, kaeral ja vorstil ning vastavat eelist ei olnud kondenseerimata piimal, teraviljadel, vadakutoodetel ning veise-, lamba ja linnulihal (Tamm, Reiljan 2005b). Kuid 2013. aastal oli kondenseeritud piima ja sealiha ning kondenseerimata piima ja teravilja puhul tulemus vastupidine: kahel viimasel oli kaubavahetuses suhteline eelis, kahel esimesel seda ei olnud.

Tabel 2. Eesti konkurentsivõime maailmas peamiste eksporditud põllumajandussaaduste ja toidukaupade järgi, 2013

Table 2. Estonia's competitiveness in the world by main agricultural products and food preparations exported, 2013

(USA dollarit – US dollars)

Tootegrupp	Kood Code	Import maailmas World imports	RXA	RMP	RTA	Eesti välis- kaubandus- bilanss Foreign trade balance of Estonia	Group of products
Nisu	1001	37 818 393 237	1,12	0,16	0,96	54 393 828	Wheat
Rukis	1002	497 205 642	9,23	6,35	2,88	435 782	Rye
Oder	1003	8 532 264 309	4,41	0,63	3,77	35 679 006	Barley
Kaer	1004	854 979 735	7,86	0,22	7,64	6 463 239	Oats
Piim, kondenseerimata	0401	8 343 863 996	11,02	1,26	9,76	99 757 882	Milk, not concentrated
Piim, kondenseeritud	0402	18 057 078 813	0,35	0,50	-0,15	-3 686 376	Milk, concentrated
Jogurt ja hapupiimatooded	0403	4 265 699 231	3,32	0,64	2,68	14 159 850	Yogurt and fermented milk and cream products
Vadakutooded	0404	5 705 058 717	2,00	0,55	1,45	8 732 017	Whey products
Või jm piimarasvad	0405	7 214 411 044	1,40	0,62	0,78	6 639 467	Butter and other fats and oils derived from milk
Juust ja kohupiim	0406	29 757 968 760	2,55	0,71	1,84	62 055 082	Cheese and curd
Veiseliha	0201– 0202	34 727 546 952	0,19	0,22	-0,04	-2 218 946	Meat of bovine animals
Sealiha	0203	28 567 075 869	1,10	1,76	-0,66	-35 554 045	Meat of swine
Lambaliha ja kitseliha	0204	5 572 802 226	0,08	0,17	-0,09	-819 127	Meat of sheep and goats
Linnuliha	0207	19 851 610 059	0,47	1,23	-0,76	-21 490 759	Poultry
Vorst	1601	4 245 894 238	3,24	1,09	2,16	12 557 529	Sausages
Lihakonservid	1602	14 322 306 294	1,28	1,00	0,28	1 717 867	Preserved meat
Külmutatud kala	0303	19 490 524 251	3,31	0,85	2,46	54 350 893	Frozen fish
Kalafileed	0304	21 454 239 523	2,59	1,37	1,22	9 167 326	Fish fillets
Suitsukala, kuivatatud, soolatud kala	0305	4 769 961 944	7,56	2,87	4,69	25 205 762	Smoked, dried, salted fish
Vähilaadsed	0306	19 842 558 786	1,42	0,41	1,01	19 717 320	Crustaceans
Põllumajandus- saadused ja toidukaubad KOKKU	01–24	1 347 557 063 305				-349 504 701	Agricultural products and food preparations TOTAL

Allikas: ÜRO, Statistikaamet
Sources: UN, Statistics Estonia

2007. aasta uuringus leiti, et suhteline ekspordieelis on kondenseeritud piimal ja teraviljal. Jõuti järeldusele, et teravilja puhul on Eesti indeks muutunud positiivseks pärast liitumist Euroopa Liiduga, mis suurendas konkurentsivõimet teraviljatoodanguga kauplemisel maailmaturul

(Eesti ... 2009). Varem oli teraviljakaubanduses täheldatud suhtelist mahajäämust. Selles uuringus ei leitud eelist liha ekspordil, mida oli näha 2003. aasta uuringus.

2014. aasta toob tõenäoliselt kaasa muutuse piimatoodete osas, sest nende kaupade eksport sõltub paljuski Venemaa impordikeeldudest.

Kokkuvõte

Üheksakümnendate aastate algul olid Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksportijad raskes seisus, kus riigi toetusi ja impordipiiranguid ei olnud. Pärast Euroopa Liiduga liitumist on Eesti olukord muutunud konkurentsivõimelisemaks. Seega mõjutavad seda majandusharu väga tugevasti igasugused piirangud ja toetused ning nende puudumine või vähesus, samuti poliitilised tegurid, millest sõltuvad suuresti eksportturud, kuhu ja milliseid tooteid saab eksportida.

Eesti suurimateks eksporditartikliteks on aegade jooksul olnud piim ja piimatooted ning kala ja vähilaadsed. 2013. aasta andmete põhjal on need Eesti tooted ka maailmas konkurentsivõimelised. Varasematel perioodidel oli piimatoodete kaubagrupid konkurentsieelis kondenseeritud piimal (piimapulber), nüüd on eelis kadunud ja praegu tuuakse piimapulbrit Eestisse rohkem sisse kui seda siit välja viiakse. Tugeva konkurentsivõime on saavutanud kondenseerimata piim (piim ja rõõsk koor), mida saab enamasti eksportida vaid lähiturgudele. Teised piimatooted on aja jooksul jäänud konkurentsivõimeliseks ka teiste riikide turgudel ning uutest turgudest on lisandunud näiteks Korea Vabariik, Iisrael, Costa Rica ja USA.

Kala ja vähilaadsete kaubagrupi toodete eksport on jätkuvalt tugeva konkurentsivõimega. Nende toodetega on jõutud ka uutele turgudele, näiteks Norrasse, Islandile, Prantsusmaale, Vietnami, Aserbaidžaanile. Tugeva konkurentsivõimega on endiselt ka teravilja väljavedu. Teravilja eksportiturgudena on viimastel aastatel lisandunud Iraak, Norra, Saudi Araabia.

Suurema osa põllumajandussaadustest ja toidukaupadest ekspordivad toiduainete tootjad ja hulgikaubanduse tegevusala majandusüksused. Suurim osa eksportijaid tegutseb Harju, Tartu ja Pärnu maakonnas.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade välismajanduslik konkurentsivõime avaldub peamiselt konkurentsianaloogsete saaduste tootjatega toodangu müügiturgude pärast nii oma riigis kui ka välismaal. Muutused maailmaturul sunnivad otsima uusi turgusid ja kutsuvad esile muutusi eksporttoodetes endis.

Metoodika

Arvutused on tehtud Statistikaameti väliskaubandusstatistika andmebaasis olevate põllumajandussaaduste ja toidukaupade (kombineeritud nomenklatuuri kaubagrupid (01–24) andmete alusel. Üksikasjalikumates analüüsid kasutatud andmed 2008.–2013. aasta kohta on arvatud Eesti päritolu kaupade põhjal ning andmetest on eemaldatud teiste riikide päritolu kaup.

Kasutatud on Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatorit EMTAK 2008.

Suhtelise ekspordieelise indeks (RXA – *relative exports advantage index*) on üks võimalus mõõta majandusharu konkurentsivõimet. RXA -indeks näitab riigi ühe toote ekspordi osatähtsust maailma ekspordis suhtena riigi koguekspordi osatähtsusesse maailma koguekspordis. Selle arvutusvalem on (Balassa 1989: 80):

$$RXA_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_{wj}} \div \frac{X_i}{X_w},$$

kus X_{ij} — toote j ekspordi maht riigis i ,
 X_i — kogu ekspordi maht riigis i
 X_{wj} — toote j ekspordi maht maailmas tervikuna,
 X_w — kogu ekspordi maht maailmas tervikuna.

Kui $RXA > 1$, on riigi tootel suhteline konkurentsieelis, ja kui $RXA < 1$, on tegu suhtelise mahajäämusega.

Veel on võimalik kasutada majandusharu konkurentsieelse olemasolu uurimiseks suhtelise impordi asendamise indeksit (RMP – *relative import penetration index*), mille arvutusvalem avaldub kujul (Frohberg, Hartmann 1997: 8):

$$RMP_{ij} = \frac{M_{ij}}{M_{wj}} \div \frac{M_i}{M_w}$$

kus M_{ij} — toote j impordi maht riigis i ,
 M_i — kogu impordi maht riigis i ,
 M_{wj} — toote j impordi maht maailmas tervikuna,
 M_w — kogu impordi maht maailmas tervikuna.

Kui $RMP > 1$, siis vaatlusalusel tootel konkurentsieelist ei ole. Kui $RMP < 1$, siis on riigil selle toote osas konkurentsieelis.

Kaubavahetuse suhtelise eelise indeks (RTA – *relative trade advantage index*) võtab erinevalt tavalisest kaubavahetuse bilansist arvesse, kas vaatlusaluse toote kaubavahetuse mahud on riigis suhteliselt suuremad või väiksemad kui mujal maailmas (Frohberg, Hartmann, 1997).

RTA avaldub valemiga

$$RTA = RXA - RMP.$$

Kui tulemuseks on positiivne arv, siis on majandusharul antud riigis suhteline eelis. Kui RTA on nullist väiksem, siis majandusharul selles riigis suhtelist eelist ei ole.

Allikad Sources

Aastatel 1990–1995 Eestis asutatud ettevõtete areng. (Ettevõtete paneeluuring). (1997). Tallinn: Ettevõttereister.

Balassa, B. (1989). *Comparative Advantage, Trade Policy and Economic Development*. New York: New York University Press.

Eesti põllumajanduse konkurentsivõime hindamine. Hindade konvergenst Euroopa Liidus ning selle eeldatav mõju Eesti toidusektorile. Lõpparuanne 2006–2008. (2009). Eesti Maaülikool. [www] <http://www.pikk.ee/upload/files/Teadusinfo/Raul%2BOmel,%2BPM%2Baruanne.pdf> (oktoober 2014).

Frohberg, K., Hartmann, M. (1997). *Comparing Measures of Competitiveness*. [www] <http://www.econstor.eu/obitstream/10419/28566/1/241163463.pdf> (oktoober 2014).

Kesk-Euroopa väikesed ja keskmised ettevõtted 1995–2001. (2003). Tallinn: Statistikaamet.

Põllumajandus ja maaelu 2012. (2012). Koostajad M. Aamisepp, E. Matveev. Jänes: Maamajanduse Infokeskus. [www] http://www.agri.ee/sites/default/files/public/juurkataloog/TRUKISED/2012/trykis_aastaraamat_2012_EST.pdf (oktoober 2014).

Riik, H., Selliov, R., Toming, K. (2002). Euroopa Liiduga ühinemise mõju Eesti põllumajandussektorile. Euroopa Kolledži loengud. Vihik nr 19. [www] <http://digar.nlib.ee/digar/show/?id=5491> (oktoober 2014).

Tamm, D., Reiljan, J. (2005a). Eesti põllumajanduse konkurentsivõime: olukord ja tulevikuväljavaated. – Riigikogu toimetised nr 11. [www] <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11183&op=archive2> (oktoober 2014).

Tamm, D., Reiljan, J. (2005b). Eesti põllumajanduse rahvusvaheline konkurentsivõime. [www] http://www.mattimar.ee/publikatsioonid/majanduspoliitika/2005/2005/II_Sektoraal/17_Tamm_Reiljan_valis.pdf (oktoober 2014).

ACTIVITY OF EXPORTERS OF AGRICULTURAL PRODUCTS AND FOOD PREPARATIONS IN 1993–2013

Mirgit Silla, Evelin Puura
Statistics Estonia

The article discusses the exports of agricultural products and food preparations in 1993–2013 and provides a more detailed analysis of the years 2008–2013. An overview is given on the number of economic units, destination countries of export and the exports in counties, but also on which Estonian agricultural products and food preparations are competitive in the global market.

Introduction

The production of agricultural products and food preparations has historically been one of the most important industries in Estonia. In 1993–2013, the share of agricultural products and food preparations in the total exports of Estonia was between 10–20%, with exports being substantially influenced by sanctions, quotas, subsidies, the economic recession and political developments. The analysis looks at the number of economic units engaging in the exports of agricultural products and food preparations, the main countries of destination for exports, and the changes in the structure of exports. On the basis of 2013 data, an overview is given on the exports of agricultural products and food preparations on the county level, highlighting the main export articles in addition to the number of exporters. The article also looks at the exports destination countries of 2013, noting both export figures and the main products exported. It is also examined in which economic activities the main exporters of agricultural products and food preparations operate. The article also looks at which goods have been exported through time, and what changes have taken place in export articles, and which factors have caused the changes. Additionally, based on 2013 data, it is analysed which Estonian products would be competitive in the global market. The data is compared with the results of previous surveys.

Exports of agricultural products and food preparations in 1993–2013

In 1991–2000, compared to developed countries, Estonia practised an opposite policy in agriculture and food industry. Until 1998, the government did not allocate any state subsidies to those sectors nor did it implement any limitations or barriers as protection from negative externalities (Tamm, Reiljan 2005a). The domestic market was initially protected (the fixed exchange rate 1 German mark = 8 Estonian kroons supported exports and prevented imports, as imported goods were more expensive than goods produced in Estonia) and the foreign trade balance of agricultural products was positive until 1994. The monetary reform of 1992 (Estonian kroon was adopted instead of the rouble) was followed by inflation, which increased production costs on the domestic market and made the prices multiply. Gradually, the monetary protection of the domestic market disappeared, no foreign trade protection measures (import quotas and duties, technical regulations) were introduced and the market of agricultural products opened up to foreign competitors unilaterally. Estonia received more and more food products originating from foreign countries, particularly those subsidised by the European Union (EU), with which the Estonian producers could not compete in price. Since 1995, the mostly subsidised imports from foreign countries have increasingly exceeded the exports of Estonian agricultural products in monetary value (Figure 1, p. 9). The mostly liberal foreign trade policy moved the balance of the entire foreign trade of Estonia, including the foreign trade balance of agricultural products, into deficit (Tamm, Reiljan 2005b). The beginning of the nineties was the high season of establishing businesses, the domestic market was then empty and there was essentially no competition in the economic environment. The predominant enterprises were mainly small and medium-sized trade and service enterprises. The average lifespan of enterprises founded in 1990–1995 was

1.6 years. For example, 65.9% of all enterprises operating in 1993 and as much as 73.6% of the enterprises active in 1994 had been established in the same year (Aastatel... 1997). Since enterprises kept emerging and disappearing, there were also a large number of them in the period of 1993–1995 (Figure 1, p. 9).

In 1993, there were 1,566 enterprises exporting agricultural products and food preparations. In the following years, the number of exporters was on a downtrend. The reason for this could have been that the creation of the Commercial Register commenced in 1995 and enterprises were obliged to be entered in the register by September 1997 (Keskk-Euroopa... 2003). Enterprises were greatly influenced by the 1999 changes in the Commercial Code, which changed the required size of an enterprise's share capital and made several public limited companies go out of business. Due to the Russian financial crisis in August 1998 (the rouble was devalued by more than 70%), the exports of agricultural products sank into a slump (Tamm, Reiljan 2005a).

In 2000, the trade regime between Estonia and the European Union became more favourable to Estonia, because the European Union quit subsidising some of the food products upon entry into the Estonian market and increased the duty-free import quotas for Estonian food products. At the same time, Estonia introduced import tariffs on the imports of food from countries not involved in free-trade agreements. As a result, in 2000 and 2001, agricultural exports grew slightly faster than imports. The implemented measures were not sustainable and, in 2002 and 2003, exports slowed down (Tamm, Reiljan 2005a).

After Estonia joined the European Union in 2004, there was also an improvement in the exports of agricultural products and food preparations. In May 2004, foreign enterprises emerged among the exporters of agricultural products and food preparations, exporting their products from the EU border state Estonia to third countries. In some cases, foreign enterprises also export goods manufactured in Estonia to third countries. Over the past decade, the share of foreign enterprises has increased significantly in the exports of agricultural products and food preparations. Foreign enterprises engage mostly in the re-export of beverages and alcoholic beverages.

The economic recession which started in 2008 created a very difficult situation for agricultural producers, who – because of reduced income and value added – had to increase their cost-effectiveness and find ways to pay for the factors of production used (including capital goods, labour, land). In recent years, the exports of agricultural products and food preparations have begun to grow rapidly again (Põllumajandus ... 2012).

Main countries of destination for exports of agricultural products and food preparations

Until 1998, agricultural products and food preparations were mainly exported to Russia, the share of which in the exports of the corresponding articles amounted to as much as 44% in 1994 (Figure 2, p. 10). Other major export destinations in the nineties included the Netherlands, Latvia, Lithuania and Ukraine. Russia's share started to decrease in line with the weakening value of the rouble and by 1999 the share of Russia in the exports of Estonian agricultural products and food preparations fell to 9%. At the same time, there was an increase in exports to the Netherlands and Latvia. Since 1998, the share of Latvia in the exports of agricultural products and food preparations has been 15–20%. The biggest slump in exports to Russia occurred in 2003 when they accounted for only 4% of the exports of Estonian agricultural products and food preparations. In 2004, exports to Russia picked up again, and by 2007 Russia's share in the exports of Estonian agricultural products and food preparations had risen to 26%. In 2013, Russia was the leader among the countries of destination for the exports of Estonian agricultural products and food preparations, but its share in the corresponding exports had fallen to 19%.

As a result of accession to the EU, the exports of Estonian agricultural products and food preparations started to increase. Since the EU had set an intervention price on agricultural products, it was established in Estonia as well. An intervention price means that a lower price than the set level will not be paid, products will be purchased at the intervention price until the

product's price reaches the required level again. Such a measure helps to keep the producers' incomes stable. Also, the Single Area Payment Scheme was launched, meaning that a payment on the entire usable agricultural land was introduced (Riik et al 2002).

After 2004, the share of exports to Finland has increased significantly in the exports of Estonian agricultural products and food preparations. While in 1993 the share of Finland in the exports of Estonian agricultural products and food preparations was 6%, then in 2004 it was 11%, and in 2013 already 17%. At the same time, the share of exports to the Netherlands, Germany, and Ukraine have decreased – for these countries, the share has fallen below 5%. The decrease in exports to Ukraine was significantly affected by the termination of the free-trade agreement. While, before the accession to the EU, the main export countries were the Netherlands and Germany, then after that an increase has occurred in the share of neighbouring markets – Lithuania and Finland – in the exports of Estonian agricultural products and food preparations.

After the economic recession in 2009, there has been an active search for new markets for the exports of Estonian agricultural products and food preparations. Exports have increased to Asian and African countries (Table 1, p. 11). Saudi Arabia and Iraq have become new significant countries of destination but goods have also been exported to such exotic countries as Faroe Islands, Aruba, Singapore, Egypt, and Greenland. A new market that has emerged in Europe is Bosnia and Herzegovina.

In 2013, agricultural products and food preparations of Estonian origin were exported to 100 countries, in 2010 – to 82 countries (Map 1, p. 12). The main export destinations are our neighbouring countries but goods are transported to almost all continents. Looking at the map, out of the 51 EU countries, only a few small areas are not covered: Liechtenstein, Andorra, Kosovo, the Vatican, and Monaco, where no agricultural products or food preparations of Estonian origin were exported in 2013. Out of the 49 countries located in Asia, Estonian products have been exported to 27 countries. Out of the 59 countries in Africa, Estonian agricultural products and food preparations are exported to 13 countries, and out of the 53 countries in the Americas, goods of Estonian origin are exported to 13 countries. Looking at Australia and Oceania, Estonia exports only to Australia, and no agricultural products and food preparations of Estonian origin were exported to Antarctica in 2013.

Main export articles of agricultural products and food preparations

In 1993–2013, the most important export articles were dairy produce and fish and crustaceans (mostly shrimps) (Figure 3, p. 13). The share of exports of dairy produce in the exports of agricultural products and food preparations was the highest – 37% of the total value of the corresponding exports – in 1997. In 2013, the share had fallen to 17%. In this chapter, the main export articles in 2013 were milk and cream (86.8 million euros of exports) and cheese (70.3 million euros); the sales of other products – whey, yogurt and butter – amounted to approximately 10 million euros. The export share of fish and crustaceans was the highest in 2000, accounting for 29%. The most difficult period for the exporters of fish and crustaceans was 2008 when the export share of goods in this chapter amounted to only eight percent in the export of agricultural products and food preparations. In 2013, the corresponding share was 13%. In this chapter, the main export articles in 2013 were frozen fish (59.6 million euros of exports), fish fillets (39.8 million euros) and dried, salted and smoked fish (34.3 million euros) and shrimp (24.1 million euros).

Before accession to the EU, there were significant exports of meat and fish products from Estonia. In 1996, the share of these products was 28% of the total exports of agricultural products and food preparations, but by 2013 the percentage had dropped to five percent. In this chapter of goods, the products exported the most in 2013 were prepared and preserved fish (23.4 million euros), preserved meat and meat offal (17.3 million euros) and sausages (14.6 million euros).

After joining the EU, the strongest growth has occurred in the exports of products belonging to the chapter of beverages, spirits and vinegar. These products had the highest share of exports (28%) in the exports of agricultural products and food preparations in 2007. However, during the economic recession, exports plummeted and, in 2008, the share of products in this chapter was 18% of the total exports of agricultural products and food preparations. In recent years, there has not been a substantial increase in the exports of products in this chapter. At the same time, it should be noted that Estonian-brewed beer, for example, has found new markets and increased its sales after the economic recession.

After accession to the EU, significant growth has occurred in the exports of cereals (wheat, barley) and food preparations (incl. yeast, sauces, soups, broths) exports. The share of exports for cereals and food preparations increased to eight percent in 2013.

Main economic activities where exporters operate

The largest number of agricultural products and food preparations are exported by the economic units operating in the manufacture of food products and wholesale trade (Figure 4, p. 14). There is a trend that, in the manufacture of food products, wholesale trade and storage, the monetary value of the exports of the corresponding economic units is increasing and, in these economic activities, the number of economic units exporting agricultural products and food preparations is also on the rise. The only exception is the manufacture of food products, where the number of exporters has decreased since 2011 but the monetary value of exports has increased. This is due to the fact that major exporters have increased their market share, and corporate mergers have also taken place. Among the economic units operating in the manufacture of food products, there were 100 exporters in 2013 who exported a total of 492.8 million euros worth of goods, which makes an average of 4.9 million euros per unit.

After the economic recession, wholesale trade has seen an increase both in the monetary value of the exports of agricultural products and food preparations and in the number of economic units exporting the said goods. There are a very large number of wholesale trade enterprises (229 enterprises in 2013) which export agricultural products and food preparations, but each had an average annual export turnover of 1.6 million euros, which is less than the average of economic units operating in the manufacture of food products.

Since 2010, the monetary value of exports has increased for the economic units exporting agricultural products in most economic activities. Exports have decreased in the economic units operating in fishing and aquaculture, and in crop and animal production, hunting and related service activities.

Exporters of agricultural products and food preparations in counties and main export articles

Most counties of Estonia have established their own important export articles (Map 2, p. 15). For example, fisheries are primarily found in Pärnu and Lääne counties, dairy farming is mainly practised in Ida-Viru, Järva and Võru counties, meat production in Lääne-Viru and Valga counties, and the cultivation of cereals in Viljandi county. There are also a number of counties and cities which have export items that are unique only to that county or city; for example, rape oil in Jõgeva county, fish fillets in the city of Pärnu and yeast in Rapla county.

In 2013, the largest number (328) of exporters of agricultural products and food preparations could be found in Harju county and Tallinn. Next up were Tartu city and Tartu county, Pärnu city and Pärnu county (20–49 exporters), then Ida-Viru, Lääne-Viru, Võru and Saare counties (10–19 exporters). The remaining counties had less than 10 exporters of agricultural products and food preparations in 2013.

Estonian goods with a relative competitive advantage

In order to analyse a country's export competitiveness, the export of goods should be evaluated as a proportion of the country's total exports and as a share of world imports.

To identify the competitiveness of various chapters, 2013 data were used to calculate the relative export advantage index (RXA), the relative imports penetration index (RMP), and the relative trade advantage index (RTA)^a (Table 2, p. 17). There are some differences in the indices in terms of the results of the calculations and the estimates regarding the competitiveness of Estonian agricultural products and food preparations (Tamm, Reiljan, 2005b). Researchers have calculated the relative competitive advantage for 2003 and 2007. Contrasting previous calculations with 2013 data, the change in the indices can be compared.

Based on the RXA index, it can be argued that, in 2013, the Estonian products with a relative competitive advantage were non-concentrated milk, rye, oats, barley, smoked fish, yogurt and sour milk, frozen fish, fish fillets, cheese and curd, and sausages.

According to the RMP index, the Estonian products with a competitive advantage are, instead, wheat, barley, oats, concentrated milk, yogurt and sour milk, whey, butter and other fats and oils derived from milk, cheese and curd, meat of bovine animals, sheep and goats, frozen fish and crustaceans.

The RXA and RMP indices may give conflicting results, which is why the RTA or the relative trade advantage index has been introduced.

The results of the calculations based on 2013 data revealed that Estonia has a relative trade advantage (RTA) in the case of most dairy products (excl. concentrated milk) and cereals, sausages and preserved meat and fish products (Table 2, p. 17). The relative trade advantage of Estonia is the smallest for the meat of bovine animals, meat of sheep, and milk powder, pork and poultry.

The table shows that, among agricultural products and food preparations, the global demand in 2013 was highest for wheat, meat of bovine animals, cheese and curd, pork, fish fillets, crustaceans, frozen fish, and milk powder (second column in the table, imports). Our foreign trade balance of agricultural products and food preparations was strongly positive in the case of milk and cream, cheese and curd, wheat and frozen fish, and negative in the case of pork, poultry, milk powder, and meat of bovine animals, sheep and goats.

Considering the global demand, our foreign trade balance is positive with respect to wheat, cheese and curd, and frozen fish. Meat and milk powder are globally in high demand; both are also brought to Estonia in greater amounts than what is exported, although studies conducted a few years ago showed that these products had a definite competitive advantage.

Studies of earlier periods found that, in 2003, the Estonian products with a relative trade advantage were concentrated milk, yogurt and sour milk products, cheese and curd, pork, oats, and sausages, and products with no advantage were non-concentrated milk, cereals, whey products, meat of bovine animals and sheep, and poultry (Tamm, Reiljan, 2005b). In 2003, however, the results for concentrated milk and pork, and non-concentrated milk and cereals were reversed: the latter two had a relative trade advantage, and the former two did not.

A study conducted in 2007 found that the products with a relative export advantage were concentrated milk and cereals. The study concluded that the index for cereals has turned positive in Estonia after joining the European Union, which increased our competitiveness in trading in cereals on the global market (Eesti..., 2009). Previously, relative stagnation had been observed in the trade in cereals. This study did not find that there was an advantage in the exports of meat, which was observed in the study conducted in 2013.

2014 will probably introduce a change for dairy products because the exports of these products are largely dependent on Russian import bans.

^a See Methodology at the end of the article

Conclusion

At the beginning of the nineties, the exporters of Estonian agricultural products and food preparations were in a difficult situation, with no state subsidies or import restrictions established. After joining the European Union, Estonia has become more competitive. Thus, this industry is very heavily dependent on any restrictions and subsidies or a lack thereof, but also on political factors, which heavily influence the export markets, which products can be exported and where.

Through time, Estonia's main export articles have been dairy produce, fish and crustaceans. Based on 2013 data, these Estonian products are also competitive on the global market. In previous periods, the dairy product with a competitive advantage was concentrated milk (milk powder), now the advantage is gone, and at the moment more milk powder is imported to Estonia than what is exported. Non-concentrated milk (milk and cream) have achieved a high level of competitiveness, these products can only be exported to neighbouring markets. Other dairy products have retained their competitiveness on the markets of other countries as well, and new markets have been added, such as the Republic of Korea, Israel, Costa Rica and the USA.

The exports of products in the chapter of fish and crustaceans continue to be highly competitive. These products have also reached new markets, such as Norway, Iceland, France, Vietnam and Azerbaijan. The export of cereals is still highly competitive as well. In recent years, new export markets have been added in Iraq, Norway and Saudi Arabia.

The majority of agricultural products and food preparations are exported by the manufacturers of food products and economic units operating in wholesale trade. The largest share of exporters operates in Harju, Tartu and Pärnu counties.

The foreign trade competitiveness of agricultural products and food preparations is primarily manifested in competition with producers of similar products for sales markets, both domestically and abroad. Changes of the global market force exporters to search for new markets, and cause changes in export articles themselves.

Methodology

The calculations have been made using the data regarding agricultural products and food preparations (chapters 01–24 of the Combined Nomenclature) found in Statistics Estonia's database under foreign trade statistics. The data for 2008–2013, used in more detailed analyses, have been calculated on the basis of goods of Estonian origin, and the data of goods originating from other countries have been eliminated.

The Estonian Classification of Economic Activities (EMTAK 2008, based on NACE 2008) has been used.

Economic unit – Estonian enterprise (company, sole proprietor), non-profit unit (non-profit association, foundation, government institution, local government institution).

Foreign enterprise – not an Estonian economic unit.

Exports – exportation of goods produced in Estonia, exportation of goods imported from a foreign country (re-exports), temporary exportation of goods for the purpose of processing abroad, re-exportation after inward processing and supplies for foreign vessels and aircraft stores. Exports exclude transit and services.

Imports – imports of goods into Estonia for domestic consumption and for resale to a foreign country, imports for inward processing with notification of intended return and re-imports after processing outside of Estonia. Imports exclude transit and services.

Special trade system – the system of compiling foreign trade statistics which takes into account goods crossing the boundary of the free circulation area.

Relative export advantage index (RXA) is one way to measure the competitiveness of a sector of economy. The RXA is defined as the ratio of a country's export share of a certain product in the world market to the same country's share in world export of all other commodities. Its calculation formula is (Balassa 1989: 80):

$$RXA_{ij} = \frac{X_{ij}}{X_{wj}} \div \frac{X_i}{X_w}$$

where

X_{ij} — the volume of exports of the product j from country i ,

X_i — the total volume of exports of country i

X_{wj} — the volume of exports of the product j in the world as a whole,

X_w — the total volume of exports in the world as a whole.

If $RXA > 1$, the country's product has a relative competitive advantage, and if $RXA < 1$, it is a case of relative stagnation.

Another way of determining the competitive advantage of a sector of economy is to use the relative import penetration index (RMP), which is manifested in the calculation formula (Frohberg, Hartmann, 1997: 8):

$$RMP_{ij} = \frac{M_{ij}}{M_{wj}} \div \frac{M_i}{M_w}$$

where

M_{ij} — the volume of imports of the product j in country i ,

M_i — the total volume of imports of country i ,

M_{wj} — the volume of imports of the product j in the world as a whole,

M_w — the total volume of imports in the world as a whole.

If $RMP > 1$, then the product concerned does not have a competitive advantage. If the $RMP < 1$, then the country has a competitive advantage regarding the product in question.

The relative trade advantage index (RTA) takes into account, unlike the regular balance of trade, whether the trade volumes of the product in question are relatively higher or lower in the country than in the rest of the world (Frohberg, Hartmann, 1997). RTA is expressed by the formula:

$$RTA = RXA - RMP$$

If the result is a positive number, then the economic sector has a comparative advantage in the country. If the RTA is less than zero, then the industry does not have a relative advantage in this country.

TÖÖJÕUKULU JA SELLE MUUTUS AASTAIL 2008–2012

Mare Kusma
Statistikaamet

Artikkel annab ülevaate, missugustest komponentidest tööjõukulu koosneb, kuidas on aastail 2008–2012 muutunud tööandja kulutused töötajatele ning missugustel tegevusaladel on tööjõukulu muutus olnud kõige suurem. Samuti vaadeldakse aastail 2000–2012 toimunud tööjõukulude struktuuri muutust.

Sissejuhatus

Uuring “Tööandja kulutused töötajatele” korraldati Eestis esimest korda 2000. aasta kohta ning sealts edasi 2004., 2008. ja 2012. aasta kohta. Seejuures järgiti Euroopa Liidu Nõukogu 1999. aasta määruse nr 530 nõudeid ja Eesti andmekasutajate vajadusi. Eesmärk oli mõõta Euroopa Liidu liikmesriikides ühel ajal ja ühtse metoodika järgi tööjõukulu ja selle komponentide osatähtsust. See artikkel tutvustab tööjõukulu ja selle komponente Eesti kontekstis ning artiklis toodud andmed peaksid huvi pakkuma just tööandjatele. Uuringut “Tööandja kulutused töötajatele” tehakse iga nelja aasta järel. Tööjõukulu kohta tehakse küll ka lühiajastatistikat, kuid selles avaldatud tööjõukulu ja tööjõukulu indeksid ei sisalda tööalase koolituse kulusid, tööjõu värbamise ja tööriietuse kulusid.

Millest koosneb tööjõukulu?

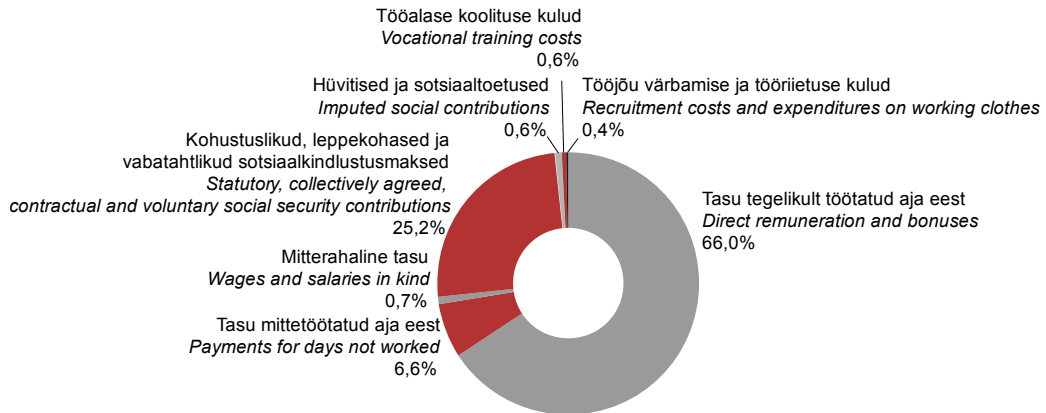
Tööjõukuluna mõistetakse kulutusi, mida tööandja teeb töötajatele. Rahvusvahelise metoodika järgi jaotatakse tööjõukulu otsesteks ja kaudseteks kuludeks.

Otseste kulude hulka arvestatakse tasu tegelikult töötatud aja eest, tasu mittetöötatud aja eest ja mitterahaline tasu. 2012. aastal hõlmasid otsesed kulud 73,26% kogu tööjõukulust, kusjuures 65,96% otsestest kuludest moodustas tasu tegelikult töötatud aja eest, 6,63% tasu mittetöötatud aja eest ja 0,67% oli mitterahaline tasu.

Kaudsete kulude hulka arvestatakse kohustuslikud, leppekohased ja vabatahtlikud sotsiaalkindlustusmaksed, hüvitised ja sotsiaaltoetused, tööalase koolituse kulud, tööjõu värbamise ja tööriietuse kulud. Kaudsed kulud hõlmasid 2012. aastal 26,74% kogu tööjõukulust, kusjuures 25,21% kaudsetest kuludest moodustasid sotsiaalkindlustusmaksed, 0,60% hüvitised ja sotsiaaltoetused, 0,58% tööandja kulutused töötajate tööalasele koolitusele, 0,36% kulutused tööjõu värbamisele ja tööriietusele (joonised 1 ja 2).

Võrreldes tööjõukulu komponentide osatähtsust kogu tööjõukulus 2012. aastal vastavate osatähtsustega 2008. aastal, ilmnes, et 0,28 protsendipunkti oli vähenenud mittetöötatud aja eest makstud tasu osatähtsus, mida kaudselt mõjutas üle kümneprotsendiline palgatöötajate arvu vähenemine 2012. aastal. Samal ajal oli 0,52 protsendipunkti suurenenud kohustuslike, leppekohaste ja vabatahtlike sotsiaalkindlustusmaksete osatähtsus, mida mõjutasid tööandja töötuskindlustusmaks suurenemine 0,3%-st 2008. aastal 1,4%-ni 2012. aastal ning sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse arvutamise aluseks oleva kuumäära 61% tõus. Sotsiaalmakse määr jäi samaks.

Võrreldes 2012. aasta tööjõukulu komponentide osatähtsust kogu tööjõukulus 2000. aasta andmetega ehk vaadates kümnekonna aasta jooksul toimunud struktuurimuutust, ilmnes, et kõige enam – 0,34 protsendipunkti – oli vähenenud hüvitiste ja sotsiaaltoetuse osatähtsus, mida olid enim mõjutanud tööandja hüvitised töösuhte lõpetamisel. Samal ajal oli kõige enam – 0,73 protsendipunkti – suurenenud kohustuslike, leppekohaste ja vabatahtlike sotsiaalkindlustusmaksete osatähtsus, mida mõjutas tööandja töötuskindlustusmaks kehtestamine 2002. aastal.

Joonis 1. Tööjõukulu jaotus, 2012*Figure 1. Distribution of the total labour costs, 2012***Tööjõukulu komponendid ja nende muutus tegevusalati**

Kõige suurem – 74,2% – oli otseste kulude osatähtsus tööjõukulus 2012. aastal kinnisvaraalasest tegevuses ja kõige väiksem – 72,5% – avalikus halduses ja riigikaitstes ning kohustuslikus sotsiaalkindlustuses. Kaudsete kulude osatähtsus oli vastavalt kõige suurem – 27,5% – avalikus halduses ja riigikaitstes ning kohustuslikus sotsiaalkindlustuses ja kõige väiksem – 25,8% – kinnisvaraalasest tegevuses.

Muude kaudsete kulude, nagu tööalane koolitus, hüvitiste ja sotsiaaltoetuste ning tööjõu värbamise ja tööriietuse kulud, kõige suurem osatähtsus – 2,4% – oli avalikus halduses ja riigikaitstes ning kohustuslikus sotsiaalkindlustuses. Sealhulgas oli tööalase koolituse kulude osatähtsus seal 1,0%, hüvitiste ja sotsiaaltoetuste osatähtsus 0,5% ning tööjõu värbamise ja tööriietuse kulude osatähtsus 0,9%. Kõige väiksem muude kaudsete kulude osatähtsus oli kinnisvaraalasest tegevuses – 0,7%. Sealhulgas oli tööalase koolituse kulude osatähtsus seal 0,3%, hüvitiste ja sotsiaaltoetuste osatähtsus 0,2% ning tööjõu värbamise ja tööriietuse kulude osatähtsus 0,2% (tabel 1).

Võrreldes 2012. aasta tööjõukulu komponentide osatähtsust kogu tööjõukulus tegevusalati 2008. aasta andmetega ilmnes, et kõige enam – 1,09 protsendipunkti – oli otseste kulude osatähtsus tõusnud põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalal ning kõige rohkem – 0,64 protsendipunkti – oli see vähenenud majutuse ja toitlustuse tegevusalal.

Alates 2000. aastast on tööjõukulu komponentide jaotus tegevusalati olnud üsna stabiilne ning väikeseid muutusi on tinginud seadusemuudatused, nagu töötuskindlustusmaks kehtestamine ning selle maksemäära muutumine ajas. Tööjõukulu komponentide jaotuse üheks mõjutajaks, eriti majanduskriisi ajal, olid ka töösuhte lõpetamisel makstud hüvitised.

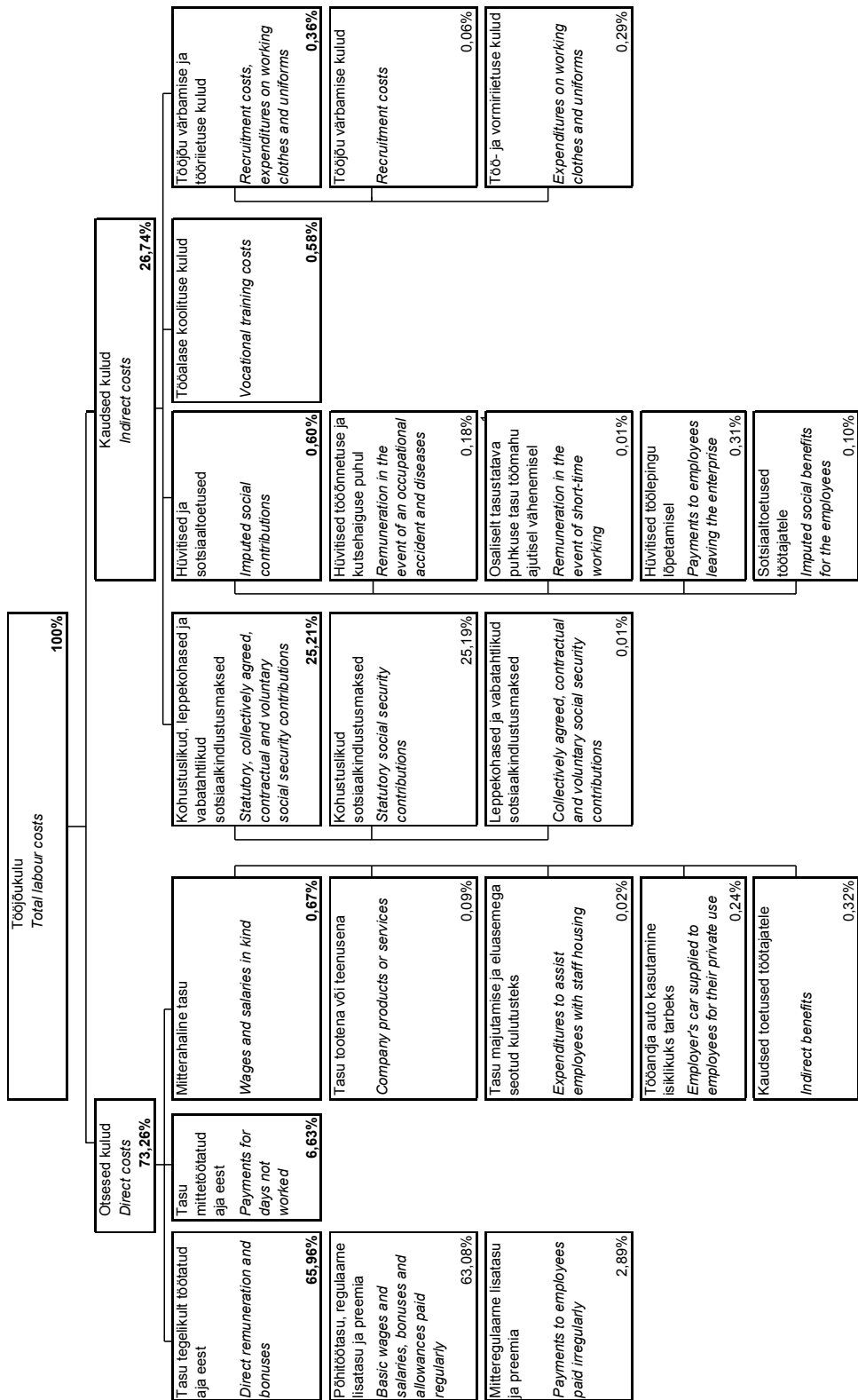
Tabel 1. Otsete ja kaudsete kulude osatähtsus tööjõukulus põhitegevusala järgi, 2012^a
Table 1. Share of direct and indirect costs in labour costs by principal activity, 2012^a
 (protsenti – percentages; tegevusala = 100%, economic activity = 100%)

Tegevusala	Otsesed kulud <i>Direct costs</i>	Kaudsed kulud <i>Indirect costs</i>		<i>Economic activity</i>
		Sotsiaal-kindlustusmaksed <i>Social security contributions</i>	Muud kaudsed kulud <i>Other indirect costs</i>	
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	73,5	25,1	1,3	<i>Agriculture, forestry and fishing</i>
Mäetööstus	73,4	25,3	1,3	<i>Mining and quarrying</i>
Töötlev tööstus	73,2	25,1	1,7	<i>Manufacturing</i>
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	72,7	25,3	2,0	<i>Electricity, gas, steam and air conditioning supply</i>
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	73,0	25,3	1,8	<i>Water supply; sewerage, waste management and remediation activities</i>
Ehitus	73,3	25,3	1,4	<i>Construction</i>
Hulgi- ja jaekaubandus	73,5	25,2	1,3	<i>Wholesale and retail trade</i>
Veondus ja laondus	73,3	25,2	1,5	<i>Transportation and storage</i>
Majutus ja toitlustus	73,4	25,4	1,2	<i>Accommodation and food service activities</i>
Info ja side	73,0	25,2	1,8	<i>Information and communication</i>
Finants- ja kindlustustegevus	72,8	25,1	2,1	<i>Financial and insurance activities</i>
Kinnisvaraalaane tegevus	74,2	25,1	0,7	<i>Real estate activities</i>
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	73,5	25,3	1,2	<i>Professional, scientific and technical activities</i>
Haldus- ja abitegevused	73,5	25,3	1,2	<i>Administrative and support service activities</i>
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	72,5	25,1	2,4	<i>Public administration and defence; compulsory social security</i>
Haridus	73,2	25,3	1,5	<i>Education</i>
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	73,5	25,2	1,3	<i>Human health and social work activities</i>
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	73,6	25,3	1,1	<i>Arts, entertainment and recreation</i>
Muud teenindavad tegevused	73,7	25,4	0,9	<i>Other service activities</i>
KOKKU	73,3	25,2	1,5	TOTAL

^a Hõlmatud on töölepingu, teenistuselepingu ja avaliku teenistuse seaduse alusel töötajad.

^a Includes employees with an employment contract, a service contract and working under the Public Service Act.

Joonis 2. Tööjõukulu struktuur, 2012
Figure 2. Structure of total labour costs, 2012

Tööjõukulu tegevusalati

Aastakeskmine tööjõukulu töötaja kohta oli 2012. aastal 14 513 eurot, kuukeskmine tööjõukulu töötaja kohta 1209 eurot ja tööjõukulu töötatud tunni kohta 8,12 eurot.

Tegevusalati vaadates oli keskmine tööjõukulu töötaja kohta aastas kõige suurem – 25 202 eurot – finants- ja kindlustustegevuses. See oli 1,7 korda suurem kõikide tegevusalade aastakeskmisest tööjõukulust. Kõige väiksem – 9012 eurot – oli keskmine tööjõukulu töötaja kohta aastas majutuse ja toitlustuse tegevusalal. See moodustas 62,1% kogu aastakeskmisest tööjõukulust.

Suurim aastakeskmine tööjõukulu tunnis – 14,31 eurot – oli finants- ja kindlustustegevuses. See oli ühtlasi 1,8 korda suurem kõikide tegevusalade aastakeskmisest tööjõukulust tunnis. Väiksem – 5,01 eurot – oli aastakeskmine tööjõukulu tunnis majutuse ja toitlustuse tegevusalal. See moodustas 61,6% kõikide tegevusalade aastakeskmisest tööjõukulust tunnis (tabel 2).

Ka 2008. aastal oli keskmine tööjõukulu töötaja kohta aastas kõige suurem – 25 481 eurot – finants- ja kindlustustegevuses (1,9 korda suurem kõikide tegevusalade aastakeskmisest). Samuti oli kõige väiksem keskmine tööjõukulu töötaja kohta aastas – 8555 eurot – siis majutuse ja toitlustuse tegevusalal (63,5% kõikide tegevusalade aastakeskmisest). Suurim aastakeskmine tööjõukulu tunnis – 14,45 eurot – oli ka 2008. aastal finants- ja kindlustustegevuses (1,9 korda suurem kõikide tegevusalade aastakeskmisest) ning väiksem – 4,90 eurot – oli see majutuse ja toitlustuse tegevusalal (64,3% kõikide tegevusalade aastakeskmisest).

2008. aastal alanud majanduskriis jõudis tööturule põhiliselt 2009. aastal, aga selle mõju hakkas tunda andma juba 2008. aasta lõpus. Eriti mõjutas kriis finants- ja kindlustustegevust. Eeltoodud andmetest on näha, et 2012. aastaks ei olnud finants- ja kindlustustegevuses keskmine tööjõukulu töötaja kohta aastas ja tunnis taastunud 2008. aasta tasemeni. Seega kõige suurema tööjõukuluga tegevusala tööjõukulu erinevus Eesti keskmisest 2012. aastal mingil määral vähenes. Samal ajal aga kõige väiksema tööjõukuluga tegevusala tööjõukulu erinevus Eesti keskmisest suurenes.

Tabel 2. Keskmise tööjõukulu töötatud tunni kohta ning töötaja kohta kuus ja aastas põhitegevusala järgi, 2012^a

Table 2. Average hourly labour costs and monthly and annual labour costs per employee by principal activity, 2012^a
(eurot — euros)

Tegevusala	Tööjõukulu Labour costs			Economic activity
	tunnis hourly	töötaja kohta kuus monthly per employee	töötaja kohta aastas annual per employee	
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	6,80	1 048	12 571	Agriculture, forestry and fishing
Mäetööstus	10,42	1 562	18 742	Mining and quarrying
Töötlev tööstus	7,96	1 191	14 293	Manufacturing
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	11,60	1 743	20 916	Electricity, gas, steam and air conditioning supply
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätm- ja saastekäitlus	8,38	1 264	15 170	Water supply; sewerage, waste management and remediation activities
Ehitus	8,57	1 295	15 536	Construction
Hulgi- ja jaekaubandus	7,32	1 104	13 249	Wholesale and retail trade
Veondus ja laondus	7,96	1 216	14 598	Transportation and storage
Majutus ja toitlustus	5,01	751	9 012	Accommodation and food service activities
Info ja side	13,52	2 042	24 503	Information and communication
Finants- ja kindlustustegevus	14,31	2 100	25 202	Financial and insurance activities
Kinnisvaraala tegevus	5,33	803	9 638	Real estate activities
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	10,13	1 533	18 397	Professional, scientific and technical activities
Haldus- ja abitegevused	7,28	1 094	13 125	Administrative and support service activities
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	9,80	1 432	17 186	Public administration and defence; compulsory social security
Haridus	7,20	994	11 930	Education
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	7,91	1 181	14 178	Human health and social work activities
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	6,26	944	11 325	Arts, entertainment and recreation
Muud teenindavad tegevused	6,03	909	10 908	Other service activities
KESKMINE	8,12	1 209	14 513	AVERAGE

^a Hõlmatud on töölepingu, teenistuselepingu ja avaliku teenistuse seaduse alusel töötajad.

^a Includes employees with an employment contract, a service contract and working under the Public Service Act.

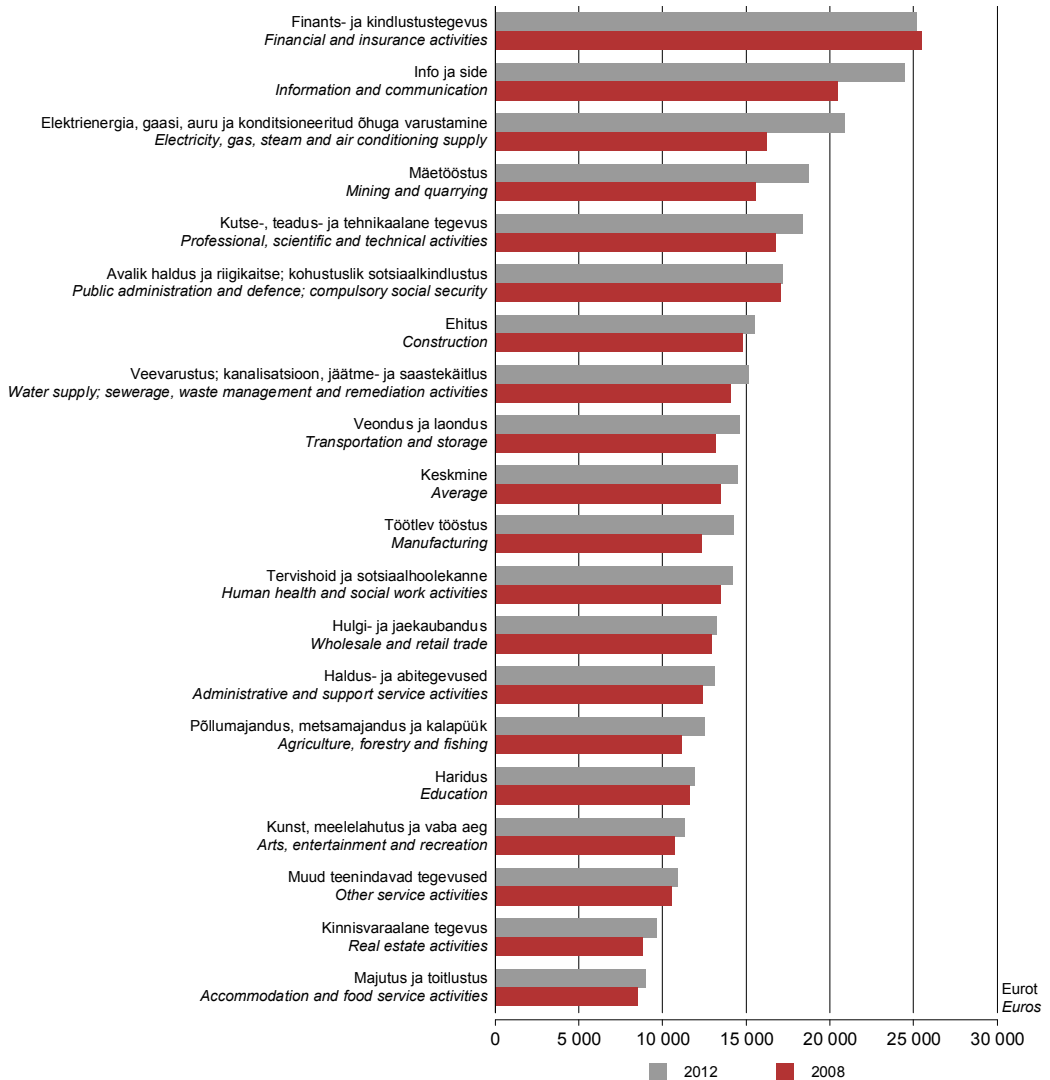
Tööjõukulu muutus tegevusalati

Kõige enam suurenes aastakeskmise tööjõukulu töötaja kohta 2012. aastal võrreldes 2008. aastaga elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamise (28,9%), mäetööstuse (20,2%), info ja side (19,5%), töötleva tööstuse (15,7%) ning põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalal (12,8%). Aastakeskmise tööjõukulu töötaja kohta vähenes ainult finants- ja kindlustustegevuses (1,1%) ning suurenes kõige vähem avaliku halduse ja riigikaitse, kohustusliku sotsiaalkindlustuse tegevusalal (0,8%), hulgi- ja jaekaubanduses (2,2%), hariduses (2,8%) ja muudes teenindavates tegevustes (3,5%) (joonis 3).

Võrreldes Eesti 2012. aasta keskmist töõjõukulu töõtaja kohta 2008. aasta andmetega, siis suurenes töõjõukulu 7,8%, ning kui võrrelda 2000. aasta andmetega, oli suurenemine 2,9-kordne.

Joonis 3. Aastakeskmise töõjõukulu töõtaja kohta põõhitegevusala järgi, 2008, 2012

Figure 3. Average annual labour costs per employee by principal activity, 2008, 2012

Tõõjõukulu jaõtus tegevusalati

Kõõige suurema tõõjõukulu osatõõhtsusega – 19,4% kõõikide tegevusalade aasta kogu tõõjõukulust – oli 2012. aastal tõõtlev tõõstus, kusjuures täõistõõõajale taandatud keskmine tõõõtajate arv moodustas seal 19,7% vaatlusega hõõlmatud tõõõtajate arvust. Kõõige võõiksema aasta tõõjõukulu osatõõhtsusega – 0,7% kõõikide tegevusalade kogu tõõjõukulust – oli 2012. aastal veevarustuse, kanalisatsiooni, jääõtme- ja saastekäõtluse tegevusala, kusjuures täõistõõõajale taandatud keskmine tõõõtajate arv moodustas seal 0,7% vaatlusega hõõlmatud tõõõtajate arvust. Tõõtleva tõõstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala aasta tõõjõukulud kokku moodustasid 2012. aastal kolmandiku kõõõigi tegevusalade kogu tõõjõukulust ning nende kahe tegevusala täõistõõõajale taandatud keskmine tõõõtajate arv 34,8% vaatlusega hõõlmatud tõõõtajate koguarvust. Tõõtleva

tööstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse tööjõukulu ja muutused selles mõjutavad üsna palju kogu Eesti tööjõukulu ja selle muutusi (tabel 3).

Ka 2008. aastal moodustasid töötleva tööstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala aasta tööjõukulud kokku pisut üle kolmandiku kõigi tegevusalade kogu tööjõukulust ning nende kahe tegevusala täistööajale taandatud keskmine töötajate arv hõlmas 36,2% vaatlusega hõlmatud töötajate koguarvust.

Tabel 3. Eesti tööjõukulu ja täistööajale taandatud töötajate arvu jaotus põhitegevusala järgi, 2012^a

Table 3. Distribution of Estonian labour costs and the number of employees, converted into full-time units, by principal activity, 2012^a

(protsenti – *percentages*)

Tegevusala	Tööjõukulu <i>Labour costs</i>	Töötajate osatähtsus töötajate koguarvus <i>Share of employees in total number of employees</i>	<i>Economic activity</i>
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	2,1	2,4	<i>Agriculture, forestry and fishing</i>
Mäetööstus	1,4	1,0	<i>Mining and quarrying</i>
Töötlev tööstus	19,4	19,7	<i>Manufacturing</i>
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	1,5	1,0	<i>Electricity, gas, steam and air conditioning supply</i>
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	0,7	0,7	<i>Water supply; sewerage, waste management and remediation activities</i>
Ehitus	7,0	6,5	<i>Construction</i>
Hulgi- ja jaekaubandus	13,8	15,1	<i>Wholesale and retail trade</i>
Veondus ja laondus	7,1	7,1	<i>Transportation and storage</i>
Majutus ja toitlustus	1,9	3,1	<i>Accommodation and food service activities</i>
Info ja side	5,3	3,2	<i>Information and communication</i>
Finants- ja kindlustustegevus	3,3	1,9	<i>Financial and insurance activities</i>
Kinnisvaraala tegevus	1,4	2,1	<i>Real estate activities</i>
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	4,4	3,4	<i>Professional, scientific and technical activities</i>
Haldus- ja abitegevused	4,7	5,2	<i>Administrative and support service activities</i>
Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus	8,5	7,2	<i>Public administration and defence; compulsory social security</i>
Haridus	8,5	10,3	<i>Education</i>
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	6,4	6,5	<i>Human health and social work activities</i>
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	1,7	2,2	<i>Arts, entertainment and recreation</i>
Muud teenindavad tegevused	1,1	1,4	<i>Other service activities</i>
KOKKU	100,0	100,0	TOTAL

^a Hõlmatud on töölepingu, teenistuslepingu ja avaliku teenistuse seaduse alusel töötajad.

^a *Includes employees with an employment contract, a service contract and working under the Public Service Act.*

Kokkuvõte

Alates 2000. aastast on tööjõukulu komponentide jaotus tegevusalade kaupa olnud üsna stabiilne ning võrdlemisi väikesed muutused olid tingitud seadusemuudatustest, nagu töötuskindlustusmaks kehtestamine ning selle maksemäära muutumine ajas. Tööjõukulu komponentide jaotust mõjutasid, eriti majanduskriisi ajal, ka töösuhte lõpetamisel makstavad hüvitised.

2008. aastal alanud majanduskriis jõudis tööturule põhiliselt 2009. aastal, aga selle mõju ilmnis juba 2008. aasta lõpus ning kriis mõjutas eriti finants- ja kindlustustegevust. 2012. aastaks ei olnud finants- ja kindlustustegevuse keskmine tööjõukulu tunnis ja töötaja kohta aastas taastunud 2008. aasta tasemeni.

Töötleva tööstuse ning hulgi- ja jaekaubanduse tegevusala aasta tööjõukulud kokku moodustavad kolmandiku kõikide tegevusalade kogu tööjõukulust ning nende kahe tegevusala täistööajale taandatud keskmine töötajate arv pisut üle kolmandiku kogu vaatlusega hõlmatud töötajate arvust. Seetõttu mõjutab nende tegevusalade tööjõukulude tase ja selle muutused üsna palju kogu Eesti tööjõukulu ja selle muutusi.

Võrreldes Eesti 2012. aasta keskmist tööjõukulu töötaja kohta 2008. aasta näitajaga, siis on tööjõukulu suurenenud 7,8% ning võrreldes 2000. aastaga on see suurenenud 2,9 korda.

Mõisted

Aastakeskmine tööjõukulu töötaja kohta – tööjõukulu aastas jagatuna aastakeskmise töötajate arvuga, taandatud täistööajale.

Hüvitised ja sotsiaaltoetused – hüvitised tööõnnetuse ja kutsehaiguse puhul, osaliselt tasustatava puhkuse tasu töömahu ajutisel vähenemisel, hüvitis töölepingu lõpetamisel, sotsiaaltoetused töötajatele.

Hüvitised töölepingu lõpetamisel – hüvitised vastavalt seadusandlusele.

Hüvitised tööõnnetuse ja kutsehaiguse puhul – tööandja hüvitised haigestumise, tööõnnetuse ja kutsehaiguse puhul praegustele või endistele töötajatele.

Kaudsed kulud – kohustuslikud, leppekohased ja vabatahtlikud sotsiaalkindlustusmaksed, hüvitised ja sotsiaaltoetused, tööalase koolituse kulud, tööjõu värbamise ja tööriietuse kulud.

Kaudsed toetused töötajatele – soodustused tööle ja töölt koju sõiduks, dotatsioon lasteaedadele ja -sõimedele, müügipunktidele või kauplustele, soodustused vaba aja veetmiseks jm.

Kohustuslikud sotsiaalkindlustusmaksed – riiklik sotsiaalmaks ja tööandja töötuskindlustusmaksed.

Kuukeskmine tööjõukulu töötaja kohta – aastakeskmine tööjõukulu töötaja kohta jagatuna kuude arvuga aastas.

Leppekohased ja vabatahtlikud sotsiaalkindlustusmaksed – elu-, tervise- ja õnnetusjuhtumikindlustus töötajatele ning maksed pensioni- ja raviskeemidesse jm.

Mitterahaline tasu – loonustasu ümberarvestatuna rahalisse väärtusesse: tasu tootena või teenusena, tasu majutamise ja eluasemega seotud kulutusteks, tööandja auto kasutamine isiklikuks tarbeks, kaudsed toetused töötajatele.

Mitteregulaarne lisatasu ja preemia – kvartali-, aasta-, jõulupreemia jm.

Osaliselt tasustatava puhkuse tasu töömahu ajutisel vähenemisel – tasu, mida makstakse töötajatele puhkuse ajal, mis on tingitud töömahu ajutisest vähenemisest.

Otsesed kulud – tasu tegelikult töötatud aja eest, tasu mittetöötatud aja eest ja mitterahaline tasu.

Põhitöötasu, regulaarne lisatasu ja preemia – ajatööpalk, tükitööpalk ja lisatasu ületundide eest; iga kuu makstav preemia ja lisatasu jm.

Sotsiaaltoetused töötajatele – tööandja ühekordsed toetused juubeli, sünni ja surma puhul praegustele ja endistele töötajatele või nende pereliikmetele, stipendiumid, õppemaksud jm.

Tasu majutamise ja eluasemega seotud kulutusteks – tööandja omanduses olevate eluruumide haldamise kulud, eluasemelaenu intressi tasumine.

Tasu mittetöötatud aja eest – puhkusetasu, puhkusetoetus, tasu tasemekoolitusel ja tööalasel koolitusel viibitud aja eest.

Tasu tegelikult töötatud aja eest – põhitöötasu, regulaarne lisatasu ja preemia, mitteregulaarne lisatasu ja preemia.

Tasu tootena või teenusena – toit ja jook, kommunaalteenuste kompenseerimine töötajatele, ostetud tarbekauba laenuintressi tasumine jm.

Tööalase koolituse kulud – tööalase koolituse teenuse kulud, kursustest osavõtumaksud, tasu mittekoosseisulistele lektoritele ja instruktoritele.

Tööandja auto kasutamine isiklikuks tarbeks – isikliku tarbimise osa tööandja autole tehtavatest kulutustest, mis hinnatakse proportsionaalse osana kõikidest auto kasutamisega seotud kulutustest.

Tööjõu värbamise ja tööriietusega seotud kulud – kulutused tööjõu värbamisele agentuuride ja ajakirjanduse kaudu, kulutused töö- ja vormiriietusele.

Tööjõukulu – tööandja otsesed ja kaudsed kulud töötajatele aasta jooksul.

Tööjõukulu töötatud tunni kohta – tööjõukulu jagatuna tegelikult töötatud tundide arvuga.

Metoodika

Vaatlus “Tööandja kulutused töötajatele” hõlmas Eestis tegutsevaid ettevõtteid, asutusi, organisatsioone ja mittetulundusühinguid. Vaatluse üldkogumi moodustasid majanduslikult aktiivsed üksused. Valimi freimina kasutati statistilise registri andmebaasi, mis oli päevakohastatud 2011. aasta lõpus. Enam kui 49 töötajaga riigi- ja munitsipaalasutustelt ning -organisatsioonidelt ja enam kui 49 töötajaga ettevõtetelt ning mittetulundusühingutelt koguti andmeid kõikselt. Ülejäänud ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide hulgast tehti valik põhitegevusala ja töötajate arvu järgi, kasutades kihistatud lihtsa juhusliku valiku meetodit. Vaatlusega “Tööandja kulutused töötajatele” uuriti kõikselt 1884 ettevõtet, asutust, organisatsiooni ja mittetulundusühingut ning küsitleti valikuliselt 7455 ettevõtet, asutust, organisatsiooni ja mittetulundusühingut. Valikuliselt küsitletud ettevõtete, asutuste, organisatsioonide ja mittetulundusühingute andmed laiendati 55 689-le majanduslikult aktiivsele üksusele.

LABOUR COSTS AND THEIR CHANGE IN 2008–2012

Mare Kusma
Statistics Estonia

The article provides an overview on which components labour costs consist of, what changes have taken place in labour costs in 2008–2012, and which are the economic activities with the biggest change in labour costs. The article also focuses on the change that occurred in the structure of labour costs in 2000–2012.

Introduction

The Labour Costs Survey was carried out for the first time in Estonia for the year 2000, and since then for 2004, 2008 and 2012. It was conducted pursuant to the Council Regulation (EC) No 530/1999, taking into consideration the requirements of Estonian data users. The aim was to measure the level of labour costs and the share of its components in the European Union Member States at one and the same time and using harmonised methodology. This article presents labour costs and its components in the context of Estonia, and the data provided in the article should be of interest especially to employers. The Labour Costs Survey is carried out every four years. Short-term statistics are also produced on labour costs, but the labour costs and their indices published among these statistics do not include vocational training costs, recruitment costs and expenditures on working clothes.

What do labour costs consist of?

The term “labour costs” stands for expenditures made by employers to employees. According to international methodology, these costs are sub-divided into two main categories: direct and indirect costs.

Direct costs include direct remuneration and bonuses, payments for days not worked, wages and salaries in kind. In 2012, the share of direct costs was 73.26% of total labour costs, with 65.96% of direct costs formed by direct remuneration and bonuses, 6.63% by payments for days not worked, and 0.67% by wages and salaries in kind.

Indirect costs include statutory, collectively agreed, contractual and voluntary social security contributions, imputed social contributions, vocational training costs, recruitment costs and expenditures on working clothes. In 2012, the share of indirect costs was 26.74% of total labour costs. The share of statutory, collectively agreed, contractual and voluntary social security contributions accounted for 25.21% of indirect costs, imputed social contributions for 0.60%, vocational training costs for 0.58%, and recruitment costs and expenditures on working clothes for 0.36% (Figure 1, p. 28; Figure 2, p. 30).

Comparing the share of labour cost components in total labour costs in 2012 with the corresponding share in 2008 data, it appeared that the share of payments for days not worked had decreased by 0.28 percentage points. It was a decrease that was indirectly influenced by a decline in the number of employees by more than ten percent in 2012. At the same time, the share of statutory, collectively agreed, contractual and voluntary social security contributions had increased by 0.52 percentage points, influenced by an increase in the employer’s unemployment insurance contribution from 0.3% in 2008 to 1.4% in 2012.

Comparing the share of labour cost components in total labour costs of 2012 with data from 2000 – i.e. the structural change that occurred over the course of ten years – it appeared that the share of employer’s imputed social contributions for the employees had decreased the most (by 0.34 percentage points); this was influenced the most by payments to employees leaving the enterprise. At the same time, the share of statutory, collectively agreed, contractual

and voluntary social security contributions had increased the most (by 0.73 percentage points), influenced by the establishment of the employer's unemployment insurance contribution in 2002.

In 2012, the percentage of direct costs in total labour costs was the highest (74.2%) in real estate activities, and the lowest (72.5%) in public administration and defence; compulsory social security. The highest share of indirect costs in total labour costs was observed, correspondingly, in public administration and defence; compulsory social security (27.5%), but the lowest in real estate activities (25.8%).

The highest share of other indirect costs, such as vocational training costs, employer's imputed social benefits for the employees and recruitment costs and expenditures on working clothes, was observed in public administration and defence; compulsory social security (2.4%). Among these costs, the share of vocational training costs was 1.0%, the share of employer's imputed social benefits for the employees was 0.5% and the share of recruitment costs and expenditures on working clothes – 0.9%. At the same time, the lowest percentage of other indirect costs was observed in real estate activities (0.7%); among these costs, the share of vocational training costs was 0.3%, the share of employer's imputed social benefits for the employees was 0.2% and the share of recruitment costs and expenditures on working clothes was 0.2% (Table 1, p. 29).

Comparing the share of the 2012 labour cost components in total labour costs with the data of 2008 by economic activity, it appeared that the share of indirect costs increased the most – by 1.09 percentage points – in the economic activity of agriculture, forestry and fishing, and decreased the most – by 0.64 percentage points – in accommodation and food service activities.

Since the year 2000, the distribution of labour cost components by economic activity has been quite stable and the small changes have been caused by amendments to legislation like the establishment of the unemployment insurance contribution and the changes in the rate of this tax in time.

Labour costs by economic activity

In 2012, the average annual labour costs per employee were 14,513 euros, the average monthly labour costs 1,209 euros and the hourly labour costs 8.12 euros.

By economic activity, the annual labour costs per employee were the highest in financial and insurance activities, accounting for 25,202 euros, which was 1.7 times higher than the average annual labour costs of all economic activities. The annual labour costs per employee were the lowest in accommodation and food service activities – 9,012 euros, which was 62.1% of the average annual labour costs.

The average annual hourly labour costs were the highest in financial and insurance activities, amounting to 14.31 euros, which was also 1.8 times higher than the average annual hourly labour costs of all economic activities. The average annual hourly labour costs were the lowest in accommodation and food service activities – 5.01 euros, which was 61.6% of the average annual hourly labour costs of all economic activities (Table 2, p. 32).

Also, in 2008, the annual labour costs per employee were the highest in financial and insurance activities, amounting to 25,481 euros (1.9 times higher than the annual average of all economic activities). At the same time, the annual labour costs per employee were also the lowest in accommodation and food service activities – 8,555 euros (63.5% of the annual average of all economic activities).

The average annual hourly labour costs in 2008 were also the highest in financial and insurance activities – 14.45 euros (1.9 times higher than the annual average of all economic activities), and the lowest in accommodation and food service activities – 4.90 euros (64.3% of the annual average of all economic activities). The economic recession that had begun in 2008 reached the labour market in 2009, but its impact could already be felt at the end of 2008. The crisis had an especially strong impact on financial and insurance activities. The data presented above

indicates that, by 2012, the average annual and hourly labour costs per employee in financial and insurance activities had not been restored to the level of 2008. Thus, in 2012, the difference between the labour costs of the economic activity with the highest labour costs and the Estonian average decreased somewhat in 2012. At the same time, there was an increase in the difference between the labour costs of the economic activity with the lowest labour costs and the Estonian average.

Change in labour costs by economic activity

In 2012 compared with 2008, the increase in the average annual labour costs per employee was the largest in electricity, gas, steam and air conditioning supply (28.9%), mining and quarrying (20.2%), information and communication (19.5%), manufacturing (15.7%) and agriculture, forestry and fishing (12.8%). The average annual labour costs per employee decreased only in financial and insurance activities (1.1%) and increased the least in the economic activity of public administration and defence, compulsory social security (0.8%), wholesale and retail trade (2.2%), education (2.8%) and in other service activities (3.5%) (Figure 3, p. 33).

Comparing the 2012 average annual labour costs per employee with the data of 2008, labour costs increased 7.8%, and in comparison with the 2000 data, the increase was 2.9-fold.

Distribution of labour costs by economic activity

In 2012, the share of labour costs were the highest in manufacturing – 19.4% of the total annual labour costs of all economic activities – with the average number of employees, converted into full-time units, making up 19.7% of the total number of employees covered in the survey. The smallest share of annual labour costs in 2012 was observed in water supply, sewerage, waste management and remediation activities – 0.7% of the total labour costs of all economic activities, with the average number of employees, converted into full-time units, accounting for 0.7% of the total number of employees included in the survey.

In 2012, the total amount of labour costs of manufacturing and wholesale and retail trade amounted to one-third of the total labour costs of all economic activities, and in these economic activities, the average number of employees, converted into full-time units, made up 34.8% of the total number of employees covered in the survey. The level of labour costs and the changes of this of the above mentioned economic activities influenced quite a lot of the level of total labour costs and the changes of this (Table 3, p. 34).

Also in 2008, the total annual labour costs of manufacturing and wholesale and retail trade accounted for slightly more than one-third of the total labour costs of all economic activities, and in these economic activities, the average number of employees, converted into full-time units, made up 36.2% of the total number of employees included in the survey.

Summary

Since 2000, the distribution of the components of labour costs by economic activity has been rather stable, and the relatively small changes in proportions were caused by amendments to legislation, such as the establishment of the unemployment insurance contribution and the changes in the rate of this tax in time.

In 2008, the economic crisis began and reached the labour market in 2009, but its impact appeared already at the end of 2008. The crisis had an especially strong influence on financial and insurance activities. By 2012, the average hourly labour costs and annual labour costs per employee in financial and insurance activities had not been restored to the level of 2008.

The total annual labour costs of manufacturing and wholesale and retail trade account for one-third of the total labour costs of all economic activities, and the average number of employees in

these economic activities, converted into full-time units, made up slightly more than one-third of the total number of employees in the survey. Hence, the level of labour costs in these economic activities and the changes in this level have quite a strong impact on the level of total labour costs in Estonia and on the way this level changes.

Comparing the average annual labour costs per employee in 2012 with the indicator of 2008, the labour costs have increased 7.8%, and compared with the year 2000, they have increased 2.9 times.

Definitions

Average annual labour costs per employee – total annual labour costs divided by the number of employees, converted into full-time units.

Average hourly labour costs – labour costs divided by the number of hours actually worked.

Average monthly labour costs per employee – total annual labour costs per employee divided by the number of months in a year.

Basic wages and salaries, bonuses and allowances paid regularly – including time-rated and piece-rated payments, premium pay for overtime, bonuses and allowances paid each month.

Collectively agreed, contractual and voluntary social security contributions – life, health, and accident insurance for employees; payments to insurance schemes for retirement pension, for health, etc.

Company products and services – food and drink, compensation for public utilities to employees, interest of loans of goods bought by employees, etc.

Direct costs – direct remuneration and bonuses, payments for days not worked, wages and salaries in kind.

Direct remuneration and bonuses – basic wages and salaries, bonuses and allowances paid regularly, payments to employees paid irregularly.

Employer's car supplied to employees for their private use – expenditures proportional to the costs attributable to work-related use, in consideration of the net running costs incurred by the enterprise.

Expenditures to assist employees with staff housing – expenditures on the maintenance and administration of housing, interest of loans of lodging to employees.

Imputed social benefits for the employees – exceptional payments to current and former employees or their families in the case of a jubilee, birth and death, study grants for employees, school fees, etc.

Imputed social contributions – remuneration in the event of an occupational accident and diseases, remuneration in the event of short-time working, payments to employees leaving the enterprise, imputed social benefits for the employees.

Indirect benefits – transport costs for journeys between home and usual place of work, benefits to kindergartens, staff shops, leisure facilities and services, etc.

Indirect costs – statutory, collectively agreed, contractual and voluntary social security contributions, imputed social contributions, vocational training costs, recruitment costs and expenditures on working clothes and uniforms.

Payments for days not worked – payments for holiday leave, for leave during formal education and vocational training.

Payments to employees leaving the enterprise – statutory sums paid to dismissed workers.

Payments to employees paid irregularly – quarterly bonuses, yearly bonuses, Christmas bonuses, etc.

Recruitment costs and expenditures on working clothes – sums paid to recruitment agencies and on job advertisements; expenditures on working clothes and uniforms.

Remuneration in the event of an occupational accident and diseases – employer's sick benefits to employees, the sums paid by the employer in the event of an occupational accident or occupational disease to employees.

Remuneration in the event of short-time working – sums paid by the employer to employees to maintain remuneration in the event of short-time working.

Statutory social security contributions – social tax and unemployment insurance contribution paid by the employer.

Total labour costs – direct and indirect costs made by employers to employees during the year.

Wages and salaries in kind – company products or services, expenditures to assist employees with staff housing, employer's car supplied to employees for their private use, indirect benefits.

Vocational training costs – expenditures on vocational training services and participation in courses; the fees of instructors from outside the enterprise.

Methodology

The Labour Costs Survey included enterprises, institutions, organisations and non-profit associations operating in Estonia. The target population of the survey consisted of economically active units. The sampling frame of the survey was the register of economically active enterprises, institutions and organisations, which is updated at the end of 2011. All state and municipal institutions as well as units with more than 49 employees, and non-profit organisations are completely enumerated. Among other enterprises and organisations, the population is stratified with respect to principal activity and the number of employees, using a simple random sampling method. In the Labour Costs Survey, a total of 1,884 enterprises, institutions, organisations and non-profit organisations were completely enumerated, and the sample included another 7,455 enterprises, institutions, organisations and non-profit organisations. The data of the enterprises, institutions, organisations and non-profit organisations included in the sample were imputed to 55,689 economically active units.

OLULISEMAD MUUTUSED EESTI PÕLLUMAJANDUSES PÄRAST 2010. AASTA LOENDUST

Eve Valdvee, Andres Klaus
Statistikaamet

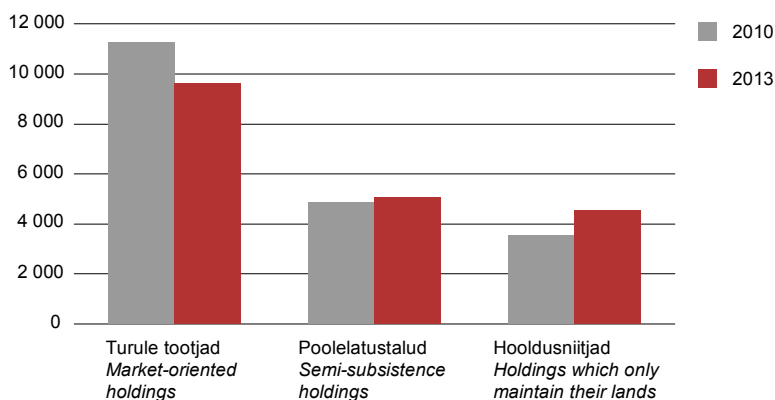
2013. aastal ehk kolm aastat pärast põllumajandusloendust korraldati kogu Euroopa Liidus valikuline põllumajanduse struktuuriuuring, mille tulemused näitavad, et Eesti põllumajanduslike majapidamiste arv ei ole võrreldes 2010. aastaga märkimisväärselt muutunud, kuid paljud majapidamised on põllumajandussaaduste tootmisest loobunud ja tegelevad vaid oma maa hooldamisega. Seega on oluliselt vähenenud ka tehtava põllumajandustöö maht ja põllumajandustööga seotud inimeste arv.

Põllumajanduslike majapidamiste arv

Kui 2010. aastal oli Eestis 19 600 vähemalt ühehektarise põllumajandusmaaga või põhiliselt müügiks tootvat põllumajanduslikku majapidamist, siis 2013. aastal oli neid 19 200 (joonis 1). Seejuures on ainult maade hooldamisega tegelevate majapidamiste arv kasvanud tuhande võrra ehk 4500-ni. Kuna hooldusniidetav püsirohumaa pind ei ole seejuures suurenenud, siis võib arvata, et neil tuhandel, kes on niitjate hulka lisandunud, oli varem ka muu põllumajanduslik tegevus, millest nad on loobunud. Endi sõnul põhiliselt müügiks tootvate majapidamiste arv on vähenenud 1600 võrra ehk 9600-ni ja oma tarbeks tootjate (nn poolelatustalud) arv on suurenenud kaheksaja võrra ehk 5100-ni. Seega on pooled meie põllumajanduslikud majapidamised vähem või rohkem turule suunatud. Tuleb arvestada, et oma tarbeks tootvatele põllumajanduslikele majapidamistele lisaks on Eestis veel ligi 170 000 põllumajanduslikku kodumajapidamist, kellel on alla ühe hektari põllumajandusmaad ja kes toodavad samuti oma tarbeks, kuid kes ei kuulu põllumajanduslike majapidamiste hulka.

Joonis 1. Turule tootjad, põhiliselt oma tarbeks tootjad ja hooldusniitjad, 2010, 2013

Figure 1. Market-oriented holdings, semi-subsistence holdings and holdings which only maintain their lands, 2010, 2013

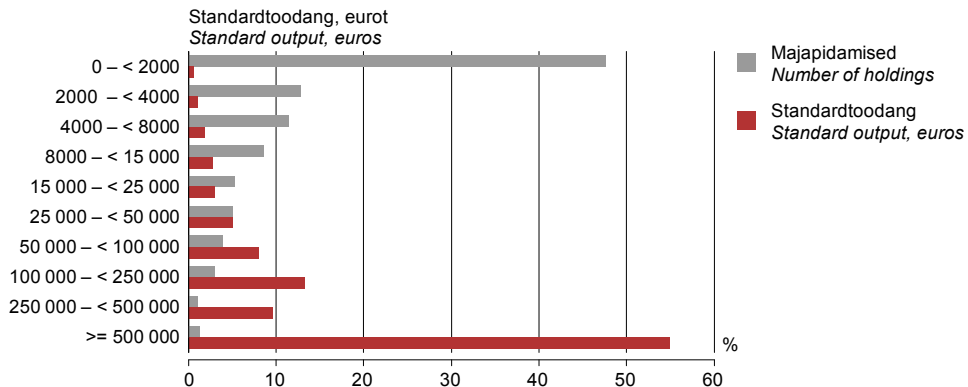

Põllumajanduslike majapidamiste kasutuses oleva põllumajandusmaa pind on järjest suurenenud ja jõudnud ligi 958 000 hektarini. Jätkuvalt on üle pooltel (54%) majapidamistel põllumajandusmaad alla 10 hektari ja 9%-l vähemalt 100 hektarit. Nende ligi 10 000 alla 10-hektarise majapidamise valduses on vaid 5% ja 1800 vähemalt 100-hektarise majapidamise käes kolmveerand kasutatavast põllumajandusmaast. Põllumajandusmaa jaotusega väga sarnaselt

jaotuvad põllumajanduslikud majapidamised ka majandusliku suuruse^a järgi. Kui kõik põllumajanduslikud majapidamised kokku tootsid 2013. aastal üle 675 miljoni euro eest standardtoodangut, siis 78% sellest andsid vähemalt 100 000-eurose standardtoodanguga majapidamised (joonis 2). Samal ajal andsid 13 800 alla 8000-eurose standardtoodanguga majapidamist ehk ligi kolmveerand kõigist põllumajanduslikest majapidamistest vaid 4% standardtoodangust. Seega toodavad üle kolmveerandi standardtoodangust tuhatkond suurt majapidamist.

Joonis 2. Majapidamiste ja standardtoodangu suhteline jaotus majapidamiste majandusliku suuruse järgi, 2013

Figure 2. Relative distribution of holdings and standard output by economic size of holdings, 2013

Aasta-aastalt on suurenenud juriidiliste isikute majapidamiste arv. Viimase kolme aastaga on neid peaaegu 600 juurde tulnud ehk nende arv on kasvanud 2300-ni. Tegemist ei ole siiski päris uute majapidamistega, vaid füüsiliste isikute majapidamiste vormistamisega juriidiliseks isikuks. Seega on paljud praegused osaühingud sisuliselt ühemehe- või perefirmad. Levinud on ka see, et ühes peres tegutsetakse nii füüsilise kui ka juriidilise isikuna.

Nagu juriidilise isikuna tegutsemine, muutub ka mahepõllumajandus aina populaarsemaks. Juba eelmisel kümnendil kiiresti kasvanud mahepõllumeeste arvule on kolme aastaga lisandunud veel üle 200 uue mahetootja ja 2013. aastal ületas nende arv 1500 piiri. Ka mahepõllumajandusmaa pind on rohkem kui veerandi võrra suurenenud ning kokku on täis- ja üleminekumahemaad juba üle 153 000 hektari, mis moodustab kogu kasutatavast põllumajandusmaast 16%.

Maakasutus ja loomakasvatus

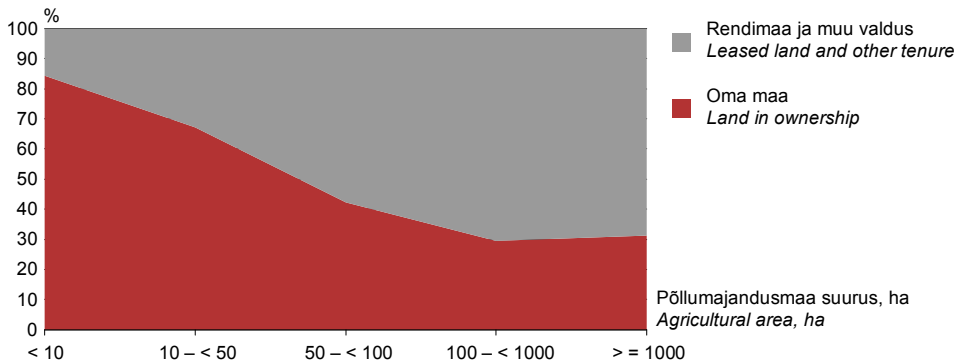
Põllumajandusmaa pind on kolme aastaga suurenenud peaaegu 17 000 hektari võrra ja ulatub, nagu eespool juba märgitud, ligi 958 000 hektarini. Suurem osa sellest kasvust on tõenäoliselt tulnud majapidamiste valduses oleva kasutamata põllumajandusmaa kasutuselevõtust. Kuigi majapidamiste kasutamata põllumajandusmaa pind on kolme aastaga vähenenud peaaegu poole võrra, on seda ikka veel üle 13 300 hektari ja peale selle võib kasutamata põllumajandusmaad olla ka väljaspool tegutsevaid majapidamisi. Seega võib põllumajandusmaad teoreetiliselt veel lisanduda, kuid oma mõju võivad avaldada nii turuolukord kui ka hooldusniitmisele kavandatavad piirangud (soovitakse piirata suurtele ainult hooldusniitmise tegelevatele majapidamistele toetuse maksmist). Viimased omakorda võivad edaspidi mõjutada rendisuhteid.

^a Majapidamise majandusliku suurust mõõdab standardtoodang. Standardtoodang on põllumajandustoodangu rahaline väärtus põllumajandustootja hinnaga, mis vastab keskmisele olukorrale iga põllumajandusliku tegevusala puhul ja mis arvutatakse põllumajanduskultuuride kasvupinnast, loomade arvust ja standardtoodangu koefitsientidest lähtudes. Standardtoodang ei sisalda käibemaksu, muid toodetel makstavaid makse ega otsetoetusi.

See, et majapidamisi on kolme aasta jooksul vaid 400 võrra vähemaks jäänud, näitab, et eelmisel kümnendil toimunud massiline väikemajapidamiste kadumine on peatunud ja paljud väikemajapidamiste omanikud ei ole enam kiirustanud oma maid rendile andma, vaid eelistavad ise püsirohumaad hooldada (hooldusniitmist toetab ka PRIA). 2013. aastal oli ainult 39% kasutatavast põllumajandusmaast omanike kasutuses, 54% oli rendile võetud ja 7% muus valduses, millest põhilise osa moodustab tasuta kasutusse saadud maa (2010. aastal olid vastavad protsendid 40, 53 ja 7 ehk kolme aasta jooksul suurt muutust ei toimunud). Seejuures sõltuvad suured majapidamised rendimaast palju rohkem kui väikesed. Kui alla 10-hektariste majapidamiste põllumajandusmaast hõlmab enamiku ehk 84% oma maa ja 50–100-hektaristel on oma maad umbes 40% (ülejäätanu on rendimaa ja muu valdus), siis üle 100-hektarilistel majapidamistel jääb oma maa osatähtsus ainult 30% kanti ja põhiosa on rendimaa (joonis 3).

Joonis 3. Põllumajandusmaa suhteline jaotus omandivormi ja majapidamise põllumajandusmaa suuruse järgi, 2013

Figure 3. Relative distribution of agricultural land by type of ownership and the size of the agricultural land of the holding, 2013

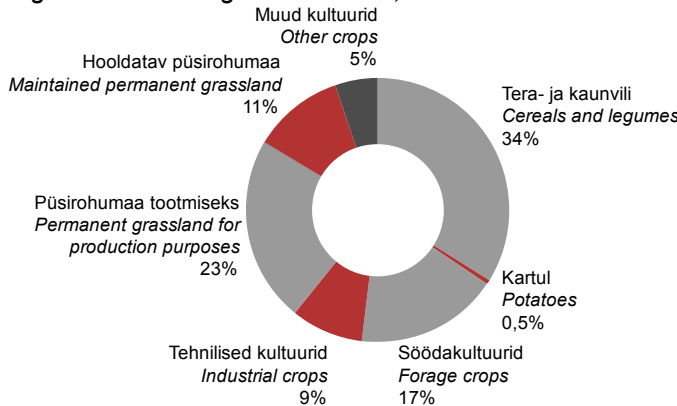

Kasutatava põllumajandusmaa pinda on lisandunud eelkõige püsirohumaad^a arvelt. 2013. aastal oli 66% kasutatavast põllumajandusmaast põllumaa ja 34% püsirohumaad (vastavalt 628 000 ja 325 000 ha). Seejuures moodustas 11% põllumajandusmaast hooldusniidetav püsirohumaad (joonis 4). Majapidamiste viljapuu- ja marjaaiad, puukoolid ja koduaiad hõlmasid alla 0,5% kogu kasutatavast põllumajandusmaast. 2010. aasta põllumajandusloenduse andmetega võrreldes on oluliselt laienenud teraviljakasvatuse, mille kasvupind on suurenenud 13%. Samal ajal on nii kartuli kasvupind kui ka kasvatajate arv veerandi võrra vähenenud. Püsirohumaad pinda suurenemise taustal paistab silma põllumaal kasvatatavate mitmeaastaste söödakultuuride pinda vähenemine viiendiku võrra. Püsirohumaad pinda suurenemist võib ilmselt seletada lihavede arvukuse suurenemisega viimastel aastatel, keda karjatatakse põhiliselt püsirohumaal.

^a Püsirohumaad on maa, mis ei ole külvikordade süsteemis ja mida kasutatakse haljasmassi või heina tootmiseks või karjatamiseks või mida säilitatakse heades põllumajandus- ja keskkonnatingimustes. Püsirohumaad hulka kuulub ka mitmeaastaste heintaimede pind, mida on kasutatud vähemalt viis aastat.

Joonis 4. Põllumajandusmaa kasutus, 2013

Figure 4. Use of agricultural land, 2013

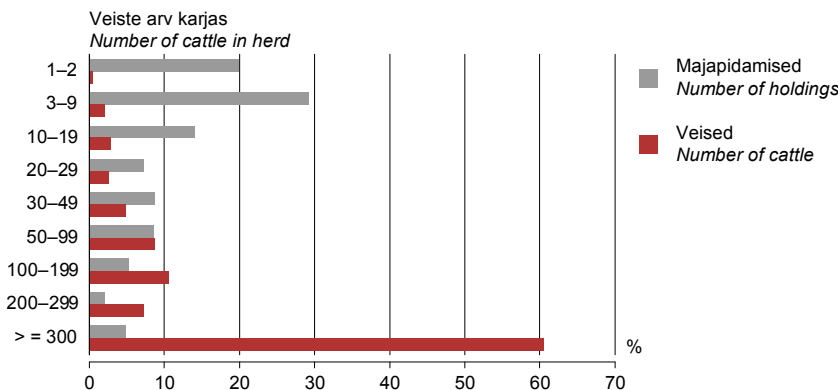

2013. aastal oli Eestis 8400 loomi pidavat majapidamist ja 2010. aastaga võrreldes on nende arv 1300 võrra vähenenud. Vähemaks on jäänud igat liiki loomade pidajaid. Seejuures ei ole ühtki liiki loomi oluliselt vähem pidama hakatud ja veiste arv on põhiliselt lihloomade arvel hoopis 9% kasvanud – neid oli 2013. aastal 261 900. Seega võib öelda, et ka loomakasvatuse tootmise kontsentratsioon suureneb.

2013. aastal oli Eestis kokku 3800 veisepidajat. 78% veistest (2010. aastal 77%) peeti vähemalt 100-pealistes karjades, kust on tulnud ka peaaegu kogu veiste juurdekasv (joonis 5). 2010. aastaga võrreldes on vähemaks jäänud põhiliselt alla 10-pealiste karjade pidajaid ja ka veiste arv on vähenenud peamiselt nendes karjades.

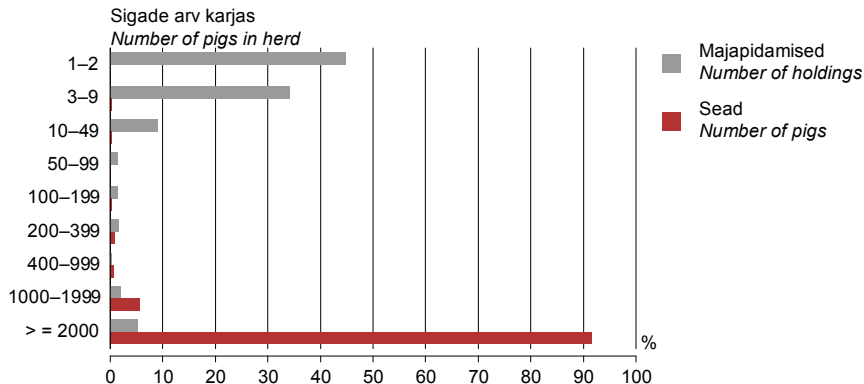
Joonis 5. Veisepidajate ja veiste koguarvu suhteline jaotus karja suuruse järgi, 2013

Figure 5. Relative distribution of the total number of cattle farmers and cattle by size of herd, 2013

Kuigi seakasvatajaid on jäänud poole vähemaks ehk nende arv on kahanenud ligi 800 võrra, on sigade arv vähenenud vaid 10 000 võrra ehk 2% ja oli 2013. aastal 379 000. Seejuures peetakse 97% sigadest vaid 54-s vähemalt 1000 seaga majapidamises (joonis 6). Kuigi tootmise kontsentratsioon on seakasvatases olnud ammu väga tugev, on üle 1000-pealiste karjade osatähtsus seakasvatases suurenenud viimase kolme aastaga veel 2% võrra.

Joonis 6. Seakasvatajate ja sigade koguarvu suhteline jaotus karja suuruse järgi, 2013
 Figure 6. Relative distribution of the total number of pig farmers and pigs by size of herd, 2013

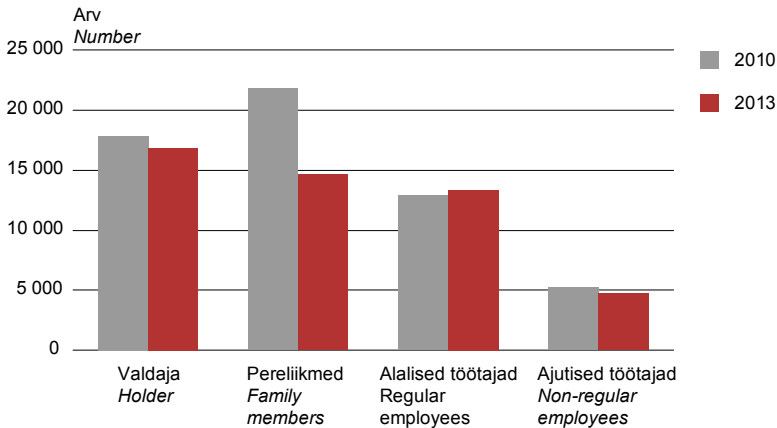
2013. aasta 1. septembri seisuga oli põllumajanduslikes majapidamistes ligi 2,2 miljonit kodulindu (2010. aastal 1,9 mln). Nagu seakasvatus, on ka linnukasvatus kujunenud eelkõige ülisuurte majapidamiste pärusmaaks. 96% lindudest (2010. aastal 94%) peetakse kaheksas vähemalt 3000 linnuga majapidamises. Kolme aastaga on linnukasvatusest loobunud veerand alla 100 kodulinnuga majapidamistest ehk nende arv on kahanenud 4900-st 3700-ni.

Lambakasvatuses olulisi muutusi ei ole toimunud. Kuigi lambakasvatajate arv on peaaegu kümnendiku võrra vähenenud (1800-ni), on lambaid endiselt ligi 87 000 ja 60% neist peetakse üle 100-pealistes karjades (2010. aastal 59%). Ligi pooled Eesti lambad on mahepõllumajanduslikul pidamisel, neil on suur osa rohumaade majandamisel.

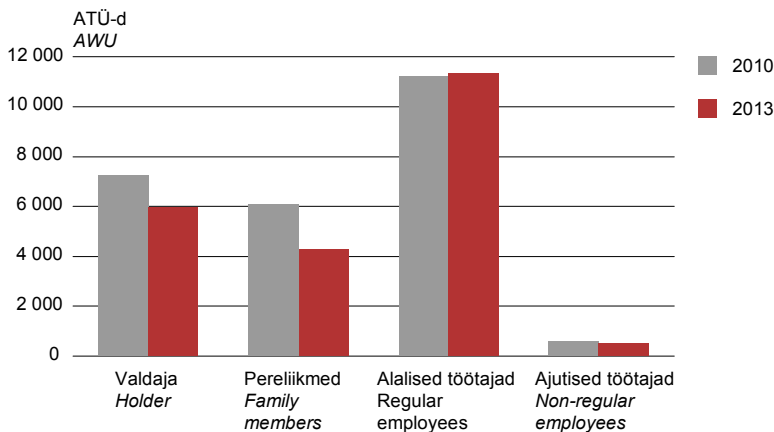
Põllumajanduslik töäjõud

Põllumajanduslike majapidamiste töäjõuna arvestatakse nii alalisi kui ka ajutisi töötajaid, samuti pereliikmeid sõltumata sellest, kas nad töötavad tasu eest või tasuta, täis- või osaajaga. Kui eelnenud kümnendil vähenes põllumajanduses hõivatute arv koos väikeste majapidamiste kadumisega, siis viimasel kolmel aastal ei ole majapidamiste arv väga palju muutunud, kuid põllumajandustööst on ikkagi loobunud peaaegu iga seitsmes isik. Ühest küljest on juba veerand majapidamistest hooldusniitjad, kus töäjõudu vajatakse väga vähe, teisest küljest jätkub põllumajandustootmise koondumine suurtesse majapidamistesse, kus töäjõudu kasutatakse tõhusamalt.

2013. aastal oli põllumajanduslikes majapidamistes põllumajandustööga seotud 49 600 inimest, sealhulgas 13 300 alalist ja 4800 ajutist töötajat ning 31 500 valdajat ja pereliiget. Võrreldes 2010. aastaga on alaliste töötajate arv suurenenud 400 ja peretöäjõud vähenenud 8200 võrra (joonis 7). Seega on töäjõud vähenenud just peretöäjõu arvelt. Peretöäjõu vähenemist ja alaliste töötajate arvu suurenemist saab osalt selgitada füüsiliste isikute majapidamiste ümberregistreerimisega juriidiliseks isikuks, aga peamiselt on vähenemine tingitud siiski sellest, et püütakse vähema töäjõuga hakkama saada.

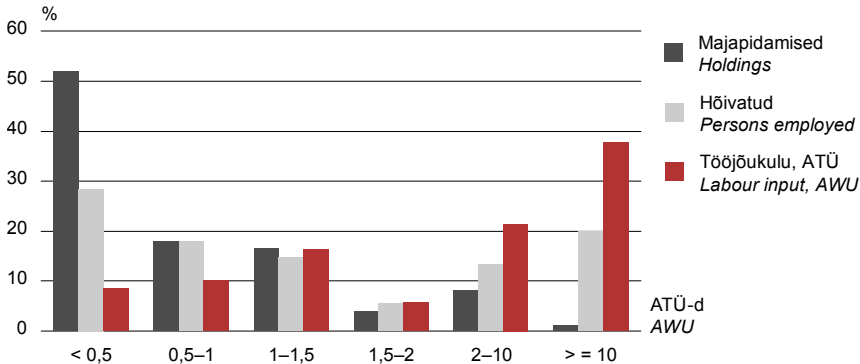
Joonis 7. Põllumajanduses hõivatud inimesed tööjõu liigi järgi, 2010, 2013
Figure 7. Persons employed in agriculture by kind of labour force, 2010–2013

Kokku tehti 2013. aastal põllumajanduslikes majapidamistes põllumajandustööd 22 000 inim-aastat ehk ATÜ-d ehk aasta tööjõuühikut (aasta tööjõuühik ATÜ on 1800 töötundi (225 tööpäeva, igas neist 8 tundi), mis vastab täistööajale). Kuigi peretööjõudu on alalistest töötajatest üle kahe korra rohkem, tegid üle poole (51%) põllumajandustööst siiski alalised töötajad. Ajutised töötajad ehk põhiliselt hooajati kaasatud töötajad tegid vaid 2% põllumajandustööst ja ülejäänud töö tegid valdajad ise või nende pereliikmed (joonis 8).

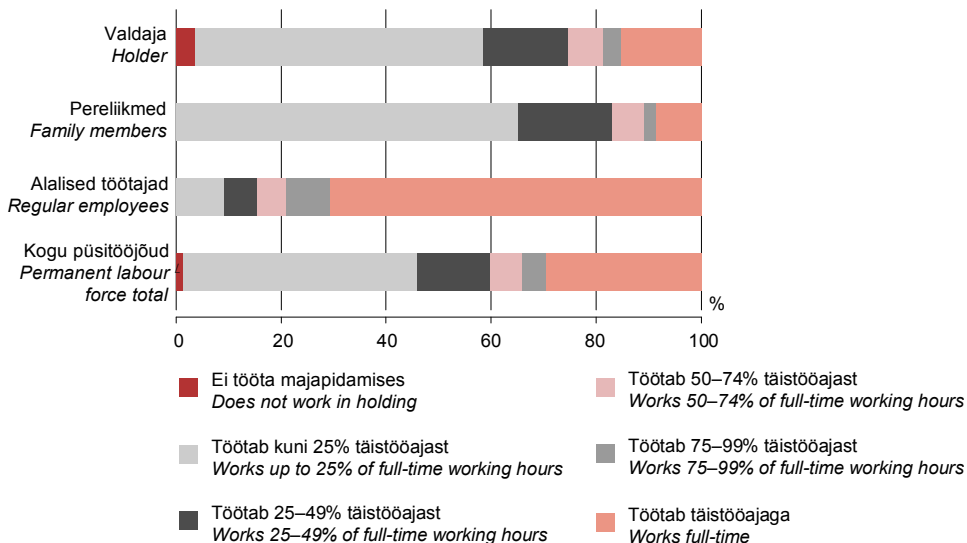
Joonis 8. Tööjõukulu tööjõu liigi järgi, 2010, 2013
Figure 8. Labour input by kind of labour, 2010–2013

Üle kahe kolmandiku Eesti põllumajanduslikest majapidamistest on niivõrd väikesed, et neis ei jätku täisajaga põllumajandustööd isegi ühele inimesele. Enam kui pooltes majapidamistes tehakse aastas põllumajandustööd alla poole inimaastat. Enamasti ei ole põllumajandus nende majapidamiste liikmete põhitegevus ja tavaliselt on neil ka muid sissetulekuallikaid. Vaid viiendik majapidamistest on traditsioonilised peretalud, kus jätkub täisajaga tööd vähemalt ühele, kuid vähem kui kahele inimesele – enamasti majapidamise valdajale, keda abistavad teised pereliikmed. Üle poole (peaaegu 59%) põllumajandustööst teevad 9% majapidamistest (joonis 9).

Joonis 9. Kõigi majapidamiste ja hõivatute ning kogu tööjõukulu suhteline jaotus aasta tööjõukulu järgi, 2013
Figure 9. Relative distribution of all holdings and persons employed and total labour input by annual labour input, 2013

Kõigist põllumajanduslikes majapidamistes töötavatest inimestest 30%-l ehk 13 300 inimesel on majapidamises täistööajaga töökoht. Neist 9400 on alalised töötajad ja ülejäänud täistööajaga peretöötajad. Kõik teised põllumajandustööga seotud isikud töötavad osajaga. Väga suur osa peretöötajast – 24 800 inimest ehk 79% – töötab põllumajanduslikus majapidamises alla poole ja 62% isegi alla veerandi oma tööajast (joonis 10).

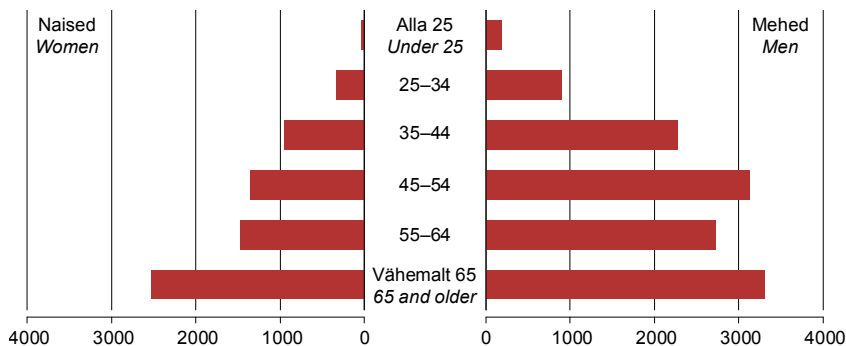
Joonis 10. Püsیتöötajõu suhteline jaotus tööaja järgi põllumajanduslikus majapidamises, 2013
Figure 10. Relative distribution of permanent labour force by working time in an agricultural holding, 2013

Valdav osa – 65% – põllumajanduslike majapidamiste juhtidest (isik, kes vastutab majapidamise igapäevase majandustegevuse ja tootmise juhtimise eest) on mehed ja mida suuremad on majapidamised, seda suurem on meesjuhtide osatähtsus. Naised juhivad pigem väiksemad majapidamisi: kui 2013. aastal oli alla 8000-eurose aastase standardtoodanguga väikestes majapidamistes naisjuhte 40%, siis suurtes vähemalt 100 000-eurose standardtoodanguga

majapidamistes oli neid vaid 13%. Meeste ülekaal on eriti suur keskmise vanuse (35–54 aastat) puhul (joonis 11).

Joonis 11. Põllumajanduslike majapidamiste juhtide jaotus soo ja vanuse järgi, 2013

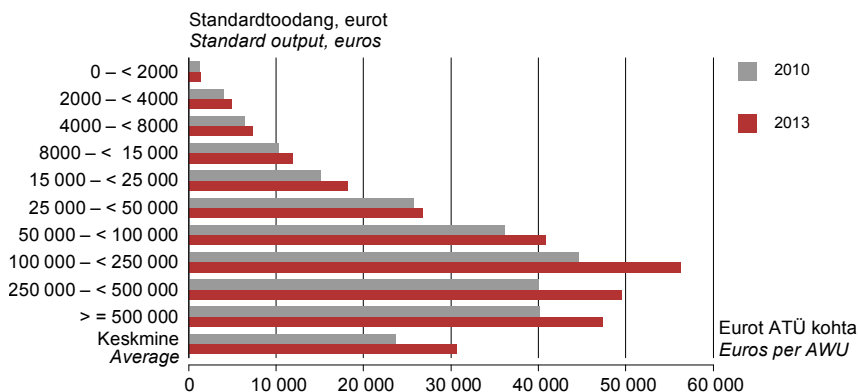
Figure 11. Distribution of the managers of agricultural holdings by sex and age, 2013

Töõjõu kasutamise efektiivsus, hinnatuna standardtoodanguna aasta töõjõühiku kohta, oli 2013. aastal keskmiselt ligi 31 000 eurot ja see on kasvanud võrreldes 2010. aastaga 29% (joonis 12). Ühest küljest on töõjõukulu sel perioodil vähenenud 12% ja teisalt on standardtoodangu väärtus suurenenud 14%. Jätakuvalt kasutatakse töõjõudu kõige efektiivsemalt üle 100 000-eurose standardtoodanguga majapidamistes ja seal on efektiivsus kolme aastaga ka kõige rohkem kasvanud. Peajagu teistest tõhusamalt kasutatakse töõjõudu sea- ja linnukasvatases, kus standardtoodang ühe inimaasta töö kohta on ligi 51 000 eurot. Keskmise efektiivsuse ületavad ka karjakasvatajad, kus standardtoodang inimaasta kohta on 34 000 eurot.

Joonis 12. Töõjõu efektiivsus majapidamise majandusliku suuruse järgi, 2010–2013

Figure 12. Efficiency of labour force by the economic size of the holding, 2010–2013

Põllumajandusliku töötajate muud tulutoovad tegevused

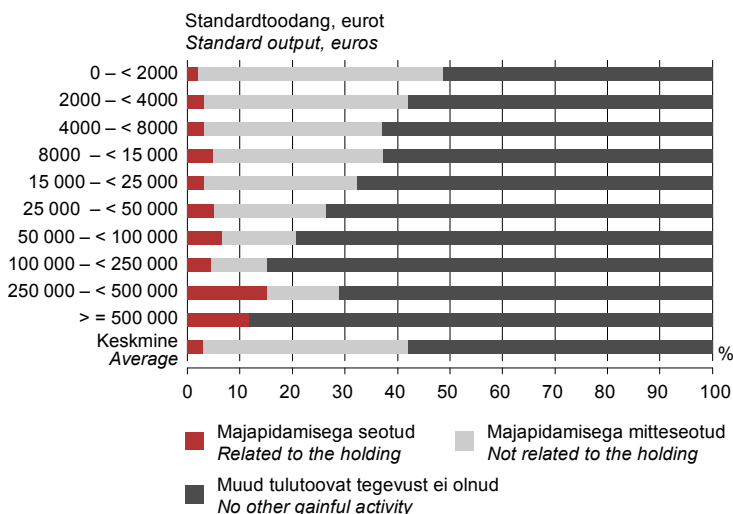
Majapidamistes põllumajandustöö tegijad võivad olla seotud ka muude tulutoovate tegevustega kas oma majapidamises või väljaspool. Seejuures loetakse muuks tulutoovaks tegevuseks ka põllumajanduslik töö väljaspool oma majapidamist. Kuigi põllumajandustöötajate muud tulutoovat tegevust uuritakse vaid neis füüsiliste isikute majapidamistes, kus valdaja on ka juht, ei mõjuta see tulemusi, sest füüsiliste isikute majapidamistes ongi valdaja enamasti (92%) juht. Erandina võetakse muude tulutoovate tegevuste uurimisel arvesse ka valdaja abikaasa, kes ei tööta majapidamises, ja alaliste töötajate puhul arvestatakse ainult majapidamisega seotud tulutoovaid tegevusi.

2013. aastal tegeles põllumajanduslikes majapidamistes muu tulutoova tegevusega 15 100 põllumajandustöötajaga seotud inimest (22% vähem kui 2010. aastal), neist 6500 olid valdajad, 5100 valdaja abikaasad, 3500 valdaja muud pereliikmed ja 18 alalised töötajad. Seega tegeles muude tulutoovate tegevustega peaaegu pool peretöötajast. Koos pereliikmete arvu suure vähenemisega viimasel kolmel aastal (kahanemine 21%) on proportsionaalselt vähenenud ka muu tulutoova tegevusega seotud pereliikmete arv ning nende osatähtsus pereliikmete hulgas on jäänud peaaegu samaks – 48% (vähenemine 1 protsendipunkti võrra). Muu tulutoova tegevusega hõivatud peretöötajast enamik ehk 95% tegeles sellega väljaspool majapidamist ja vaid 5% puhul oli muu tulutoov tegevus seotud majapidamisega. Seejuures oli muu tegevus koguni 88% jaoks põhiline tegevus ja põllumajandus vaid kõrvaltegevus.

Valdajatest-juhtidest 42% tegeles 2013. aastal muu tulutoova tegevusega, sh 3% puhul oli see tegevus majapidamisega seotud, 39% puhul mitte. Enam tegelevad muu tulutoova tegevusega väiksemate majapidamiste valdajad-juhid. Samas on suuremate majapidamiste valdajate-juhtide muu tulutoov tegevus seotud oma majapidamisega ja väiksemate majapidamiste valdajad-juhid otsivad muud tulutoovat tegevust eelkõige väljastpoolt oma majapidamist. Kui alla 2000-eurose standardtoodanguga majapidamiste valdajatest-juhtidest oli 2013. aastal oma majapidamisega mitteseotud tulutoova tegevusega hõivatud 46% ja oma majapidamisega seotud tegevusega 2%, siis üksi üle 500 000-eurose standardtoodanguga majapidamise valdaja-juht ei tegele muu tulutoova tegevusega väljaspool oma majapidamist (joonis 13).

Joonis 13. Valdaja-juhi muu tulutoov tegevus majapidamise majandusliku suuruse järgi, 2013

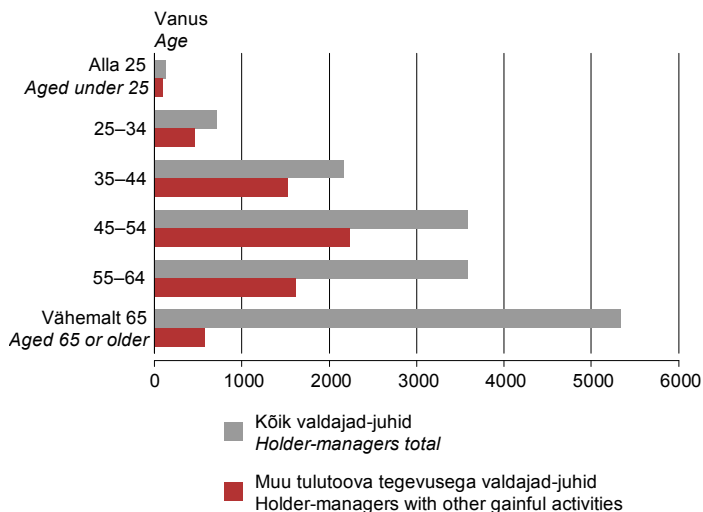
Figure 13. Other gainful activities of a holder-manager by the economic size of the holding, 2013

Suuremate majapidamiste juhid töötavad põllumajanduses enamasti täistööajaga ja nii jääb neil vähem aega muude tulutoovate tegevuste jaoks. Ka on muu tulutoov tegevus väiksemate majapidamiste juhtidele enamasti põhitegevus ja suuremate majapidamiste juhtidele pigem kõrvaltegevus. Muu tulutoova tegevuse jaoks aja leidmine sõltub ka põllumajandustootmise iseloomust. Muu tulutoova tegevusega tegelevad arusaadavalt kõige enam maade hooldajad, kel muud põllumajandustegevust ei ole. Kõige rohkem on 45–54-aastaseid muu tulutoova tegevusega valdajaid–juhte ja pensioniealiste juhtide hulgas väheneb muu tulutoova tegevusega tegelejate osatähtsus hüppeliselt (joonis 14).

Joonis 14. Muu tulutoova tegevusega tegelevad valdajad-juhid vanuse järgi, 2013

Figure 14. Holder-managers with other gainful activities by age, 2013

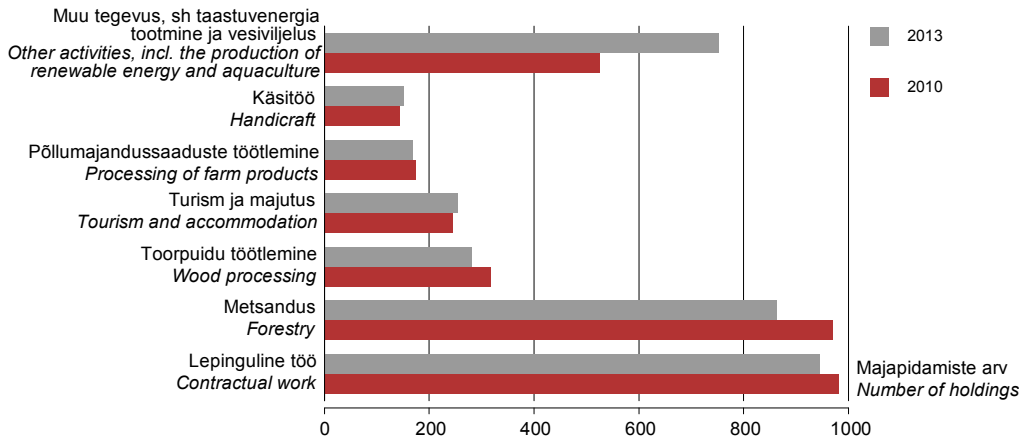
Põllumajanduslike majapidamiste muu tulutoov tegevus

Väljaspool oma majapidamist töötamise kõrval saab lisatulu teenida, laiendades majapidamise tegevust mittepõllumajanduslikesse valdkondadesse, kasutades selleks majapidamise maid, hooneid või seadmeid. Sageli on sellisel juhul keegi põllumajandustööstusest osaliselt hõivatud ka majapidamise mittepõllumajandusliku tegevusega. Erinevalt tööjõu muust tulutoovast tegevusest, kus vaadeldakse vaid füüsiliste isikute majapidamisi, mille valdaja on ka juht, võetakse siin arvesse kõik majapidamised.

2013. aastal tegeles maaelu mitmekesistamise ehk mittepõllumajandusliku tulutoova tegevusega 2780 majapidamist ehk 15% kõigist põllumajanduslikest majapidamistest (joonis 15). Võrreldes 2010. aastaga oli neid lisandunud 140. Samas ei olnud muude tulutoovate tegevuste struktuur oluliselt muutunud. Endiselt olid majapidamiste mittepõllumajanduslikest tegevustest levinumad lepinguline töö (sisaldab nii mittepõllumajanduslikku kui ka põllumajanduslikku lepingulist tööd) ja metsandus. 550 majapidamist tegeles mitme mittepõllumajandusliku tegevusega.

Joonis 15. Muu tulutoova tegevusega põllumajanduslikud majapidamised tegevuse liigi järgi, 2010, 2013

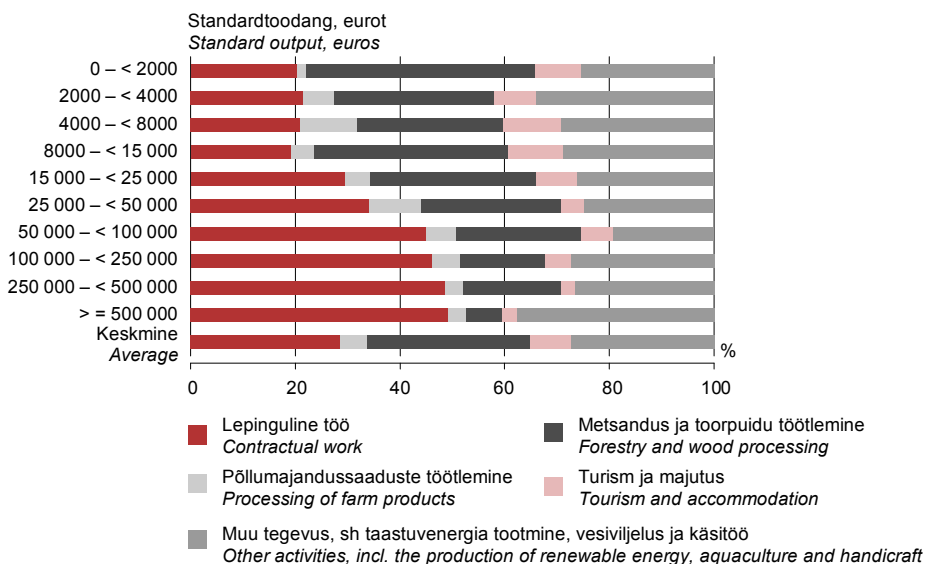
Figure 15. Agricultural holdings with other gainful activities by type of activity, 2010, 2013

Kuna väiksemaid majapidamisi on väga palju, on vastavalt rohkem ka väikseid muu tulutoova tegevusega majapidamisi: 31% muu tulutoova tegevusega majapidamistest on alla 2000-eurose standardtoodanguga ja vaid 4% annavad üle 500 000 euro standardtoodangut. Samas tegelevad muu tulutoova tegevusega sagedamini suuremad majapidamised. Kui muu tulutoova tegevusega tegeleb 9% kõige väiksematest majapidamistest, siis üle 500 000-eurose standardtoodanguga majapidamistest on muu tulutoov tegevus pooltel. Suurtel majapidamistel on ka kõige sagedamini mitu mittepõllumajanduslikku tulutoovat tegevust. Nad tegelevad kõige rohkem ka lepingulise tööga, sest selleks on eelis oma majapidamises olemasolevate masinate näol (joonis 16). Teine suurem muu tulutoov tegevus – metsandus – on enam levinud väikestes majapidamistes. Turismi, nagu ka metsandusega, tegelevad sagedamini väikesed majapidamised.

Joonis 16. Muu tulutoova tegevuse liikide suhteline jaotus majapidamise majandusliku suuruse järgi, 2013

Figure 16. Relative distribution of different types of other gainful activities by the economic size of the holding, 2013

Kuna Eesti põllumajanduslikud majapidamised on ülekaalukalt koondunud kahte tootmistüüpi – põllukultuuride kasvatus ja karjakasvatus –, siis on nende tootmistüüpide majapidamistes ka kõige rohkem muude tulutoovate tegevustega majapidamisi.

Enamikul (45%) mittepõllumajandusliku tegevusega majapidamistel on majapidamisega otseselt seotud muu tasustatava tegevuse osatähtsus alla 10% nende lõpptoodangu väärtusest (k.a otsetoetused). 28% majapidamistel on see osatähtsus 10–50% ja 27% majapidamisi saavad sellest põhilise tulu. Mida suurem on majapidamine, seda väiksem on mittepõllumajandusliku tulu osatähtsus. Kui 30% kõige väiksematest majapidamistest saab põhitulu mujalt, siis vähemalt 500 000-eurose standardtoodanguga majapidamistest vaid 6% saab põhitulu mujalt. Kõige sagedamini saavad põhitulu väljastpoolt põllumajandust majapidamised, kes põllumajandus-saadusi ei tooda, kuid tegelevad maade hooldamisega ja kes saavad põllumajandustoetusi.

Kokkuvõte

Kui eelmisel kümnendil seisnes põllumajanduse struktuuri muutus põhiliselt suurte ja väikeste majapidamiste arvulise suhte muutuses, sest väikemajapidamised kadusid kiiresti, siis viimase kuue aasta jooksul on lisandunud uut tüüpi majapidamised, kes ei anna põllumajandustoodangut, vaid tegelevad maade hooldusniitmisega. Seejuures on väikemajapidamiste arvu vähenemine peatunud, sest väikemajapidamiste omanikud ei soovi enam oma maid rendile anda, vaid eelistavad tulu saada hooldusniitmise eest makstavatest toetustest.

Kasutatava põllumajandusmaa pind, mis oli juba 2003. aastast alates kasvutrendis, on suurenenud ka viimase kolme aasta jooksul. Seejuures on põhiline juurdekasv tulnud majapidamiste valduses oleva kasutamata põllumajandusmaa kasutuselevõtust – kasutamata maa pind on vähenenud poole võrra. Peale selle on kasutamata põllumajandusmaad ka väljaspool tegutsevaid majapidamisi ja seega on põllumajandusmaa lisandumisel veel kasvuruumi. Samas võivad põllumajandusmaa edaspidist täiendavat kasutuselevõttu mõjutada nii põllumajandus-saaduste turu võimalused kui ka hooldusniitmisele kavandatavad piirangud.

Loomapidajate arvu suur vähenemine olukorras, kus ühtki liiki loomade ja kodulindude arv ei ole oluliselt vähenenud, näitab tootmise kontsentratsiooni suurenemist loomakasvatuses. Vaatamata sellele, et väikemajapidamisi ei ole viimasel kolmel aastal enam vähemaks jäänud, on sisemine struktuurimuutus siiski suurendanud tootmise kontsentratsiooni kogu põllumajanduses: rahalises väärtuses mõõdetuna annab 5% suuri majapidamisi juba 78% standardtoodangust.

Viimase kolme aasta jooksul on põllumajanduslikku tööjõudu jätkuvalt vähemaks jäänud: põllumajandustööst on loobunud peaaegu iga seitsmes isik, kuigi majapidamiste arv ei ole oluliselt muutunud. Võib öelda, et muutused põllumajandustootmise struktuuris on viinud muutusteni tööjõus. Ühest küljest on juba veerand majapidamistest hooldusniitjad, kus tööjõudu vajatakse vähe, teisest küljest koondub põllumajandustootmine üha enam suurtesse majapidamistesse, kus tööjõudu kasutatakse tõhusamalt.

Eelmisest kümnendist alates on põllumajanduse põhitrendid olnud põllumajandustootmise kontsentratsioon, põllumajandusliku tööjõu vähenemine, kasutatava põllumajandusmaa pinna suurenemine ja põllumajandusloomade arvu stabiilsus. Kuidas mõjutavad järgmisel kolmel aastal seniseid trende turuolukord ja Euroopa Liidu põllumajanduspoliitika uued suunad, näitab juba järgmine, 2016. aasta põllumajanduse struktuuriuuring.

Eesti 2013. aasta põllumajanduse struktuuriuuring on korraldatud Euroopa Liidu rahalisel toel.

MAIN CHANGES IN ESTONIAN AGRICULTURE AFTER AGRICULTURAL CENSUS 2010

Eve Valdvee, Andres Klaus
Statistics Estonia

In 2013, three years after the Agricultural Census, a sample-based Farm Structure Survey was conducted in the whole European Union. Its results show that, compared to 2010, the number of agricultural holdings has not changed remarkably in Estonia, but many of them have withdrawn from agricultural production and only maintain their lands in good agricultural and environmental condition. Thus, farm labour input and the number of related persons have decreased significantly.

While in 2010 the number of agricultural holdings with at least one hectare of agricultural area or producing agricultural products mainly for sale was 19,600, then in 2013 they numbered 19,200 (Figure 1, p. 42). At the same time, the number of holdings which only maintain their land has increased by one thousand, reaching 4,500. As the area of maintained grassland has not increased, it can be supposed that these one thousand holdings currently involved in only maintaining their land previously had other agricultural activities which they have given up by now. The number of holdings which claim to produce mainly for sale has decreased by 1,600 (reaching 9,600) and the number of holdings producing mainly for own consumption (so-called semi-subsistence holdings) has increased by 200, reaching 5,100. So it can be said that half of our agricultural holdings are more or less market-oriented. It has to be taken into account that, besides agricultural holdings producing mainly for their own consumption, there are nearly 170,000 agricultural small units in Estonia which have less than one hectare of agricultural area and produce also for own consumption, but which do not belong to agricultural holdings.

The utilised agricultural area of agricultural holdings has been increasing steadily and reached nearly 958,000 hectares. As in previous years, more than half of the holdings (54%) have less than 10 hectares of agricultural area and only 9% have 100 hectares or more. These almost ten thousand holdings with less than 10 hectares use only 5% of the utilised agricultural area and 1,800 holdings with at least 100 hectares use three-quarters of the utilised agricultural area. The structure of agricultural holdings by agricultural area is very similar to their structure by economic size^a. While the standard output produced by all agricultural holdings in 2013 amounted to more than 675 million euros, then 78% of it was produced by holdings with standard output of at least 100,000 euros (Figure 2, p. 43). At the same time, holdings with a standard output below 8,000 euros, which cover three-quarters of all holdings (13,800), produced only 4% of the total standard output. So it can be said that more than three-quarters of standard output is produced by approximately 1,000 large holdings.

The number of agricultural holdings of legal persons has increased year by year. Within the previous three years their number has increased by almost 600, reaching 2,300. These units are still not completely new holdings; instead natural persons have registered their holdings as natural persons. Therefore, many of the current private limited companies actually belong to one farmer or family. It is also common that a holding is operating as a private limited company while members of the same family are operating as natural persons.

Just like operating as a private limited company, organic farming is also getting more and more popular. The number of holdings with organic farming increased quickly already in the previous decade but within the last three years more than 200 new organic farming holdings have

^a The economic size of a holding is measured by standard output. Standard output is the average monetary value of the agricultural output at farm-gate price, which equals to the average situation of every agricultural economic activity and which is calculated based on the sown area of crops, number of livestock and the standard output coefficient. Standard output does not include value added tax, other taxes on products nor direct payments.

emerged and in 2013 their number exceeded 1,500. Organic farming area has also increased by more than a quarter and the sum of fully converted organic crops and organic crops under conversion already account for more than 153,000 hectares which is 16% of the total utilised agricultural area.

Land use and livestock farming

As mentioned already, agricultural area has increased by almost 17,000 hectares within the last three years and reached nearly 958,000 hectares. Most of the increase seems to be related to the use of land which was previously registered by agricultural holdings as unutilised agricultural area. Although the unutilised agricultural area of agricultural holdings has decreased almost by a half within three years, it still accounts for more than 13,300 hectares. Additionally, there may be unutilised agricultural area also outside active holdings. So it is theoretically possible that more agricultural area will be added but it is greatly dependent on both the economic situation and the possible restrictions planned for the maintenance of permanent grasslands (the plan is to limit the benefits paid to large holdings engaging only in maintenance). The latter may also have an impact on land rents.

The decrease in the number of holdings by 400 in three years shows that the disappearance of small holdings in the previous decade has stopped by now and many holders of small holdings do not hurry to rent out their lands anymore, but prefer to continue with the maintenance of their permanent grasslands (which the Agricultural Registers and Information Board also supports). In 2013, only 39% of utilised agricultural area was used by owners, 54% was rented and 7% was in other tenure, of which the main share is land used free of any charge (in 2010, the corresponding percentages were 40, 53 and 7 – there was not much of a change in three years). Large holdings depend on rented land much more than smaller ones do. While in holdings with less than 10 hectares the majority of agricultural area, i.e. 84%, was in the ownership of the holdings, and in holdings with 50–100 hectares approximately 40% was in ownership (the rest is rented land and other tenure), then in the case of holdings with at least 100 hectares land in ownership accounted for only 30% and the majority of agricultural area was rented land (Figure 3, p. 44).

The increase in the utilised agricultural area has occurred mainly on the account of permanent grassland^a. In 2013, 66% of the agricultural area was arable land and 34% was permanent grassland (628,000 and 325,000 hectares, respectively). At the same time, the area of permanent grassland which is maintained in good agricultural and environmental condition accounts for 11% of the agricultural area (Figure 4, p. 45). Fruit and berry plantations, nurseries and kitchen gardens of the holdings account for less than 0.5% of the total utilised agricultural area. Compared to the data of the 2010 Agricultural Census, growing of cereals has increased significantly – its area has expanded by 13%. At the same time, both the area of potatoes and the number of holdings growing them have decreased by a quarter. Together with the increase of permanent grassland, the area of multiannual forage crops has decreased by a fifth. It can probably be explained by the recent increase in the number of beef cattle who are grazed mainly on permanent grasslands.

In 2013, the number of holdings with livestock was 8,400 and this number has decreased by 1,300, compared to 2010. The number of holders has decreased in the case of all animal species. At the same time, there has been no remarkable decrease in the number of any livestock species and, instead, the number of cattle has increased by 9% (reaching 261,900 in 2013), mainly on account of beef cattle. So, it can be said that the concentration of livestock farming is also increasing.

In 2013, the number of holdings with cattle was 3,800. 78% of the cattle were in holdings with at least 100 heads of cattle and almost the entire increase in the number of cattle has occurred in

^a Permanent grassland is land not included in the crop rotation system, used for the permanent production of green forage crops or hay or used for grazing or maintained in good agricultural and environmental condition. Permanent grassland includes the area of perennial grass plants, used five or more years.

this group (Figure 5, p. 45). Compared to 2010, the number of holdings with cattle and also the number of cattle have decreased mainly in holdings with fewer than 10 heads of cattle.

Although the number of holdings with pigs has decreased by a half, i.e. almost by 800, the number of pigs has decreased only by 10,000, i.e. 2% (dropping to 379,000 in 2013). At the same time, 97% of pigs are raised in only 54 holdings with at least 1,000 pigs (Figure 6, p. 46). Although the concentration of production in pig farming has been very high for many years, the share of herds with at least 1,000 pigs has increased by additional 2% within the previous three years.

There were approximately 2.2 million heads of poultry in agricultural holdings on 1 September 2013. Like pig farming, poultry farming has also developed mostly as the field of very large holdings. 96% of poultry (94% in 2010) is raised in eight holdings with at least 3,000 heads of poultry. A quarter of holdings with fewer than 100 heads of poultry have withdrawn from poultry farming within three years, so the number of such holdings has dropped from 4,900 to 3,700.

No significant changes have occurred in sheep farming. Although the number of holdings farming sheep has decreased by almost one-tenth (dropping to 1,800), the number of sheep is still nearly 87,000 and 60% of the sheep are raised in herds with at least 100 heads (59% in 2010). Almost half of the sheep in Estonia are raised in organic farming holdings, which play a substantial role in managing grasslands.

Agricultural labour force

The labour force of agricultural holdings consists of regular and non-regular employees as well as family labour force, irrespective of whether they receive a salary or not, or whether they work full-time or part-time. While in the previous decade the number of persons employed in agriculture decreased together with the disappearance of small holdings, then in the last three years there have been no remarkable changes in the number of holdings, but still one in every seven persons has withdrawn from farm work. On the one hand, a quarter of holdings only maintains their land in good condition and therefore needs only minimum labour input. On the other hand, agricultural production concentrates more and more in larger holdings, where labour force is used more efficiently.

In 2013, there were 49,600 persons related to farm work in agricultural holdings, 13,300 of them were regular employees, 4,800 non-regular employees and 31,500 holders and family members. Compared to 2010, the number of regular employees has increased by 400 and family labour force has decreased by 8,200 persons (Figure 7, p. 47). Thus, the decrease in farm labour force has occurred on account of family labour force. The decrease in family labour force and the increase in the number of regular employees can partly be explained by the registration of natural persons as legal persons, but the decrease is mainly related to the more efficient use of farm labour.

In 2013, a total of 22,000 annual work units (AWU) of farm work were done in agricultural holdings (the annual work unit is equivalent to 1,800 working hours (225 working days of 8 hours each) which corresponds to full-time work). Although the number of persons in family labour force is more than twice as high as the number of regular employees, more than half (51%) of farm work is still done by regular employees. Non-regular employees who are mostly involved in seasonal work perform only 2% of the total farm work and the rest of the work is done by the holders or their family members (Figure 8, p. 47).

More than two-thirds of the agricultural holdings in Estonia are so small that there is even not enough full-time farm work for one person. More than half of the holdings provide farm work for less than a half of one annual work unit. In these holdings, agriculture is mostly not the principal activity for the members of the holding, and they have some other sources of income as well. Only one-fifth of the holdings are traditional family farms providing full-time work for at least one but fewer than two persons – mostly for the holder who is helped by other family members. More than a half (nearly 59%) of farm work is done in 9% of the holdings (Figure 9, p. 48).

30% of all persons engaged in farm work (13,300 persons) have a full-time job in the holding. 9,400 of them are full-time regular employees and the rest is made up by full-time family labour force. All other persons engaged in farm work are working part-time. A very large share of family labour force – 24,800 persons or 79% – work in agricultural holdings for less than a half and 62% for even less than a quarter of their working time (Figure 10, p. 48).

Most (65%) of the managers of agricultural holdings (persons responsible for the normal daily financial and production routines of running the holding concerned) are men. The larger the holding, the greater is the share of male managers. Women are more likely to manage smaller holdings: while in 2013 in small holdings with annual standard output smaller than 8,000 euros the share of female managers was 40%, then in large holdings with a standard output of at least 100,000 euros the share was only 13%. The dominance of men is especially overwhelming in the middle age group (35–54 years) (Figure 11, p. 49).

The efficiency of the use of labour force measured by the produced standard output per annual work unit was an average of nearly 31,000 euros in 2013, and it had increased by 29% compared to 2010 (Figure 12, p. 49). On the one hand, labour input has decreased by 12% during this period; on the other hand, the value of standard output has increased by 14%. The efficiency of the use of labour force continues to be the highest in holdings with standard output that is at least 100,000 euros, and efficiency has increased the most in this group as well. Efficiency is substantially higher in holdings specialised in pig and poultry farming, where the standard output per annual work unit is almost 51,000 euros. Efficiency exceeds the average also in holdings specialised in grazing livestock, where the standard output per annual work unit is 34,000 euros.

Pluriactivity of farm labour force

Farm labour force can also be engaged in other gainful activities either in their own holding or outside of it, i.e. they can be pluriactive. Other gainful activity is also considered to be agricultural activity outside of the holding. Although the pluriactivity of farm labour force is surveyed only in such holdings of natural persons, where a holder is also a manager, it does not affect the results, as in most holdings of natural persons (92%) the holder is indeed the manager as well. When surveying pluriactivity, the spouses of holders not participating in farm work in the holding are also taken into account as an exception, and in the case of regular employees only such other gainful activities are taken into account which are directly related to the holding.

In 2013, 15,100 persons engaged in farm work were also doing other gainful activities (22% fewer than in 2010), 6,500 of them were holders, 5,100 the spouses of holders, 3,500 other family members of the holders and 18 regular employees. Thus, almost a half of the family labour force was pluriactive. Together with the large decline (21%) in the number of family labour force in the previous three years, the number of pluriactive family labour force has also decreased proportionally. Their share in the total number of family labour force has almost remained unchanged – 48% (having decreased by 1 percentage point). Most of the pluriactive family labour force or 95% of them engage in other gainful activities outside of the holding and only in 5% of the labour force were the other gainful activities related to the holding. For as many as 88% of the family labour force the other gainful activities were principal activities and agriculture was only a secondary activity.

In 2013, 42% of the holder-managers were pluriactive; of them, 3% had other gainful activities related to the holding and 39% had such activities outside of the holding. The holder-managers of smaller holdings are pluriactive more often. At the same time, the other gainful activities of the holder-managers of larger holdings are related to their own holdings while the holders of smaller holdings search for other gainful activities mostly outside of their holding. While in the case of holdings with a standard output below 2,000 euros, 46% of holder-managers engage in other gainful activities outside the holding and 2% have other gainful activities related to the holding, then all pluriactive holders of holdings having a standard output of at least 500,000 euros engage in other gainful activities related to their own holding only (Figure 13, p. 50).

The managers of larger holdings work in agriculture mostly full-time and thus have less time for other gainful activities. Also, for the managers of smaller holdings, the other gainful activity is mostly the principal activity; for the managers of larger holdings – mostly a secondary activity. The availability of time for other gainful activities depends also on the type of farming. Naturally, the most pluriactive managers are the managers of holdings which do not produce agricultural products and for which the only activity is related to maintaining their lands in good agricultural and environmental condition. The number of pluriactive holder-managers is the highest in the age group of 45–54 and among retirement-age managers the number of persons engaging in other gainful activities drops exponentially (Figure 14, p. 51).

Diversification

In addition to working outside the holding, additional income can also be earned through expanding the activity of a holding into non-agricultural fields, using the land, buildings or equipment of the holding. In that case, some members of the farm labour force are partly engaged also in the non-agricultural activities of the holding. Unlike pluriactivity, which includes only the holdings of natural persons where the holder is also the manager, diversification covers all holdings.

In 2013, 2,780 agricultural holdings, or 15% of all agricultural holdings, were engaged in the diversification of rural life, i.e. in non-agricultural gainful activities (Figure 15, p. 52). Compared to 2010, the number of such holdings had increased by 140. At the same time the structure of diversification activities has not changed substantially. The most common non-agricultural activities continue to be contractual work (includes both non-agricultural and agricultural contractual work) and forestry. There are 550 holdings which engage in more than one non-agricultural activity.

As there are a large number of small holdings, there are also more small holdings engaged in diversification activities: 31% of holdings engaged in diversification activities have a standard output below 2,000 euros and only 4% produce a standard output exceeding 500,000 euros. At the same time, diversification occurs more often in larger holdings. While 9% of the smallest holdings are engaged in diversification, then over a half of the holdings with a standard output of at least 500,000 euros are engaged in other gainful activities. Most often, large holdings have also more than one non-agricultural gainful activity. They are mostly engaged in contractual work, as they have an advantage in the form of machinery available in their own holdings (Figure 16, p. 52). Another more popular gainful activity – forestry – is more common in smaller holdings. Like forestry, tourism activities are also performed more often in smaller holdings.

As agricultural holdings in Estonia predominantly belong to two types of farming – crop farming and grazing livestock – the number of holdings with diversification activities is also the largest in holdings with these types of farming.

Most holdings with non-agricultural activities (45%) earn less than 10% of their final output from other gainful activities. 28% of the holdings receive 10–50% and 27% receive their main income from non-agricultural activities. The larger the economic size of a holding, the smaller the share of final output received from non-agricultural activities. While 30% of the smallest holdings receive the main share of their final output from non-agricultural activities, then holdings with a standard output of at least 500,000 euros receive only 6% of it from such activities. Holdings which do not produce agricultural products but only maintain their land in good agricultural and environmental condition and receive agricultural supports for that are the ones that most often get the main share of their final output outside of agriculture.

Conclusion

While in the previous decade the most important change in the structure of agriculture was the change in the ratio of large and small holdings caused by the quick disappearance of small holdings, then within the previous six years new types of holdings have emerged which do not produce agricultural products but only maintain their land in good agricultural and environmental condition. At the same time, the decrease in the number of small holdings has stopped as their holders do not wish to rent out their land anymore but prefer to receive supports for the maintenance of their lands.

The utilised agricultural area, which has been expanding already since 2003, continued to increase in the previous three years. The main share of the growth seems to be related to the use of land which was previously registered by agricultural holdings as unutilised agricultural area: the area of unutilised land has decreased by a half. Additionally, there is unutilised agricultural land also outside active holdings, so there is room for the increase to continue. However, the additional use of agricultural land may be influenced both by the market conditions of agricultural products and the possible restrictions planned on the maintenance of permanent grasslands.

The large decrease in the number of holdings with livestock while the number of livestock and poultry has not decreased shows an increase in the concentration of livestock farming. Despite the fact that the number of small holdings has not decreased in the last three years, internal structural changes have still increased the concentration of production in the whole field of agriculture: 5% of large holdings produce already 78% of standard output measured in euros.

The farm labour input continued to decrease in the previous three years – almost one in every seven persons has withdrawn from farm work although the number of holdings has not changed substantially. It can be said that the changes in the structure of agricultural production have led to the changes in farm labour force. On the one hand, already a quarter of agricultural holdings only maintain their lands and therefore need only minimum labour input. On the other hand, agricultural production concentrates more and more in larger holdings, which use their labour force more efficiently.

Starting from the previous decade, the main trends have been the concentration of agricultural production, the decreasing of farm labour input, the increasing of utilised agricultural area, and quite a stable number of livestock. What is the impact of the market situation and new directions of the EU common agricultural policy on the current trends in the next three years can be analysed on the basis of the 2016 Farm Structure Survey data.

The 2013 Farm Structure Survey was partly financed by the European Union.

PÕHINÄITAJAD, 2009–2014 MAIN INDICATORS, 2009–2014

Tabel 1. Põhinäitajad aastate ja kvartalite kaupa, 2009–2014
Table 1. Main indicators by years and quarters, 2009–2014

Period	Keskmine brutokuupalk, eurot ^a	Keskmise brutokuupalga muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, % ^a	Keskmine vanaduspension kuus, eurot ^b	Hõivatud ^c tuhat	Töötud ^c
Period	Average monthly gross wages and salaries, euros ^a	Change of average monthly gross wages and salaries over corresponding period of previous year, % ^a	Average monthly old-age pension, euros ^b	Employed ^c thousands	Unemployed ^c
2009	784	-5,0	301,3	593,9	93,1
2010	792	1,1	304,5	568,0	113,9
2011	839	5,9	305,1	603,2	84,8
2012	887	5,7	312,9	614,9	68,5
2013	949	7,0	327,4	621,3	58,7
2009					
I kvartal	776	-1,5	290,9	610,0	76,8
II kvartal	813	-4,4	305,1	590,3	89,6
III kvartal	752	-5,9	304,8	596,8	100,1
IV kvartal	783	-6,5	304,6	578,4	105,8
2010					
I kvartal	758	-2,3	304,5	551,6	133,9
II kvartal	822	1,2	304,8	556,4	124,9
III kvartal	759	0,9	304,4	574,1	104,4
IV kvartal	814	3,9	304,2	589,8	92,5
2011					
I kvartal	792	4,5	304,7	585,4	97,6
II kvartal	857	4,2	305,1	597,0	89,5
III kvartal	809	6,6	304,6	621,8	74,5
IV kvartal	865	6,3	306,0	608,7	77,6
2012					
I kvartal	847	6,9	303,4	604,5	77,4
II kvartal	900	5,0	316,2	614,0	68,8
III kvartal	855	5,7	316,1	625,8	65,9
IV kvartal	916	5,9	315,9	615,4	61,9
2013					
I kvartal	900	6,3	315,9	610,1	67,5
II kvartal	976	8,5	331,3	632,1	55,0
III kvartal	930	8,8	331,4	627,1	53,3
IV kvartal	986	7,6	331,0	616,1	58,9
2014					
I kvartal	966	7,3	330,9	605,8	56,6
II kvartal	1 023	4,8	349,9	629,5	47,7
III kvartal	977	5,0	350,0	633,7	51,3

^a 1999. aastast ei hõlma keskmine brutokuupalk ravikindlustushüvitist.

^b Sotsiaalkindlustusameti andmed.

^c 15–74-aastased.

^a Since 1999, the average monthly gross wages and salaries do not include health insurance benefits.

^b Data of the Social Insurance Board.

^c Population aged 15–74.

Töajõus osalemise määr ^a	Tööhõive määr ^a	Töötuse määr ^a	Tarbijahinna- indeks	Tööstustoodangu tootjahinnaindeks	Period
	%		muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, %		
<i>Labour force participation rate^a</i>	<i>Employment rate^a</i>	<i>Unemployment rate^a</i>	<i>Consumer price index</i>	<i>Producer price index of industrial output</i>	<i>Period</i>
	%		change over corresponding period of previous year, %		
66,4	57,4	13,5	-0,1	-0,5	2009
66,3	55,2	16,7	3,0	3,3	2010
67,5	59,1	12,3	5,0	4,4	2011
67,6	60,8	10,0	3,9	2,3	2012
68,0	62,1	8,6	2,8	4,1	2013
					2009
66,4	59,0	11,2	3,1	2,1	1st quarter
65,7	57,1	13,2	-0,3	-0,6	2nd quarter
67,4	57,7	14,4	-1,1	-1,6	3rd quarter
66,1	55,9	15,5	-2,0	-2,0	4th quarter
					2010
66,7	53,6	19,5	0,3	0,2	1st quarter
66,2	54,1	18,3	3,2	3,4	2nd quarter
66,0	55,8	15,4	3,3	4,4	3rd quarter
66,3	57,4	13,6	5,2	5,3	4th quarter
					2011
67,0	57,4	14,3	5,4	5,3	1st quarter
67,3	58,5	13,0	5,2	5,2	2nd quarter
68,3	61,0	10,7	5,3	4,3	3rd quarter
67,3	59,7	11,3	4,1	3,1	4th quarter
					2012
67,5	59,8	11,3	4,4	3,3	1st quarter
67,5	60,7	10,1	3,9	2,0	2nd quarter
68,4	61,9	9,5	3,7	1,9	3rd quarter
67,0	60,9	9,1	3,7	2,1	4th quarter
					2013
67,7	61,0	10,0	3,5	4,6	1st quarter
68,7	63,2	8,0	3,4	4,7	2nd quarter
68,0	62,7	7,8	2,8	3,9	3rd quarter
67,5	61,6	8,7	1,5	3,3	4th quarter
					2014
66,8	61,1	8,5	0,6	-1,2	1st quarter
68,3	63,5	7,0	0,0	-2,0	2nd quarter
69,1	63,9	7,5	-0,6	-1,1	3rd quarter

^a 15–74-aastased.

^a Population aged 15–74.

Tabel 1. Põhinäitajad aastate ja kvartalite kaupa, 2009–2014
Table 1. Main indicators by years and quarters, 2009–2014

Period	Tööstus- toodangu mahuindeks ^a	Elektrienergia toodangu mahuindeks ^a	Eksporti- hinnaindeks	Impordi- hinnaindeks	Ehitushinna- indeks	Ehitusmahu- indeks ^b
Period	Volume index of industrial production ^a	Volume index of electricity production ^a	Export price index	Import price index	Construction price index	Construction volume index ^b
muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, %						
change over corresponding period of previous year, %						
2009	-24,0	-17,1	-3,7	-5,4	-8,5	-29,8
2010	23,5	45,8	6,0	9,1	-2,8	-8,6
2011	19,9	0,8	9,8	11,2	3,1	27,3
2012	1,1	-7,0	1,8	4,0	4,6	16,6
2013	2,9	11,6	-1,1	-1,6	5,2	0,7
2009						
I kvartal	-23,8	-0,1	-1,7	-4,9	-4,7	-32,6
II kvartal	-31,1	-5,9	-4,5	-7,1	-8,8	-29,8
III kvartal	-27,0	-31,8	-5,2	-7,1	-10,5	-29,9
IV kvartal	-12,5	-27,7	-3,6	-2,5	-10,0	-27,2
2010						
I kvartal	6,9	23,0	1,8	6,6	-7,1	-31,3
II kvartal	23,2	44,3	6,2	10,7	-3,4	-13,2
III kvartal	28,1	54,4	7,7	8,4	-0,9	5,7
IV kvartal	35,7	71,0	8,3	10,8	0,6	-0,5
2011						
I kvartal	31,5	5,1	9,4	13,5	1,5	35,0
II kvartal	25,5	4,7	10,6	11,6	3,2	12,0
III kvartal	19,5	3,2	10,3	11,6	3,0	26,1
IV kvartal	6,5	-8,1	8,9	8,4	4,5	39,7
2012						
I kvartal	2,2	-17,3	5,0	5,8	5,0	25,8
II kvartal	1,2	-8,0	1,4	4,4	4,7	27,9
III kvartal	-1,3	-3,1	0,5	3,0	5,0	12,7
IV kvartal	2,3	1,9	0,4	2,9	3,7	6,8
2013						
I kvartal	3,0	21,7	-0,8	-0,1	5,6	1,6
II kvartal	3,7	16,0	-0,9	-2,6	5,2	0,4
III kvartal	3,5	14,7	-1,2	-2,1	5,3	4,5
IV kvartal	1,5	-4,7	-1,7	-1,5	4,7	-4,0
2014						
I kvartal	-1,3	-19,2	-2,3	-2,4	2,3	-3,4
II kvartal	0,8	-2,4	-2,2	-1,7	0,8	-4,0
III kvartal	3,1	-7,0	-2,2	-1,1	-0,2	-7,9

^a 2013.–2014. aasta andmed põhinevad lühiajastatistikal.

^b Ehitustööd Eestis ja välisriikides, 2014. aasta andmeid võidakse korrigeerida.

Tööstustoodangu mahuindeksi ja ehitusmahuindeksi puhul statistika Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi.

^a Short-term statistics for 2013–2014.

^b Construction activities in Estonia and in foreign countries. The data for 2014 may be revised.

In case of volume index of industrial production and construction volume index, statistics according to the Estonian Classification of Economic Activities EMTAK 2008 (based on NACE Rev. 2).

Järg – Cont.

Põllumajandus- saaduste tootjainna- indeks	Põllumajandus- saaduste toot- mise vahendite ostuhinnaindeks	Sisemajanduse koguprodukt (SKP) aheldamise meetodil ^a	Jooksevkonto osatähtsus SKP-s, % ^b	Ettevõtete müügitulu, miljonit eurot, jooksev- hindades ^c	Periood
<i>Agricultural output price index</i>	<i>Agricultural input price index</i>	<i>Gross domestic product (GDP) by chain-linking method^a</i>	<i>Balance of current account as percentage of GDP, %^b</i>	<i>Net sales of enterprises, million euros, current prices^c</i>	<i>Period</i>
muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, %					
change over corresponding period of previous year, %					
-22,4	-7,3	-14,7	2,5	32 070,3	2009
20,9	2,0	2,5	1,8	35 729,4	2010
18,3	11,7	8,3	-0,0	42 100,6	2011
1,4	4,0	4,7	-2,1	46 262,7	2012
5,8	3,0	1,6	-1,4	50 357,2	2013
2009					
-21,0	-3,6	-12,4	-1,1	7 710,8	1st quarter
-22,6	-6,9	-17,2	1,0	8 299,0	2nd quarter
-25,4	-9,0	-19,3	5,5	8 047,2	3rd quarter
-20,7	-9,8	-9,5	4,7	8 013,3	4th quarter
2010					
1,7	-3,9	-3,3	-1,0	7 644,2	1st quarter
11,2	-2,4	1,8	0,5	8 911,1	2nd quarter
29,8	4,1	5,0	5,6	9 330,0	3rd quarter
35,6	10,4	6,3	1,8	9 844,1	4th quarter
2011					
25,6	14,5	9,0	-3,2	9 487,3	1st quarter
24,4	15,4	8,1	-0,3	10 567,5	2nd quarter
13,8	10,3	9,9	4,6	10 829,2	3rd quarter
14,0	6,9	6,2	3,7	11 216,6	4th quarter
2012					
4,1	3,2	5,8	-5,2	10 624,9	1st quarter
-5,8	2,7	5,2	-2,3	11 684,7	2nd quarter
-2,9	4,4	4,0	-0,1	11 821,2	3rd quarter
7,4	5,7	3,8	-2,7	12 131,9	4th quarter
2013					
13,2	5,5	3,9	-1,7	12 054,1	1st quarter
24,3	4,8	0,8	-0,4	12 733,1	2nd quarter
12,1	2,2	0,3	-2,3	12 808,7	3rd quarter
-12,3	-0,4	1,7	-0,2	12 761,3	4th quarter
2014					
4,4	-2,7	0,3	-4,6	11 798,0	1st quarter
-1,4	-2,8	2,0	1,6	12 869,6	2nd quarter
-7,6	-2,1	2,2	0,4	12 610,1	3rd quarter

^a Referentsaasta 2010 järgi. Andmeid on korrigeeritud.^b Eesti Panga andmed.^c Andmed põhinevad lühiajastatistikal. Statistika Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi.^a Reference year 2005. The data have been revised.^b Data of Eesti Pank.^c Short-term statistics. Statistics according to the Estonian Classification of Economic Activities EMTAK 2008 (based on NACE Rev. 2).

Tabel 1. Põhinäitajad aastate ja kvartalite kaupa, 2009–2014
Table 1. Main indicators by years and quarters, 2009–2014

Period	Riigieelarve tulud ^a	Riigieelarve kulud ^a	Riigieelarve tulude ülekaal kuludest ^a	Eksport ^b	Import ^b	Kaubavahtuse bilanss ^b
	miljonit eurot, jooksevhindades					
<i>Period</i>	<i>Revenue of state budget^a</i>	<i>Expenditure of state budget^a</i>	<i>Surplus of state budget^a</i>	<i>Exports^b</i>	<i>Imports^b</i>	<i>Balance of trade^b</i>
	<i>million euros, current prices</i>					
2009	5 476,3	5 425,6	50,7	6 486,9	7 269,9	-783,0
2010	5 610,2	5 392,8	217,4	8 743,0	9 268,3	-525,3
2011	5 889,6	6 120,6	-231,0	12 003,4	12 726,8	-723,5
2012	6 427,2	6 567,2	-140,0	12 521,1	14 096,5	-1 575,4
2013	6 556,2	6 853,0	-296,9	12 291,1	13 806,2	-1 515,0
2009						
I kvartal	1 217,8	1 258,8	-40,9	1 497,9	1 754,1	-256,2
II kvartal	1 297,5	1 381,6	-84,2	1 627,9	1 772,2	-144,3
III kvartal	1 377,1	1 172,4	204,6	1 651,0	1 824,5	-173,5
IV kvartal	1 584,0	1 612,8	-28,9	1 710,2	1 919,1	-208,9
2010						
I kvartal	1 286,6	1 155,2	131,4	1 775,4	1 965,8	-190,4
II kvartal	1 279,4	1 351,9	-72,5	2 071,4	2 253,7	-182,3
III kvartal	1 513,4	1 317,5	195,9	2 251,1	2 355,5	-104,5
IV kvartal	1 530,8	1 568,1	-37,3	2 645,1	2 693,3	-48,2
2011						
I kvartal	1 521,2	1 532,8	-11,6	2 735,6	2 991,8	-256,2
II kvartal	1 542,2	1 479,0	63,2	3 174,2	3 323,3	-149,1
III kvartal	1 384,5	1 391,0	-6,4	3 054,8	3 218,7	-163,9
IV kvartal	1 441,7	1 717,9	-276,2	3 038,9	3 192,9	-154,0
2012						
I kvartal	1 519,9	1 472,7	47,2	2 996,9	3 340,9	-344,0
II kvartal	1 602,4	1 500,1	102,3	3 083,8	3 520,0	-436,2
III kvartal	1 484,8	1 767,5	-282,7	3 295,5	3 618,9	-323,4
IV kvartal	1 820,1	1 826,9	-6,8	3 144,9	3 616,6	-471,7
2013						
I kvartal	1 395,0	1 490,3	-95,3	3 096,8	3 389,0	-292,2
II kvartal	1 862,9	1 593,7	269,2	3 171,2	3 594,1	-422,9
III kvartal	1 697,3	1 763,3	-66,1	2 975,1	3 404,2	-429,1
IV kvartal	1 601,0	2 005,7	-404,7	3 047,9	3 418,9	-371,0
2014						
I kvartal	1 565,0	1 506,8	58,2	2 849,1	3 230,9	-381,8
II kvartal	1 730,4	1 537,0	193,4	3 027,4	3 444,1	-416,7
III kvartal	1 591,6	1 546,6	45,0	3 068,6	3 447,7	-379,1

^a Rahandusministeeriumi andmed.

^b Jooksva aasta andmeid täpsustatakse iga kuu, eelmiste aastate andmeid kaks korda aastas.

^a Data of the Ministry of Finance.

^b Data for the current year are revised monthly; data for the previous years are revised twice a year.

Järg – Cont.

Jaemüügi mahuindeksi muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, % ^a	Sõitjatevedu, tuhat sõitjat ^c	Kaubavedu, tuhat tonni ^b	Lihatoodang (eluskaalus) ^c	Piima- toodang ^c	Muna- toodang ^c	Period
muutus eelmise aasta sama perioodiga võrreldes, %						
<i>Change of retail sales volume index over corresponding period of previous year, %^a</i>	<i>Carriage of passengers, thousands^c</i>	<i>Carriage of goods, thousand tonnes^b</i>	<i>Production of meat (live weight)^c</i>	<i>Production of milk^c</i>	<i>Production of eggs^c</i>	<i>Period</i>
change over corresponding period of previous year, %						
-16	188 159,1	67 681	1,7	-3,3	18,3	2009
-3	173 695,7	79 127	-1,3	0,7	5,0	2010
6	171 364,9	81 057	6,0	2,5	1,0	2011
8	200 746,5	78 142	-2,4	4,1	-2,3	2012
5	216 035,6	78 726	1,4	7,0	5,8	2013
2009						
-15	46 653,5	17 484	0,7	-2,9	45,0	1st quarter
-14	43 358,7	16 590	-2,5	-2,4	23,6	2nd quarter
-17	47 371,9	16 854	9,2	-4,6	0,2	3rd quarter
-16	50 775,0	16 754	0,0	-3,4	13,8	4th quarter
2010						
-11	44 930,7	18 537	-5,2	0,0	16,9	1st quarter
-6	40 496,6	18 807	2,2	0,9	8,3	2nd quarter
1	43 077,1	20 318	-2,4	0,9	6,1	3rd quarter
4	45 191,3	21 465	0,0	1,1	-8,8	4th quarter
2011						
4	44 512,2	21 289	7,4	0	-3,3	1st quarter
5	42 984,4	19 932	5,4	3,2	6,1	2nd quarter
6	39 300,9	20 095	6,5	3,4	5,0	3rd quarter
7	44 567,4	19 741	4,9	3,3	-3,4	4th quarter
2012						
12	50 840,5	19 577	-0,4	8,1	-1,1	1st quarter
8	50 919,1	19 396	-3,1	1,2	-2,9	2nd quarter
6	50 166,2	18 630	-3,4	3,2	-6,1	3rd quarter
5	48 820,8	20 538	-2,8	4,2	0,9	4th quarter
2013						
5	55 233,5	21 023	3,3	2,8	-0,9	1st quarter
6	53 601,1	19 423	0,0	6,9	-2,7	2nd quarter
5	53 297,5	18 798	1,7	8,7	18,1	3rd quarter
6	53 903,5	19 483	0,6	9,7	9,9	4th quarter
2014						
6	54 586,6	19 695	4,2	9,7	12,8	1st quarter
6	52 782,8	18 369	0,0	3,8	2,2	2nd quarter
7	...	...	1,0	3,3	-7,3	3rd quarter

^a Andmed põhinevad lühiajastatistikal. 2014. aasta andmeid võidakse korrigeerida. Statistika Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi.

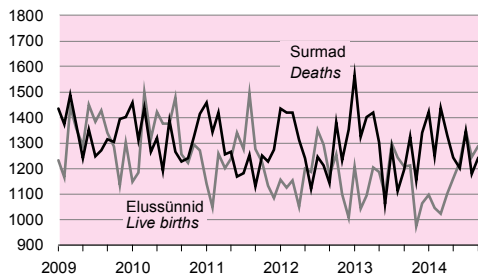
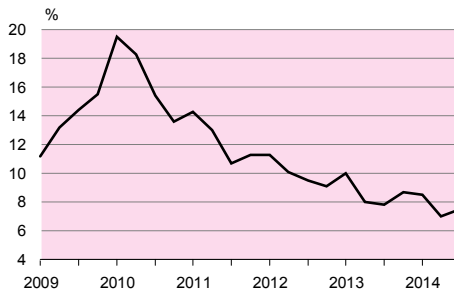
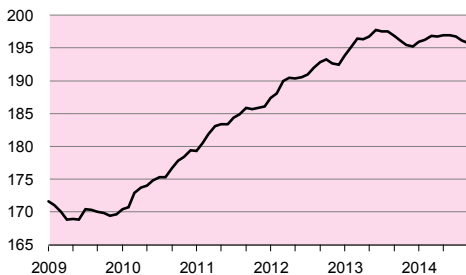
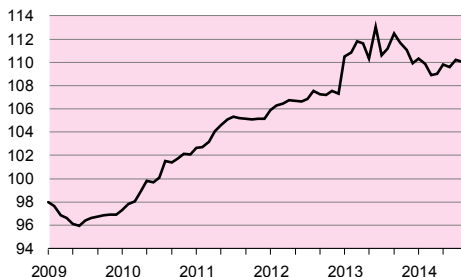
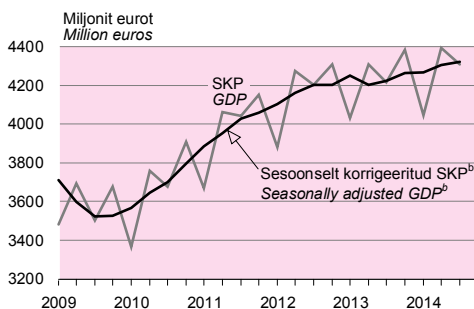
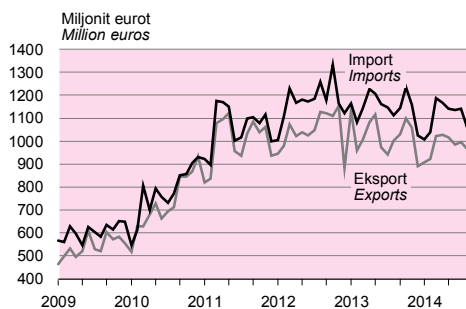
^b Veoste kogus tonnides raudteel võib olla kirjeldatud topelt, kui üks vedaja veab kaupa avalikul raudteel ja teine mitteavalikul raudteel.

^c 2013.–2014. aasta andmed on esialgsed.

^a Short-term statistics. The data for 2014 may be revised. Statistics according to the Estonian Classification of Economic Activities EMTAK 2008 (based on NACE Rev. 2).

^b The quantity of total freight in tonnes may be double in rail transport if one enterprise carries the freight on public railway and the other on non-public railway.

^c The data for 2013–2014 are preliminary.

Loomulik rahvastikumuutumine
Natural change of population

15–74-aastaste töötuse määr
Unemployment rate of population aged 15–74

Tarbijahinnaindeks, 1997 = 100
Consumer price index, 1997 = 100

Tööstustoodangu tootjahinnaindeks, 2010 = 100
Producer price index of industrial output, 2010 = 100

Sisemajanduse koguprodukt aheldatud väärtustes (referentsaasta 2010 järgi)^a
Gross domestic product at chain-linked volume (reference year 2010)^a

Väliskaubandus
Foreign trade

^a Referentsaasta järgi ahelindeksiga arvatud väärtused (referentsaasta väärtused korrutatakse arvestusperioodi ahelindeksiga). Referentsaasta on püsivhindades näitajate esitamiseks kasutatav tinglik aasta, indeksite seeria alguspunkt. Ahelindeks on järjestikuste perioodide aheldamiseks loodud kumulatiivne indeks, mis näitab komponendi kasvu võrreldes referentsaastaga.

^b Aegridade sesoonne korrigeerimine tähendab kindlaks teha ja kõrvaldada regulaarsed aastasisesed mõjud, et esile tuua majandusprotsesside pika- ja lühiajaliste trendide dünaamikat. SKP on sesoonselt ja tööpäevade arvuga korrigeeritud.

^a Values calculated by chain-linked index of reference year (values at reference year are multiplied by chain-linked index of the calculated period). Reference year is a conditional year for calculating chain-linked data and starting point of the series of chain-linked indices. Chain-linked index is a cumulative index for chain-linking sequential periods and it expresses the growth rate of a component compared to the reference year.

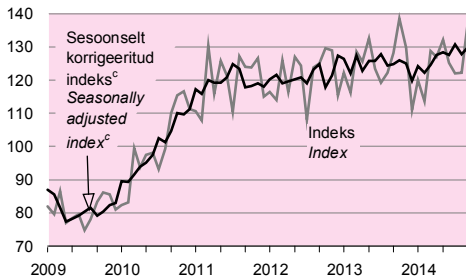
^b Seasonal adjustment of time series means identifying and eliminating regular within-a-year influences to highlight the underlying trends and short-run movements of economic processes. GDP is seasonally and working-day adjusted.

USA dollari kuukeskmine kurss euro suhtes
Average monthly exchange rate of the US dollar against the euro

Allikas: Euroopa Keskpang
Source: European Central Bank

Tööstustoodangu mahuindeks, 2010 = 100^a
Volume index of industrial production, 2010 = 100^a

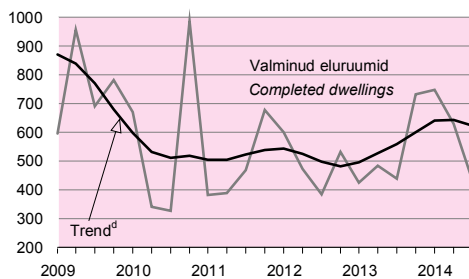
^a Statistika Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi.

^c Aegriidade sesoonne korrigeerimine tähendab kindlaks teha ja kõrvaldada regulaarsed aastasisesed mõjud, et esile tuua majandusprotsesside pika- ja lühiajaliste trendide dünaamikat.

^a Statistics according to the Estonian Classification of Economic Activities EMTAK 2008 (based on NACE Rev. 2).

^c Seasonal adjustment of time series means identifying and eliminating regular within-a-year influences to highlight the underlying trends and short-run movements of economic processes.

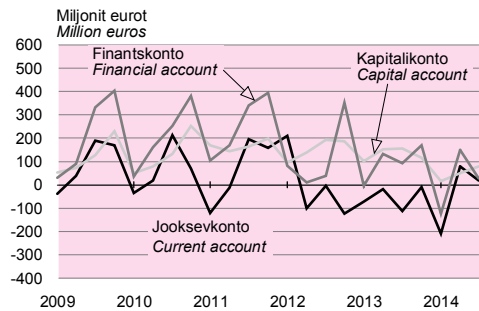
Valminud eluruumid
Completed dwellings

^d Trend – aegria pikaajaline arengusuund.

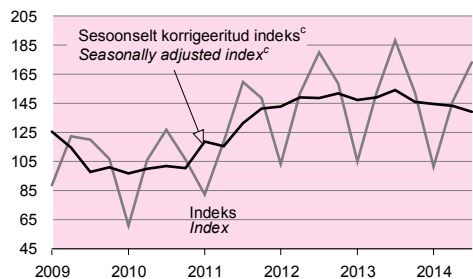
^d Trend – the long-term general development of time series.

Maksebilanss
Balance of payments

Allikas/Source: Eesti Pank

Ehitismahuindeks, 2010 = 100^b
Construction volume index, 2010 = 100^b

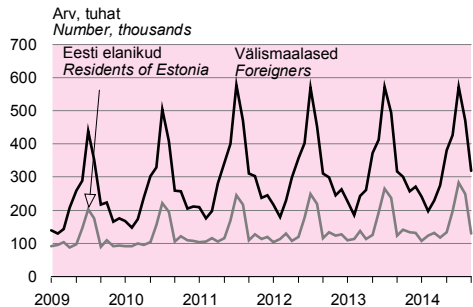
^b Ehitustööd Eestis ja välismaal. Statistika Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori EMTAK 2008 järgi.

^c Aegriidade sesoonne korrigeerimine tähendab kindlaks teha ja kõrvaldada regulaarsed aastasisesed mõjud, et esile tuua majandusprotsesside pika- ja lühiajaliste trendide dünaamikat.

^b Construction activities in Estonia and in foreign countries. Statistics according to the Estonian Classification of Economic Activities EMTAK 2008 (based on NACE Rev. 2).

^c Seasonal adjustment of time series means identifying and eliminating regular within-a-year influences to highlight the underlying trends and short-run movements of economic processes.

Majutatute ööbimised
Nights spent by accommodated persons

EESTI, LÄTI JA LEEDU VÕRDLUSANDMED COMPARATIVE DATA OF ESTONIA, LATVIA AND LITHUANIA

Tabel 1. Eesti, Läti ja Leedu võrdlusandmed, 2009 – september 2014

Table 1. Comparative data of Estonia, Latvia and Lithuania, 2009 – September 2014

Näitaja	Eesti Estonia	Läti Latvia	Leedu Lithuania	Indicator
Rahvastik				Population
rahvaarv, 1. jaanuar 2014, tuhat	1 315,8	2 005,2	2 944,5	population, 1 January 2014, thousands
rahvaarv, 1. jaanuar 2013, tuhat	1 320,2	2 023,8	2 971,9	population, 1 January 2013, thousands
jaanuar–september 2014 ^a				January–September 2014 ^a
elussünnid	10 533	16 320	23 780	live births
surmad	11 649	21 115	30 021	deaths
loomulik iive	-1 116	-4 795	-6 241	natural increase
jaanuar–september 2013 ^a				January–September 2013 ^a
elussünnid	10 582	15 601	22 844	live births
surmad	11 659	21 502	31 380	deaths
loomulik iive	-1 077	-5 901	-8 536	natural increase
Tööhõive				Employment
Tööhõive määr (15–64-aasta- sed mehed ja naised), %				Employment rate (males and females 15–64), %
2011	65,1	60,8	60,2	2011
2012	66,8	63,0	62,0	2012
2013	68,2	65,0	63,7	2013
III kvartal 2013	68,6	66,0	64,5	3rd quarter 2013
III kvartal 2014	70,0	66,3	67,2	3rd quarter 2014
Tööhõive määr (15–64-aasta- sed mehed), %				Employment rate (males 15–64), %
2011	69,3	61,5	60,1	2011
2012	70,3	64,4	62,2	2012
2013	70,8	66,8	64,7	2013
III kvartal 2013	71,9	67,9	66,1	3rd quarter 2013
III kvartal 2014	72,7	68,9	68,5	3rd quarter 2014
Tööhõive määr (15–64-aasta- sed naised), %				Employment rate (females 15–64), %
2011	64,9	60,2	60,2	2011
2012	64,3	61,7	61,8	2012
2013	65,6	63,4	62,8	2013
III kvartal 2013	65,3	64,1	63,1	3rd quarter 2013
III kvartal 2014	67,3	63,9	66,1	3rd quarter 2014
Töötus				Unemployment
Töötuse määr (15–74-aastased), %				Unemployment rate (15–74), %
2011	12,3	16,2	15,4	2011
2012	10,0	15,0	13,4	2012
2013	8,6	11,9	11,8	2013
III kvartal 2013	7,8	11,8	10,9	3rd quarter 2013
III kvartal 2014	7,5	10,6	9,1	3rd quarter 2014

^a Eesti puhul esialgsed andmed registreerimisdokumentide saatelehtede põhjal.

^a Preliminary data for Estonia, based on the accompanying notes of registration forms.

Tabel 1. Eesti, Läti ja Leedu võrdlusandmed, 2009 – september 2014

Table 1. Comparative data of Estonia, Latvia and Lithuania, 2009 – September 2014

Järg – Cont.

Näitaja	Eesti Estonia	Läti Latvia	Leedu Lithuania	Indicator
Keskmine brutokuupalk, eurot				Average monthly gross wages and salaries, euros
2009	784	656	595	2009
2010	792	633	576	2010
2011	839	660	592	2011
2012	887	684	615	2012
2013	949	716	646	2013
III kvartal 2014	977	775	697	3rd quarter 2014
muutus võrreldes: II kvartaliga 2014, %	-4,5	1,7	2,1	change compared to: 2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	5,0	7,4	4,3	3rd quarter 2013, %
Keskmine vanaduspension kuus, eurot				Average monthly old-age pension, euros
2009	301	233	235	2009
2010	305	250	236	2010
2011	305	254	236	2011
2012	313	257	236	2012
2013	327	259	238	2013
III kvartal 2014	350	279	240	3rd quarter 2014
muutus võrreldes: II kvartaliga 2014, %	0,0	0,2	0,1	change compared to: 2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	5,6	2,2	0,8	3rd quarter 2013, %
Tarbijahinnaindeksi muutus, %				Change in consumer price index, %
võrreldes eelmise aastaga				change over previous year
2009	-0,1	3,5	4,5	2009
2010	3,0	-1,1	1,3	2010
2011	5,0	4,4	4,1	2011
2012	3,9	2,3	3,1	2012
2013	2,8	0,0	1,0	2013
Ehitushinnaindeksi muutus, %				Change in construction price index, %
võrreldes eelmise aastaga				change over previous year
2009	-8,5	-10,9	-10,6	2009
2010	-2,8	-2,7	-4,3	2010
2011	3,1	2,1	3,9	2011
2012	4,6	6,8	3,7	2012
2013	5,2	2,5	4,1	2013
III kvartal 2014 võrreldes:				3rd quarter 2014 compared to:
II kvartaliga 2014, %	0,3	0,4	0,5	2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	-0,2	0,2	1,9	3rd quarter 2013, %
Sisemajanduse koguprodukt (SKP)				Gross domestic product (GDP)
jooksevhindades, miljonit eurot				at current prices, million euros
2011	16 404	20 297	31 247	2011
2012	17 637	22 043	33 314	2012
2013	18 739	23 222	34 956	2013
I kvartal 2012	4 043	4 901	7 481	1st quarter 2012
II kvartal 2012	4 464	5 474	8 317	2nd quarter 2012
III kvartal 2012	4 505	5 732	8 942	3rd quarter 2012
IV kvartal 2012	4 624	5 935	8 574	4th quarter 2012
I kvartal 2013	4 357	5 153	7 749	1st quarter 2013
II kvartal 2013	4 727	5 739	8 845	2nd quarter 2013
III kvartal 2013	4 765	6 077	9 361	3rd quarter 2013
IV kvartal 2013	4 900	6 252	9 001	4th quarter 2013
I kvartal 2014	4 514	5 362	8 124	1st quarter 2014
II kvartal 2014	4 933	5 943	9 175	2nd quarter 2014
III kvartal 2014	4 932	6 289	9 755	3rd quarter 2014

Tabel 1. Eesti, Läti ja Leedu võrdlusandmed, 2009 – september 2014

Table 1. Comparative data of Estonia, Latvia and Lithuania, 2009 – September 2014

Järg – Cont.

Näitaja	Eesti Estonia	Läti Latvia	Leedu Lithuania	Indicator
SKP aheldatud väärtuse muutus võrreldes eelmise aasta sama perioodiga, %				GDP chain-linked volume change compared with same period of previous year, %
2011	8,3	5,0	6,1	2011
2012	4,7	4,8	3,8	2012
2013	1,6	4,2	3,3	2013
I kvartal 2012	5,8	8,8	3,9	1st quarter 2012
II kvartal 2012	5,2	4,3	2,0	2nd quarter 2012
III kvartal 2012	4,0	3,7	5,1	3rd quarter 2012
IV kvartal 2012	3,8	3,4	4,3	4th quarter 2012
I kvartal 2013	3,9	3,1	3,1	1st quarter 2013
II kvartal 2013	0,8	4,6	3,7	2nd quarter 2013
III kvartal 2013	0,3	4,6	3,0	3rd quarter 2013
IV kvartal 2013	1,7	4,4	3,3	4th quarter 2013
I kvartal 2014	0,3	2,8	3,3	1st quarter 2014
II kvartal 2014	2,0	2,3	3,4	2nd quarter 2014
III kvartal 2014	2,2	2,4	2,7	3rd quarter 2014
SKP elaniku kohta jooksevhindades, eurot				GDP per capita, at current prices, euros
2011	12 358	9 859	10 319	2011
2012	13 334	10 389	11 150	2012
2013	14 218	11 537	11 819	2013
Väliskaubandus, jaanuar–september 2014, miljonit eurot				Foreign trade, January–September 2014, million euros
eksport	8 945,1	7 453,4	17 889,2	exports
import	10 122,7	9 268,4	19 280,7	imports
väliskaubanduse bilanss	-1 177,6	-1 815,0	-1 391,5	foreign trade balance
Euroopa Liidu riikide osatähtsus väliskaubanduses, jaanuar–september 2014, %				Percentage of the European Union countries in foreign trade, January–September 2014, %
eksport	72,0	72,6	55,4	exports
import	83,0	79,6	64,5	imports
Balti riikide osatähtsus väliskaubanduses, jaanuar–september 2014, %				Percentage of the Baltic countries in foreign trade, January–September 2014, %
eksport				exports
Eestisse	..	11,9	4,4	to Estonia
Lätti	11,0	..	9,2	to Latvia
Leetu	5,0	18,2	..	to Lithuania
import				imports
Eestist	..	7,8	2,7	from Estonia
Lätist	9,0	..	6,8	from Latvia
Leedust	8,0	17,5	..	from Lithuania

Tabel 1. Eesti, Läti ja Leedu võrdlusandmed, 2009 – september 2014

Table 1. Comparative data of Estonia, Latvia and Lithuania, 2009 – September 2014

Järg – Cont.

Näitaja	Eesti Estonia	Läti Latvia	Leedu Lithuania	Indicator
Lihatoodang (eluskaalus), III kvartal 2014, tuhat tonni ^a	29,5	20,9	71,0	Production of meat (live weight), 3rd quarter 2014, thousand tons ^a
muutus võrreldes: II kvartaliga 2014, %	4,2	-0,5	-28,3	change compared to: 2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	1,0	5,0	4,4	3rd quarter 2013, %
Pimatoodang , III kvartal 2014, tuhat tonni	207,0	269,6	535,0	Production of milk , 3rd quarter 2014, thousand tons
muutus võrreldes: II kvartaliga 2014, %	1,6	2,7	23,3	change compared to: 2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	3,3	1,0	4,9	3rd quarter 2013, %
Munatoodang , III kvartal 2014, mln tk	47,3	168,3	196,0	Production of eggs , 3rd quarter 2014, million pieces
muutus võrreldes: II kvartaliga 2014, %	0,6	2,2	2,6	change compared to: 2nd quarter 2014, %
III kvartaliga 2013, %	-7,3	17,0	-16,9	3rd quarter 2013, %
Kaupade lastimine- lossimine sadamates , tuhat tonni				Loading and unloading of goods in ports , thousand tons
jaanuar–september 2014	32 507,7	55 543,5	31 674,2	January–September 2014
jaanuar–september 2013	32 233,0	53 480,7	32 024,7	January–September 2013
Esmaselt registreeritud sõidua autod				Number of first time registered passenger cars
jaanuar–september 2014	35 767	46 818	107 364	January–September 2014
jaanuar–september 2013	38 060	42 467	118 170	January–September 2013
Tööstustoodangu mahuindeks (püsivhindades), % jaanuar–september 2014 võrreldes jaanuar–september 2013	0,2	-1,2	-1,4	Volume index of industrial production (at constant prices), % January–September 2014, compared to January– September 2013

^a Läti kohta on andmed tapakaalus.^a The data for Latvia are presented in slaughter weight.

EESTI STATISTIKA KVARTALIKIRJAS AVALDATUD ARTIKLID**ARTICLES PUBLISHED IN THE QUARTERLY BULLETIN OF STATISTICS ESTONIA****Nr 1, 2009**

Eakate taandumine tööturul. *Retirement of the elderly from the labour market.* Mai Luuk

Eesti edemused ja vajakajäämised innovatsiooni tulemuskaardil. *Innovation scoreboard: Estonia's advantages and shortcomings.* Aavo Heinlo

Mittetulundusühendused ja kodanikuühiskonna areng. *Non-profit organisations and development of civil society.* Helmut Hallemaa, Mihkel Servinski

Põllumajandusliikud majapidamised Balti- ja Põhjamaades. *Agricultural holdings in the Baltic and Nordic countries.* Eve Valdvee, Andres Klaus

Nr 2, 2009

Kriisist kriisini ehk Eesti praegu ja 10 aastat tagasi. *From crisis to crisis or Estonia now and 10 years ago.* Toomas Rei

Eesti transport aastal 2008. *Estonia's transport in 2008.* Piret Pukk

Eesti residentide töötamine välisriigis. *Employment of Estonian residents abroad.* Siim Krusell

Täiskasvanute tasemehariduses õppimine. *Adults continuing studies in the formal system.* Tiiu-Liisa Rummo

Nr 3, 2009

Keskkonnamaksud – keskkonnakaitse majandusliikud meetmed. *Environmental taxes – economic instruments for environmental protection.* Eda Grüner, Kersti Salu, Kaia Oras, Tea Nõmmann

Kõrgtehnoloogiliste kaupade kaubavahetus Eestis aastail 2004–2008. *Trade in high-tech goods in Estonia in the years 2004–2008.* Riina Kerner, Allan Aron

Turism 2008. *Tourism 2008.* Anneken Metsoja, Helga Laurmaa

Arengutrendid kriisiaja tööturul. *Trends on labour market during the crisis.* Mai Luuk

Nr 4, 2009

Elamuehitus- ja kinnisvaraturu areng viimasel kümnendil. *Development of the dwelling construction and real estate market during the last decade.* Olga Smirnova, Merike Sinisaar

Koostootmine kui energiasäästuvõimalus. *Combined heat and power generation as an energy saving opportunity.* Helle Truuts, Rita Raudjärv

Eesti kodumajapidamiste käitumine kiire majanduskasvu aastatel. *Behaviour of households in Estonia in the years of fast economic growth.* Liisi Läänemets, Tõnu Mertsina

Kulutused – kas mõistlik tarbimine või kulutamine? *Expenditure – reasonable consumption or spending.* Piret Tikva

Nr 1, 2010

Eesti kaubavahetus majanduse põhikategooriate järgi. *Foreign trade of Estonia by Broad Economic Categories.* Riina Kerner, Allan Aron

Majanduslanguse põhjustatud muutused tööturul. *Changes on the labour market caused by economic recession.* Siim Krusell

Põllumajandustootmise tasuvus. *Profitability of agricultural production.* Ivar Himma, Elve Ristsoo, Andres Tekkel

Uus strateegia rahva ja eluruumide loenduse korraldamisel 2011. aastal. *A new strategy for organisation of the Population and Housing Census in 2011.* Diana Beltadze, Ene-Margit Tiit

Välisosalusega äriühingud Valga maakonnas 2007. aastal. *Companies with foreign shareholding in Valga county in 2007*. Mihkel Servinski

Nr 2, 2010

Valitsemissektori võlg ja defitsiit. *Government debt and deficit*. Agnes Naarits

2010. aasta põllumajandusloendus. *2010 Agricultural Census*. Eve Valdvee, Andres Klaus

Äriühingute majandustegevus. *Business activity of non-financial corporations*. Tiina Pärson

Kuritegude ohvriks langemine Eestis. *Crime victimisation in Estonia*. Kutt Kommel

Euroopa Liidu rahvastik aastal 2061. *The population of the European Union in 2061*. Mihkel Servinski

Nr 3, 2010

Prooviloenduse õppetunnid. *Lessons of the pilot census*. Ene-Margit Tiit

Esimese ja teise põlvkonna immigrantrahvastik tööturul. *First and second generation immigration population on labour market*. Siim Krusell

Kaubavahetuse puudujääk 2009. aastal. *Foreign trade deficit in 2009*. Allan Aron, Riina Kerner

Uuenduslikkus luubi all. *Innovativeness under magnifier*. Aavo Heinlo

Vägivald paarisuhtes – müüdid ja tegelikkus. *Intimate partner abuse – myths and the reality*. Merle Paats

Nr 4, 2010

Tööelu kvaliteedi subjektiivne mõõde. *Subjective measure of quality of work life*. Karolin Kõrreveski

Töötlev tööstus taastub kriisist. *Manufacturing is recovering from the crisis*. Rita Raudjärv

Eesti majandust läbiva materjalivoo arvestus. *Economy-wide material flow account of Estonia*. Eda Grüner

Kaubanduse areng viimasel viiel aastal. *Development of trade during the last five years*. Jaanika Tiigiste

Eesti rändestatistika ja piirkondlik rahvaarv Statistikaameti andmetel. *Estonian migration statistics and regional population according to the data of Statistics Estonia*. Helerin Rannala, Alis Tammur

Nr 1, 2011

Eesti riiklik statistika 90. *Official Statistics of Estonia 90*. Priit Potisepp

Toidukaupade hinnatrendidest Eestis ja mujal maailmas viimastel aastatel. *Price developments of food products in Estonia and in the world during last years*. Viktoria Trasanov

Sesoonselt korrigeeritud aegridade kvaliteet. *Quality of seasonally adjusted time series*. Mihkel Täht

Setomaa om húa elamise, olõmisõ ja tulõmisõ kotus. *Setomaa is a good place for living, staying and coming*. Mihkel Servinski, Merli Reidolf, Garri Raagmaa

Nr 2, 2011

Statistika ajaloost. *About the history of statistics*. Ene-Margit Tiit

Eesti kinnisvaraturg muutuste keerises 2006-2010. *Estonian real estate market in a whirl of changes, 2006–2010*. Olga Smirnova

Tööturg majanduskriisi teises pooles. *Labour market in the second half of the economic crisis*. Yngve Rosenblad

Transiitkaupade veost möödunud dekaadil. *Goods in transit over the last decade*. Piret Pukk

Pakkumise ja kasutamise tabelid eelmise aasta hindades. *Supply and use tables at the previous year's prices*. Iljen Dedegkajeva

Nr 3, 2011

Aasta lõpus algab rahva ja eluruumide loendus. *At the end of the year the Population and Housing Census will begin*. Diana Beltadze

Põllumajandustootmise olulisemad tulemused 2010. aastal. *Main results of agricultural production in 2010*. Helina Uku

Eesti ettevõtete kaubavahetus tehnoloogilise vaatepunktist. *Trade of Estonia's enterprises from point of view of technology*. Riina Kerner

Leibkonna kulutused kultuurile. *Household expenditure on culture*. Kutt Kommel

Nr 4, 2011

Rahvaloenduse ankeetidest. *About census questionnaires*. Ene-Margit Tiit

Eesti elanike sündimus ja suremus aastatel 2001–2010. *Fertility and mortality of the Estonian population in the years 2001–2010*. Alis Tammur, Jaana Rahno

Heaolu ja elukvaliteedi mõõtmisest OECD näitajate põhjal. *Measuring well-being and quality of life using OECD indicators*. Karolin Kõrreveski

Kas energia on Eestis odav või kallis? *Is energy in Estonia cheap or expensive?* Rita Raudjärv, Ljudmilla Kuskova

20 aastat taasiseseisvumisest ja 90 aastat Eesti riikliku statistika rajamisest. *20 years from the restoration of independence and the 90th anniversary of official statistics in Estonia*. Priit Potisepp, Kaja Sõstra, Allan Randlepp

Nr 1, 2012

Ülemaailmse finantskriisi mõju statistikale. *Impact of the global financial crisis on statistics*. Agnes Naarits

Majandusaasta aruannete kasutamine riikliku statistika tegemisel. *Use of annual reports in the production of official statistics*. Ene Saareoja, Merike Põldsaar

Põllumajanduse trendid ja hetkeseis 2010. aasta loenduse andmetel. *The trends and current state of agriculture based on the 2010 census*. Eve Valdvee, Andres Klaus

Tervena elada jäänud aastad ning nende arvutamine. *The concept and calculation of disability-free life expectancy*. Julia Aru, Jaana Rahno, Helerin Rannala

Viljandi maakonna ja Viljandi linna rahvastiku areng. *Population trends in Viljandi county and Viljandi city*. Mihkel Servinski, Helerin Rannala.

Nr 2, 2012

Eesti kaubavahetus üleilmsel taustal. *Estonia's trade in the world of globalisation*. Riina Kerner

Raudteekaubaveod Eestis ja mujal Euroopas. *Rail freight transport in Estonia and elsewhere in Europe*. Liivi Adamson, Piret Pukk

Piima kokkuost ja piimatoodete tootmine aastail 2007–2011. *Purchase of milk and production of milk products*. Helina Uku

Valitsemissektori kulud funktsiooni järgi. *General government expenditure by COFOG*. Maria Vassiljeva

Mida näitas Eesti esimene e-loendus? *E-census of the 2011 Population and Housing Census*. Diana Beltadze, Ene-Margit Tiit

Rahvaloendajate tegevus küsitluse järel. *Enumerators' activity after the Census*. Ene-Margit Tiit, Mare Vähi

Nr 3, 2012

Uuendusliikkus tasub end ära. *Innovativeness pays off*. Aavo Heinlo

Eesti eksportiva ettevõtte portree. *A portrait of the Estonian exporter*. Riina Kerner

Säästva arengu näitajad arenevad suurema lõimitavuse suunas. *Sustainable development indicators are moving towards greater integration*. Kaia Oras

Rahvastikuarengust Eesti meedia vahendusel. *Views on the future of the population in the Estonian media (summary)*. Mihkel Servinski

Rahvaloenduse üldkogumi hindamine. *Assessment of the target population of the census*. Ene-margit Tiit, Mare Vähi, Koit Meres

Eesti rahvastikusündmustest üheksa kümnendi jooksul. *Vital events in Estonia through nine decades*. Helena Anijalg

Nr 4, 2012

Eesti rahvaarv, rahvastiku koosseis ja paiknemine 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste põhjal. *The size, structure and distribution of the population of Estonia based on the 2011 census*. Diana Beltadze

Elatustase ja tööturuarengud Eestis – kriisiaastate võrdlus teiste Euroopa Liidu riikidega. *Standard of living and labor market trends in Estonia – a comparison with other European Union countries during the recession*. Siim Krusell

Tööjõu ühikukulu majanduse konkurentsivõime näitajana. *Unit labor cost as an indicator of the competitiveness of the economy*. Tõnu Mertsina, Tamara Jänes

Ettevõtlussektori investeringud. *Business sector's investments*. Merike Sinisaar, Rita Raudjärv, Lilian Bõkova

Kinnisvara. *Real estate*. Kadi Leppik

Ettevõtluse demograafia. *Business demography*. Maret Helm-Rosin

Teenuste tootjahinnaindeksid. *Services producer price indices*. Eveli Šokman

2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse alakaetuse hinnang. *Assessment of under-coverage in the 2011 Population and Housing Census*. Ene-Margit Tiit

Nr 1, 2013

Energiatarbimine kodumajapidamistes. *Energy consumption in households*. Rita Raudjärv, Ljudmilla Kuskova

Kes, kus ja miks interneti kasutab? *Who, where and why uses the Internet?* Mari Soela

Palgatöötajatest ja töötasust töötasu struktuuri uuringu põhjal. *Employees and their earnings based on the Structure of Earnings Survey*. Mare Kusma

Vaesuse individuaalne ja sotsiaalne olemus. *The individual and social nature of poverty*. Tiiu-Liisa Laes

Välispäritolu ja põlisrahvastik tööturul. *The native and immigrant population in the labor market*. Siim Krusell

Nr 2, 2013

Kuidas ohjeldada juhuslikkust? *How to control randomness?* Kalev Pärna

Euroopa Liidus maksustatakse jätkuvalt tarbimist. *Taxation of consumption is still prevalent in the European Union*. Anu Lill

Liiklusõnnetustest taasiseseisvunud Eestis. *Traffic accidents in re-independent Estonia*. Piret Pukk

Ligi kolmandik Eesti leibkondadest on aiapidajad. *Nearly a third of households in Estonia have kitchen gardens*. Eve Valdvee, Andres Klaus

Maksustamine ning aktsiisid Eestis. *Taxation and excise duties in Estonia*. Monika Sadilov, Kandela Õun

Nr 3, 2013

Rahvastikust – positiivselt. *A positive view of demographic trends*. Andres Oopkaup, Mihkel Servinski

Sisseränne Eestisse 2000–2011. *Immigration to Estonia in 2000–2011*. Alis Tammur, Koit Meres

Eesti-sisene töötamise ja õppimisega seotud pendelränne rahvaloenduste andmetel. *Commuting inside Estonia for work and study purposes based on the data of Population Censuses*. Ene-Margit Tiit

Kaupade ja teenuste eksport ning neis sisalduv kodumaine väärtus. *Exports of goods and services and the domestic value added embodied in exports*. Riina Kerner

Üleilmsed väärtusahelad. *Global value chains*. Tiina Pärson, Aavo Heinlo

Tööpuudusest laiemalt: vaeghõive ning potentsiaalne lisatööjõud. *Unemployment on a broader scale: underemployment and potential additional labor force*. Meelis Naaber

Nr 4, 2013

Ehitus buumist kriisini. *Construction from boom to crisis*. Merike Sinisaar

Keskkonnamaksude arvepidamine võimaldab nende makromajanduslikku analüüsi. *Environmental taxes account enables analysing the taxes macroeconomically*. Kaia Oras, Kersti Salu

Tootemaksud ja -subsiidiumid aastail 2008–2010. *Taxes and subsidies on products in 2008–2010*. Anastassia Medkova

Teekaart registripõhise loenduseni. *Roadmap to a register-based census*. Doris Matteus

Elukvaliteet Tallinnas ja teistes Euroopa Liidu riikide pealinnades. *Quality of life in Tallinn and in the capitals of other European Union Member States*. Marika Kivilaid, Mihkel Servinski

Nr 1, 2014

Tallinn ja selle linnaosad. *Tallinn and its districts*. Marika Kivilaid, Mihkel Servinski

Eesti sisekaubandus. *Internal trade in Estonia*. Jaanika Tiigiste

Mis iseloomustab keskmist töövõimetuspensionäri? *What characterises an average incapacity pensioner?* Marianne Leppik

Välispäritolu rahvastiku teine põlvkond Eesti tööturul. *Second generation of immigrant population in the Estonian labour market*. Siim Krusell, Ellu Saar

Vanemaealiste tööhõive Eestis aastail 2007–2012. *Employment of the elderly in Estonia in 2007–2012*. Annely Saik, Kandela Õun

Nr 2, 2014

Metoodilised muudatused rahvamajanduse arvepidamise näitajate arvestuses. *Methodological changes in national accounts*. Annika Laarmaa

Mobiilpositsioneerimisandmete kasutamise võimalikkusest turismistatistika tegemisel. *Feasibility study on the use of mobile positioning data for tourism statistics*. Maiki Ilves, Epp Karus

Eesti suuremad linnad võrdluses naaberriikide suuremate linnadega. *The biggest Estonian cities in comparison with bigger cities in the neighbouring countries*. Mihkel Servinski, Marika Kivilaid

Hariduslike valikute küsimus – kas kombineerida erinevaid õppesuundi? *Making educational choices – to combine different fields of study or not?* Koit Meres, Kaia Kabanen

Rahvastikustatistika metoodikast. *On the methodology of demographic statistics*. Ene-Margit Tiit

Nr 3, 2014

Toimepiirkonnad Eestis. *Local activity spaces in Estonia*. Anu Tõnurist

Pärast taasiseseisvumist Eestisse elama asunute positsioon tööturul ja seal toimetulek. *Labour market position of those who immigrated after Estonia regained independence*. Siim Krusell

Kuidas on kutseharidus seotud rändega? *How is vocational education linked with migration?* Koit Meres, Kaia Kabanen

Andmete võrreldavuse probleemidest: tööhõive ja töötuse näitajad tööjõu-uuringu ja rahvaloenduse järgi. *On the issues of data comparability: employment and unemployment indicators according to the Labour Force Survey and the Census*. Yngve Rosenblad